

Роман ДЕСНЯЧЕНКО
Національно-політичні погляди
Михайла Драгоманова,
(х вплив та значення
(«Покійник, якого не було вмерти»)

РОМАН ПЕСНЯЧЕНКО.

НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ

М И Х А Й Л А Д Р А Г О М А Н О В А ,

ЇХ ВПЛИВ ТА ВНАЧІННЯ.

/ "Покійник, якому не дають вмерти" /

/ Друге, узгіднене з оригіналом видання /

ІЗ
КНИГ
О. ЛАЧЕНКА

- 1214 -

ВИДАВНИЦТВО "УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИК".

1951.

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

З І Д В И Д А В Н И Ц Т А .

/ з нагоди другого видання. /

Питання, яке докладно висвітлює автор у цій праці на підставі сумлінного аналізу найбільш відомих писань Драгоманова є не нове і має свою історію.

Питання про те, якій нації, чийм національним інтересам служив у першу чергу М. Драгоманов порушували ще за його життя і зараз же по його смерті, а серед осіб, до на ту тему висловлювалися, є такі імена, як напр. Іван Франко, В. Грінченко та інші.

В році 1920 досить докладно засував політично "зірку" М. Драгоманова Д. Донцов у своїх відомих "Підставах нашої політики", а пізніше в році 1923 вернувся до цієї теми у статті "Драгоманов і ми". У році ж 1922 вийшла праця М. Грушевського "Драгоманов і женевський гурток" в якій автор, борючись з запалом українськість поглядів Драгоманова, не самохіть дав надто багато матеріалів проти цієї тези.

У Києві в 1924 році виходить присвячена Драгоманову праця Заславського.

Пізніше значно на це тему написав М. Мужин цікаву брошуру під заголовком "Драгоманов без маски" на основі листів Драгоманова і мало відомих загальні матеріалів.

У році 1937 виходять у Празі коштом емігрантів-"драгоманівців" і американських українців "Зібрані твори М. Драгоманова."

Ва німецької окупації Чехії, підчас другої світової війни, німецькі нацистські політики, що співпрацювали з Власовим, - виступили з ініціативою видання праці про ідею федералізму в творах Драгоманова і ясли, як свідчить проф. Др. О-лецький, перемовини з українськими науковцями в справі написання такої праці. Одночасно тоді ж, за мовчазною згодою тих же чинників, почали, вороже настроєні до українського націоналізму особи з числа початкувчих журналістів - студентів /"Лісовий", Лисак-Рудницький/ намагатися в колах студентства спопуляризувати погляд М. Драгоманова, виявляючи при тому подиву гідне незнання його писань.

По упадку німецької держави керованої нацистами у пресі до повстала на терені західньої Німеччини, певні кола самі, перші, розпочинають кампанію наклепів проти Донцова, ріднобіжно з намаганням знову спопуляризувати погляди Драгоманова. Уже в статті зміщеної 7/XI 1945 р. в "Нашому житті" признаються прихильники ідеї Драгоманова, що справді визвольна боротьба 1917-21 р. /ОТМЕ І ПОРАЗКА З ЦІЇ БОРОТЬБИ/ ПРОХОДИЛА саме "ПІД ДЕМОКРАТИЧНИМИ І СОЦІАЛІСТИЧНИМИ ПРАПОРАМИ ДРАГОМАНОВА".

Рік пізніше, Ісаак Мазепа у своїй крайне тенденційній книжці "Підстави нашого відродження" вживає всіх можливих за-

собів щоб спопуляризувати знову погляди й особу Драгоманова надаючи першим де-що модернішого вислову. Поза тим на сторінках преси ворожої українському націоналізмові стало випливають все нові статті прихильників ідей Драгоманова не підкріплені здебільшого жодними річевими аргументами проте де-коли підперті такими призвищами, як напр. Д. Дорошенко /"Наш вік"/, що виступають ризикуючи своїми неузасадненими твердженнями скомпромітуватися цілковито серед людей науки.

В наведеного видно, що ПИТАННЯ, які розглядає автор цієї праці, МАЮТЬ не без причин ГОСТО-АКТУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР і тим уже узасаднюють КОНЕЧНІСТЬ ПОНОВНОГО ВИДАННЯ ЦІЄЇ ПРАЦІ.

Але ця конечність стане ще більш переконуючою, коли ми нагадаємо досить цікаву і красномовну історію першого видання "Покійника, якому не дають смерті".

Ця праця була написана ще в 1948 році та звичайно на тлі "Власовської" лінії гітлерівського уряду - не могло бути й мови про її видання.

У 1946 році "Культурно-Освітній Відділ" одної з наших політичних організацій / в якому тоді ще мав голос один з ближчих співробітників Ольжича / запропонував авторові видання цієї праці **ВОБОВ'ЯЗУЮЧИСЯ ОДНОЧАСНО ВИДАТИ ЇЇ БЕЗ ЗМІН І СКОРОЧЕНЬ.**

Друк цієї праці тягнувся дуже довго, аж нарешті одержав автор примірника видрукованої праці на цикльостилі і міг з обуренням ствердити, що БЕЗ ЗОГО ЗГОДИ І ВІДОМА ця праця не лише "скоротили", але й поробили в ній зміни, що обнижували її партієість і міняли думки. Авторіві не пощастило навіть добитися того, щоб до кожної книжки було долучено примітку, в якій би стверджено було цей факт. Таке поступовання звичайно свідчить про культурний рівень тих осіб, які не дійшли ще до думки, що той, хто написав працю є більш за випадкового "редактора" в курсі справи, а навіть коли б у чомусь "помилявся" на думку такого "редактора" - то шануючи людську індивідуальність / коли не права автора /, НЕ ВІЛЬНО РЕДАКТОРСЬКІ "ПОПРАВКИ" ПУСКАТИ В СВІТ З ЧУЖИМ ПІДПИСОМ - підписом автора праці. У стосунках торговельних "поправка" на векслі підписаному іншим - карається в'язницею і тому певно подібні "редактори" не зважилися б на фальшовання фінансового зобов'язання так легко, як вони зважуються в ділянці культурній.

Та це щедеко не кінець "історії" цієї праці!

У тій організації / як і в інших / на жаль провадили жваву розкладову роботу яничачи - вихованці УССР, які звичайно НЕ МОГЛИ ПОГОДИТИСЯ НА ШИРЕННЯ ЦІЄЇ КНИЖКИ ЯКА, навіть у де що зміненому вигляді, ЗЯСОВУВАЛА ІСТОТУ МОСКВОФІЛЬСТВА, ТОГО ПІДСТАВОВІ ІДЕЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ЧАСТИНИ ТИХ ІДЕЇ, У ЗМОДЕРНІЗОВАНИЙ ЮРМІ, ОБУПАНТАМИ УКРАЇНИ.

Ці старанно замасковані "під націоналістів" новітні яничачи знайшли зрозуміння у політичних москвофілів часів Центральної Ради, які в період між двома світовими війнами на еміграції, поставали назверх "держаниками". Як москвофіли першого типу, так і москвофіли другого типу не могли

допустити, щоб, так узасаднена численними цитатами і об'єктивним розглядом поглядів апольогета москвофільства - Драгоманова, книжка дісталася до рук читачів. Тому сталося так, що заходами законспірованих в лоні організації, що її видала "цензорів" не ЛИШЕ НЕ ПОДАНО АНІ В ОДНОМУ ПАРТІЙНОМУ ВИДАННІ ПРО ЇЇ ПОЯВУ, АЛЕ І ВИДІЯТО ЇЇ З ОБІГУ / пів приватним шляхом дісталася до рук читачів пара десятків примірників! /

Цікаво відмітити, що саме ті, хто "вийняв" книжку з обігу найбільш завзято кричали про потребу демократизації організації, що видала книжку і по війні включили до її програму пункт, яким організація обіцяє, що в Україні "Закон сумлінно берегтиме СВОБОДИ сумління, ДУМКИ, СЛОВА, ДРУКУ і політичної опозиції в межах обов'язкового права".

Лишається хіба собі пригадати, що і "сталінська конституція" гарантує ті "свободи", з яких там не можуть скористатися лише видання, які висловлювали б ВІДМІННУ думку, але користають в цілому обсягу видання, що відповідають поглядам влади.

Однак безсумнізу таке усунення цієї книжки доводить, що ця праця СПРАВДІ Є АКТУАЛЬНА І СПРАВДІ Є НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ НАШИХ МОСКВОФІЛІВ / і для московських агентів /.

Тому однак, що кілька десятків примірників дісталася в руки читачів - москвофільські елементи / по рокові! / містять статтю - "рецензію" в органі УРДП - "Українських Вістях", де взагалі містяться всі протинаціоналістичні випадки.

Особа автора "рецензії" сама зясує багато і в "зарті уваги", тому, що він писав у "бандерівців", у "мельниківців" і в УРДП-івських виданнях, маючи для кожного угруповання - інші псевда, якими послуговувався, щоб приховати характер своєї діяльності. Чи цей автор виступав в "Укр. Вістях" / під псевдом "Сергій Голубенко" / чи в "бандерівських" виданнях / під псевдом "проф. Григорій" / - завжди і всюди він, як бик на червону хустку кидався на все, що мало хоча слід справжнього націоналізму / з окрема не зносив навіть імени Донцова / та захвалював усе, що було в нашому минулому москвофільського, провансальського, просвітанського, "для домашнього обіходу". Він пирих култ діячів типу Грабовського / члена МОСКОВСЬКОЇ політичної організації "народовольців" /, , тих, хто задовольнявся українським "куточком" у "федеративній батьківщині". Але знання цього "липового професора" були в багато разів менші заздань, які він намагався виконувати і тому всі майже його статті виявлюють, що він є ігнорантом у всіх справах в яких забирає голос. Так напр. у своїй статті-рецензії в "Укр. Вістях" за 1946 рік / ч. 83 / він виявив своє незнання творчості Лесі Українки / а цій справі присвячена була стаття / словами: "Хитро-мудро оперуючи фактами... автор спирається НА МАЛОВІДОМІ ВІРШІ, з окрема НА ЯКИЇСЬ МАЛЕНЬКІЙ ТРИПТИХ". АЛЕ ДЛЯ НЬОГО НЕ ЛИШЕ КІЛЬКАСТОРІНКОВИЙ "Триптих" є якимь "маленьким" "маловідомим віршем", але так само він не знаючи, що писав Борець у своїй "Історії Українського письменства" - про Лесю Українку - покликається на неї.

У "мельниківському" виданні - "цитував" він слова з вірша Шевченка не до речі, бо ... не читав того вірша з якого "цитату" десь надібав. Писав і про Конотопський бій з часів Виговського - виявивши таке ж, як і в наведених прикладах.

дах цілковите незнання історії. З наведеного видно, що не можна поважно трактувати "рецензії" такого "знавця" і "професора" та, що, ми згадуємо про нього ЛИШЕ ТОМУ, що його знання є до певної міри типовим для сучасних оборонців М. Драгоманова, які орудують не так доказами, як демагогією, обчисленою на темноту читачів. Згадана "рецензія", що зветься "Всупереч бажанням автора" оперта на фальшованні думок автора цієї праці і наївних, безпідставних, загальникових фразах такого типу "Брошура Досняченка є вільним переказом донцовщини В ІІ ЧУТТЄВІСТЮ, ВІДІРВАННЮ ВІД РОЗУМУ". Читачі мають змогу завжди перекоонатися, що думки Донцова про Драгоманова оперті на розумі, на річевих доказах / і тому - не приступні С. Голубенкові/, а не на "чуттєвості", як рівнож і ця праця.

Ця розвідка є переважана фактичним матеріалом, цитатами, аналізом писань і тих цитат з Драгоманова, матеріалом на який "драгоманівці" не можуть знайти річевої відповіді. Значно легше їм годувати читачів примітивною й наївною "критикою" якої зразком є ці слова С. Голубенка: "Хто був на Україні в ті часи, той знає, що ні Укр. Центр. Рада, ні утворені нею уряди, ні Директорія, ні Трудовий Конгрес не проголошували Драгоманова українським "святим". Жодна українська партія не знала себе тоді "драгоманівською", бо то були партії, на чолі яких стояли люди політично освічені, які давали назви партіям не від особистих імен".

Бідолаха С. Голубенко / він же "проф. Григоріієв" / є певний, що вистарчить себе НАЗВАТИ "професором" і ... тоді можна собі без ризика дозволити, почувши напр. слова пісні "козаць-соколю" з "ученим виглядом" авторитетно визначити їх, як безглузді, бо ж "як відомо всім хто був на Україні" і "чув про козаків" - козаки "були людьми, які ніколи не проголошували, що є птахами-соколами й ніхто з козацьких ватажків не знав себе соколом".

За кого слід уважати "редакторів" "Укр. Вістей" і п. Багряного / або ... за кого слід уважати їхніх читачів/, на підставі таких терезенів мічених лише тому, що вони ... підтримують москвофільство проти націоналізму? Треба бути або справді анальфабетом або за анальфабетів в укр. політ. справах уважати читачів щоб молодим студентам, сільським кооператорам і пересічним інтелігентам що очолювали за революційні цілі укр. партії, приписувати якусь спеціальну "політичну освіту", щоб не розуміти оскільки є смішним перечисляти Директорію, Центр. Раду і т. д., щоб доводити речі, які не могли прийти ні до чийї голови крім голови С. Голубенка, який такими терезенями заповнив кілька шпальтів. Але не треба думати, що С. Голубенко був єдиним співробітником "Укр. Вістей", який намагався боронити Драгоманова. Там же в числі 24 за 1949 рік якийсь "Ро-й", умієживши статтю, яка мала бути рецензією на антимосквофільську "Історію Українського народу" Млиновецького, в дійсности намагався в ній полемізувати аж на двох "підвалах" з тими кількома сторінками "Історії", які були присвячені діяльності Драгоманова.

"Ро-й" очевидно дещо краще за С. Голубенка знає писання М. Драгоманова, але рівнож не остільки, щоб міг у цій справі забирати голос. Так напр. він, як "важку гармату"

овості аргументації висуває писання М. Драгомановим брошури "Пропащий час або Україна під московським царством" і твердить, наче б то в ній М. Драгоманов "довів, що перебування України в складі Росії було для неї пропащим часом". Цей "аргумент" є наслідком подвійного фальшовання: думок пислозслених у цій брошурі М. Драгомановим та слів цієї праці / у першому виданні на ст. 53/, в якій було сказано ясно: "В ній Драгоманов т під словами "московське царство" розуміє тільки царський монархічний режим".

Кожний, хто завдасть собі труда перечитати уважно "Пропащий час" - побачить, що М. Драгоманов пише там виразно, що час перебування "під московським царством" був ПРОПАЩИМ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ УКРАЇНИ, АЛЕ І ДЛЯ "ВЕЛІКОРОСІЇ". Ці слова Драгоманова остільки є ясні, що в їх світлі заміна слів "під московським царством" на "в складі Росії" - є звичайним, яскравим фальшованням думок Драгоманова.

Не можучи боронити М. Драгоманова на підставі творів самого Драгоманова / бо вийде, як з "Пропащим часом" / "РО-Й" проти автентичних слів Драгоманова на яких базується, як ця праця так і твердження "Історії", висуває твердження ПРО ДРАГОМАНОВА німця - Вінтера, який безперечно не студіював уважно сам писань М. Драгоманова, а згадав про нього в своїй праці повіривши твердженням "драгоманівців", які певно й достарчили йому брошур на цю тему писаних "драгоманівцями" ж.

Самозрозуміло, той, хто намагається заперечувати написане в цій праці - мусить виступати з оригінальними / і то не вирваними і / цитатами, а не з твердженнями опертими на оцінках популяризаторів Драгоманова.

Вгадані нами найновіші виступи в обороні поглядів Драгоманова з одного боку підтверджують актуальність цієї праці, а з другого - вказують на безсилість і навіть на імпотентність нинішніх прихильників цього аполюгета москвофільства. Кажемо імпотентність тому, що хоча звичайно важко було б зробити з москвофіла-Драгоманова - українського патріота, але коли б рівень освіти, а спеціально обізнання в працях Драгоманова, було у його прихильників хоча трохи вище - вони могли б заатакувати працю Десняченка за ті помилки яких наробила редакція видавництва "Культура", з окрема за пороблені видавництвом ВМІНИ в текстах самого Драгоманова. Але на вказання таких помилок треба було людини значно більш освіченої і культурної хоча б за С. Голушенка. Усі ці рецензії, статті в пововенній пресі, не вдала оборона писань Драгоманова Ісааком Мазепою, виступ проф. Дорошенка - все вказує на велику актуальність писань Драгоманова, на ДАЛЕКО НЕ "АКАДЕМІЧНИЙ" ХАРАКТЕР ЦІЛОЇ СПРАВИ. Все сказане доводить, , ЗНАЧІННЯ ПОРУШУВАНИХ ПИТАНЬ ДЛЯ НАШОЇ / і "суспільської" / БІДУЧОЇ І МАЙБУТНЬОЇ ПОЛІТИКИ, все це свідчить про вплив концепцій, які підсунули державам заходу московські кола і заступники московського імперіялізму на нашу політичну думку в напрямці регенерації москвофільства

Той, хто ставить критично до писань М. Драгоманова є проти т. зв. "пропансальського" трактовання українського проблему і уважає основним завданням здобуття не паперової, а справжньої суверенності України / можливе лише в рямцях

антимосковських концепцій / та повязати її з майбутніми протимосковськими / протиросійськими / військово-політичними союзами. Очевидно маємо на увазі такі союзи, як Англійсько-Французько-Американський за першої світової війни, а не будь який "союз народів", що входили в склад СРСР.

Той, хто ставиться критично до писань М. Драгоманова - уважає, що світова ІСТОРІЯ, ЦЕ ІСТОРІЯ БОРОТЬБИ МІЖ СОБОЮ НАЦІЙ, НАРОДІВ, ПЛЕМЕН за місце під сонцем, а не історія боротьби "людей взагалі" за ту чи іншу форму державного ладу.

Словом прихильник Драгоманова, незалежно від того, як він себе зве, не може бути націоналістом і він, згоджуючися в глибині душі з правильним розумінням поглядів Драгоманова, поданим у цій праці - саме тому, що поділяє ті москвофільські погляди, за наших обставин мусить захвалюючи погляди Драгоманова, поборювати "передчасне" засорення їх до кінця.

Всякий прихильник поглядів Драгоманова свідомий того, що заховаючи читати його писання, привчає не бачити різниці між справньою самостійністю і такою, яку зве Винниченко, у своїй "Заяві" з проханням прийняти його в члени К.П. /б/У. - "внутрішньою самостійністю".

Всякий "драгоманівець" / незалежно від партії до якої належить / уважає, що українське питання може бути цілковито поладане: 1/ зміною ладу в московській імперії на "догідний для народу" і 2/ перебудовою імперії, яка б давала після того цю "внутрішню самостійність".

В уяві "драгоманівця" всевітня історія набирає постільки характеру історії боротьби між націями, поскільки мова йде про МОСКОВСЬКУ імперію, яко цілість, та "інші народи", але тратить цей характер поскільки мова про нарід московський та поневолені москвинами народи.

За нинішніх обставин, після того сліду, який залишили в українській свідомості з одного боку події 1917-21 рр., а з другого - писання Донцова та редактований ним "Літ. Науковий Вістник" і "Вістник" - з ТАКИМИ поглядами, як щойно наведені, ніхто не зважається явно виступати серед українців. Необхідно отже попереду зробити "психологічну підготовку"

І ось, в рямцях цієї "підготовки": 1/ паплюжитися при нагоді і без нагоди - Д. Донцова / "дісталосся" звичайно йому і в рецензії п. С. Голубенка на цю працю - в якій не згадується про Донцова, але це не перешкодило рецензентові "уділити" Донцову добрих 30 рядків! / - бо Донцов є завзятим торгом всякого москвофільства. 2/ захвалюється твори комуніста М. Хвильового, лише з тим застереженням, яке висунув "Ю. Шерех" у збірнику "МУР-у", а саме, що гасло Хвильового "Геть від Москви" / в розумінні КУЛЬТУРНОМУ / і "орієнтація на психологічну Європу" - є наче б то "другорядними гаслами, які були підхоплені ВОРОГАМИ українського культурного ренесансу" / "МУР" т. I ст. 57 /, це б то - українськими націоналістами.

Треба думати, що "недругорядними" на думку "Ю. Шереха" є гасло "Загірньої Комуни" х/4/ захвалюється твори відомого москвофіла, члена московських партій, якогонавіть Хвильовий публічно оскаржував у москвофільстві - Костя Буревія та "заплітян" і 5/ видається твори колишнього члена КП/б/У -

х/ це гасло пропагував "ранній" Хвильовий.

- В. Винниченка, в яких він пропагує повалення світа побудованого на засадах приватної власності і заступлення світом опертим на засадах власності колективної.

Як бачимо, в умовах "буржуазної демократії" й решток впливів "западників" стосується тактика пропаганди москвофільства / а часто і комунофільства! / ЧУЖИМИ УСТАМИ і МАЛИМИ ДОЗАМИ щоб "не налякати" тих, кого "опрацьовується", а також не звернути уваги й не викликати підозрення.

У зв'язку з цим праця Десняченка, яка виходить новим виданням, має значіння не лише, як сумлінна аналіза думок ширених свого часу М. Драгомановим, не лише, як науково-критична розвідка, але й як надзвичайно актуальна книжка, що може служити підручником для розпізнавання прихованого змісту багатьох ідей ширених нині серед нас.

Тому кожний, хто хоче розпізнавати і розуміти істотне в політичному "слопоблудії" наших "політиків" та "науковців" мусить, обов'язково уважно перечитати цю працю.

В новому виданні усунені помилки та пропуски попереднього видання і додана дуже невелика кількість нових прикладів та анальоїй.

1. ЧИ СПРАВДІ ПОКІІНИК ПОМЕР?

Не один раз протягом останніх двадцяти п'яти літ порушувалося в журналах і окремих виданнях питання: ким властиво був М. Драгоманів і яка є його роль, яко політика і журналіста в українському визвольному рухові.

Як знаємо, за часів революції 1917 року провід захопили в свої руки "драгоманівці" і саме вони проголосили М. Драгоманова одним з українських "святих" - отже пізніший виступ Д-о Донцова / в Л.Н.В. / був властиво "ревізією" того їхнього погляду. Природним би було з боку "драгоманівців" у випадку, коли згаданий автор не мав рації, відповісти йому річезо, вказуючи пункт за пунктом помилковість його твердження чи виступів. Але такої відповіді не було!

Публіцисти й критики / не драгоманівці / ще однак кілька разів перталися до Драгоманова. Виникає питання по що / коли не було відповіді /? Але ми сказали не було річезої відповіді, за те були відповіді не річезої, що більш, найчастіше - нечесні. Оборонці Драгоманова застосували в його обороні певний "метод", який викликав усе нові статті про діяльність і особу Драгоманова, але ці статті не були і бути не могли відповідями на які б то не було статті оборонців М. Драгоманова.

"Драгоманівці" трималися такого методу: річезої відповіді не давали і не вилляли, звичайно, бажання спокійно зредувати правильність чи не правильність, свого чи чужого погляду на нього. Навпаки. Можчали по кожній статті так до того аж та стаття призабудеться й не у кожного буде під руками і тоді раптом виступали з порожніми фразами на честь Драгоманова та лайкою на адресу того, хто наважився писати щось крім похвал про нього.

Так виглядала "дискусія". Звичайно говорено в ній про Драгоманова, але без доказів, щоб зрештою на остаток висунути такий аргумент проти ревізіоністів: "ви порушуйте без жадної потреби спокій мертвого, адже ж він уже помер і нікому не шкодить, чому не мало б бути в українців ще на одного великого мужа більше?"

На це можна і слід відповісти так:

1. не лише у нас, але й в інших народів учені й публіцисти випраблюють неправильні погляди на своїх діячів і це не значить, що вони при тому керуються бажанням ослабити чи "розкласти" свою націю.

2. неправильним би було почати згличувати донощиків і зрадників Іскру та Кочубея лише тому, що їм уже

с т о я в у Київі пам'ятник та що вони були українцями;

3. маємо досить своїх великих діячів і патріотів, які заслугоують, як казала Лєся Українка, хоч "на пізні вінци";

4. оборона правдивої іри завжди вимагала й вимагає повалення фальшивих богів та їхніх пророків ;, і

5. хай подумать ті люди, що нарікають на "зідбронзовування", чому вони: а/ ширять твори того самого Драгоманова, ті, які писані з метою обнизити цілком зартість Шелченка і з/ не ображаються, наприклад, на ганьблення пам'яті гетьмана Мазепи, навпаки, саме "драгоманівці" приймають "тепло" автора пашквильів на Мазепу, отже чи не криється за обороною "святости" Драгоманова щось інше і далеко більш шкідливе для України?

Щож до питання про те, наче б то Драгоманів уже "покійник" який "нікому не шкодить", то це не лише є неправда, тому, що саме старі "драгоманівці" уважають його науку для нас актуальною і ширять його культ серед менш свідомої мододі. Не так давно пропали вони збірку серед американського робітництва на видання "Зібраних творів" Драгоманова, які вийшли в Празі року 1937, на розкішному папері. В цьому виданні читаємо ряд нарікань, що й досі не видані всі твори Драгоманова і до цього додають редактори: "Чи не викликає цей факт сорому з кожного поступового українця? В кожного, хто відважно називав себе "драгомановцем"? Далі там же названо Драгоманова ІДЕОЛОГОМ визвольного змагання українського народу / це б то не нації, а лише перетви/, а Н. Григорієв / ст. 10/ пише...." наклав Драгоманів своє тапро на весь тогочасний український український рух. Яке? Покажуть його твори".

Вже наведена цитата показує, що йому, також учасники того видання його творів признають значення і тому закликають сучасників пізнати його творчість а другий автор статті, розміщеної замість вступу до видання творів, - М. Шаповал, навівши спочатку довгу цитату з писань Драгоманова / про яку говоритимемо далі/, пише: "наведені витяги з праць Драгоманова свідують такою сучасною свідомістю, що навіть багатьом сучасним "драгоманівцям" треба наново почитися у свого зчителі...."

Останнє речення не може лишити ні у кого сумніву, що і видавці і упорядчики і взагалі т. зр. "драгоманівці" уважали, що писання Драгоманова мають не лише академічний інтерес, але бачать у них навіть "свідомість" і закликають сучасників учитися від нього. Отже вони його не хочуть бачити в якомусь "Пантеоні", не уважають його покійником, лише думають, що він має далі вест українців.

х/ хоча для прикладу - проф. Оглоблін, що половину свого життя обкидав болотом великого Гетьмана.

Це все не лише упразнює нас ствердити, що Драгоманову саме його прихильники "не дають смерти" і штовхають наперед об'єкт його бальзамованого трупа, намагаються з цим "ідеологом" ввійти перше місце з українському марші та повести наріз український тим же шляхом до 1917 році, щоб це раз пригести до тих же наслідків!

Це все змушує нас ще раз на основі самих авторитетних джерел / гласних писань Драгоманова / дати відповідь на питання: ким був Драгоманів та чого він учив, а після того спробувати з'ясувати причину чому йому його прихильники "не дають смерти"?

Однак перед тим, як приступити до теми, мусимо відповісти: 1/ чи маємо вірити кожному слову М. Драгоманова, чи навпаки мусимо прийняти за доведений факт кидання ним фраз, єдиним задданям котрих є захорити істину, не дати зорієнтуватися читачеві з чому річ і 2/ чи можемо вірити висновкам його коментаторів - "драгоманівців"?

Щоб відповісти на перше питання, ми подаємо на розгляд два такі яскраві випадки.

У своїй "Автобіографії" М. Драгоманів твердить, що його магістерська праця через те, що його на основі доносу почали уважати за "українського сепаратиста" була не належно трактована, а в примітці до цього твердження пише М. Драгоманів, що пошкодила йому "рецензія професора Вільбасова", бо як пише Драгоманов дословно: "вчені рецензенти закидали мені між іншим похвальну згадку про статтю Чернишевського ... і навіть витлумачили одне місце з моєї праці в розумінні похвали царубійства".

Як же тепер мусить здивуватися читач, коли ми ствердимо, що Драгоманов у такий "чесний" спосіб помстився на праці Вільбасова за ... вказання на наукову малозартність праці магістерської М. Драгоманова, на абсолютно абсурдні погляди і т.д.

Проф. В. Вільбасов рецензував таку працю Драгоманова: "Вопрос об историческом значеніі Римской імперіі і Тацит", Київ, 1869 / VII, 415 ст. / і ця рецензія була / як передрук / в виданні В.А. Вільбасов. Историческія монографіі, т.У, Петербург, 1904, ст. 204-5-6.

Цікавих відсилаємо до цієї рецензії, в якій професор глузує з твердження Драгоманова що немов би справжнім щастям для жидів була саме втрата ними державности і розпорощення поза межами Палєстини; для греків - втрата знова їхньої незалежности і поневолення Римом і т. д. Вокрема читаємо там:

"Насколько орігінален взгляд автора на національність - відно із того, што утрату какім лібо народом своєї національності і государственной незалежности он щитаєт висшим благом".

"Ми недоуміємо, яким образом величчє Ріма может заключатца в его падєнні?" / стр 205/.

"Но ініє взглядї лизизають недоумєніє, хотя онї даже і не оригінальні, напр. "рїмская політїческая жїзнь не імєла істїною політїческоюї мудростї і аттало то рїмляне прїобрєлі рєпутацію політїческі мудрїх людєй" / Драгом. ст. 40/ ? /ст.206/.

Ми думаєм, що наведєніх цитат є цілком досить для того, щоб ствердити, що ми не знаємо, чи має справді підстави нарікати Драгоманов на те, що "натикався на mouvaise foi і нещирість мого антагонїста", але за те опоненти Драгоманова як ми бачили, мали підставити кинуті такий докір самому Драгоманову, який зрештою так породився не лишє з Більбасовим, але й Грінчєком, Н-Дєлицьким, Шєрчєнком та ініш.

Щож до зєднуваннєя собі людєй, які вірили фразам, або їх задурюваннєя фразами, котрим не надає значєннєя сам автор, то ми могли б навести багато прикладів, але обмежимось, з огляду на брак мїсця, до одного. Всім відомі слова М. Драгоманова / бо їх все з галасом повторюють "драгоманївцї", як "доказ" українського патріотизму Драгоманова/, які з метою приспати чужність своїх читачів, котрих завжди звражав "московський дух", що ним тхнули праці Драгоманова, кинув в обїг цей "малоруський патріот", ось ці слова: "кожна копїйка, потрачена не на українську справу, коженє слово, сказанє не по українському, єсть податок з української мужицької скарбниці". Це, таке "відомє" твердженнєя, звичайно, як побачимо, о а м Драгоманов не трактував по важно. На це доказів знайде читач досить коли ми будемо подавати уривки з "Автобіографїї" Драгоманова, а тут подаємо лишє цитату з того мїсця, де він говорить про свою працю в Женєві. Там він додолжно пише про своє рїшеннєя:

" І. писати по українському про все, що безпосередньо відноситься до України і до розповсюдженнєя в нїї соціалїзму,

2/ писати по руському рїзні рєчі політїчно-ліберального і фєдерального характеру....."

Отже бачите: типовий "українолюб" Драгоманів, який і так майже всі свої поражніші науковї праці писав по московські, стверджує ще раз, рїшеннєя писати далї по московські все, крім пропагандових брошурок, призначєних для населєннєя України і статей, в яких він пропагував серед українців свої москвофільські взглядї на українську справу! Як бачимо Драгоманов охоче і широко "віддавав з української мужицької скарбниці", щоб то ці свої слова трактував, як демагогічну фразу і писав усе важливіше - мовою московскою.

Це нам показує конєчність, завжди лишати на боці фрази, кинутї на вітер, до яких, як видно з наведєного тексту, сам автор не приляує значєннєя.

х/ соціалїзм Драгоманова був широзно москвофільський.

Це нам показує **конечність**, завжди лишати на боці **Ф р а з и**, кинуті на вітер, до яких, як видно, з наведеного **тексту**, сам автор не приязує значіння.

А тепер ще звернемо увагу наших читачів на **о п о**
о і б, як з Драгоманова можна зробити не то українського пат-
ріота, а ... навіть італійського фашиста! Вразком того може
бути подане нижче місце зі статті М. Шаповала, написаної вже
п і о л я того, як говорилося "ревізіоністами" не лише про
відсутність у Драгоманова тих поглядів, які "знайшов" М. Шапо-
вал, але навіть про його вороже до них наставлення. Отже
тому, тим більше, треба було, або докладно довести те, що "ре-
візіоністи" помиляються, або... хоч не пустити ще раз в обіг
брехні.

Шаповал у своїй статті, розміненій у тому збірнику на по-
читку цитує опис території, на якій мала бути поширена та
програма Драгоманова, з якої він далі цитує два уривки. З
одної території згадані в с і українські землі. Далі цитує
Шаповал такі слова М. Драгоманова з його політичної програми,
про яку далі буде мова:

"Самостоячість / автономія / політичної громади єсть
право, по нашій думці, воля кожної громади признатися до того
народу й приступити до тої спілки до
к о т р о ї вона сама схоче".

Ми з наведеної М. Шаповалом цитати бачимо лише, що
Драгоманов, який добре розрізняє до таке "самостійність",
а до таке "автономія" у цьому випадку **на в м и с н е**
плутає ці терміни. "Самостоячість" тут **жита** без значіння в
ц і л я х про па г а н д о в и х, а справді автор думає
про а у т о н о м і ю, бо як знає і М. Шаповал "Вільний
Союз" мав обіймати терен з мішаним населенням і належати до
тої / справді самостійної / федерації, яка мала повстати на
місці Росії / щось, як тепер С.С.С.Р. / мали більші групи
"громад", це б то "спілки" громад об'єднаних на географічно-
економічній основі. Окрема "громада" мала мати тільки широку
автономію в межах своєї групи, з правом в и й т и напр. з
"української" / територіально / спілки громад і стати членом
хоч би спілки "московської", лишаючися звичайно стало в
межах справді суверенної "російської" федерації "вільних
опілок". Це отже право зводиться до права якогось Гомеля чи Рі-
чиці належати до У.С.С.Р. або до якоїсь іншої ССР і не
має нічого спільного з самостійністю та суверенністю. х/
Цим самим Драгоманов легалізує тільки те, що ми, як всі наро-
ди, з'ямо "національною зрадою" / державна зрада - щось
інше / і в чому не лише відмовляємо "права", але і угажаємо
вчинком ганебним.

Далі цитує Шаповал з Драгоманова: " п р а ц ю ю ч і
ч у ж и н ц і будуть для українця у з л а м и, котрі
п р и з в а з а т и м у т ь їх до сусідніх пород / націй /".

Це значить, що Драгоманов шире вітає би колонізацію
України "працюючими" москвинами, жидами, чи навіть, полб-
ками / це, що робив С.С.С.Р. / і то вітає би з т и х ж е
причин, бо імя яких перелодиться планою колонізація
чужинцями наших земель, які так бажать їх тим способом за-
кріпити / "приязати сильніше" / за собою.
х / бо це право - не передбачає права виходу з "федерації".

По цих цитатах, не подаючи ні чого більше, жадних доказів, пише М. Шаповал: "Отже ми в програмі маємо постулат самотї й нїості і соборності України." / ст. 42 /.

Можемо ще раз протерти очі, ще раз прочитати ці цитати, і до інших висновків таки не прийдемо, крім одного: важко було б дискутувати з такими, справді під цим оглядом "гідними" учнями Драгоманова, бо вони спритно жонглюючи й показуючи фокуси зможуть переконати всіх у тому, немов вони справді "їдуть вогонь", не даючи змоги придиртися і помітити зручного пахрування недосвідченого глядача. Але зате, коли ці "драгоманівці" візьмуться за вас, як за "городів" Драгоманова, - вони можуть перевершити свого вчителя і ви не раз "наткнетесь на mouvaize foi цієї публіки.

Але ми не хочемо повторити без змін експерименту 1917 р. з його наслідками і тому мусимо не оглядатися на "драгоманівців", а оглядатися на об'єктивну правду і лише на неї. Бо ж ми отвердили, ПО ПОКІЛНИК НЕ ІМЕР!

-0-0-0-0-

II. ХТО БУВ М. ДРАГОМАНОВ, ТА ЧОГО ВІН УЧИВ.

В першу чергу досить вичерпуючу і авторитетну відповідь на питання "хто був М. Драгоманів" / українець чи "росіянин" / дає його власна "Автобіографія".

Як гідно з його власних слів, не почував себе Драгоманов, будучи студентом, жадним "українцем", лише т. зв. "общеросом", це-б то ПО ПЕРЕКОНАННЯМ МОСКВИНОМ, що ПОХОДИТЬ з української провінції, заселеної на думку таких людей першою відміною московської нації. Це щось подібне до сучасної "совєтської людини", яка може бути "сином УКРАЇНОЇ НАЦІЇ", що є за її термінологією невідригнутою частиною єдиного "совєтського народу". Отже був Драгоманов "общеросом", або, як ми для ясності казатимем, москвинном, з розумінні національної самосвідомості, що був дуже "ліво" настроєний і прагнув агітувати й "просвещать народ".

Коли б він жив не на Україні - ми б не мали його данайських дарів у 1917 році і як наслідок не були б "драгоманівці" на еміграції. Але він хотів дуже "просвещать" і почувши про організацію недільних шкіл для народу, кинувся туди. Московський уряд початково розглядав ті школи як свого роду "протитруту" для побороювання польського революційного руху / йшло саме підготування до польськ. повстання 1863 року/.

Загальна картина тоді була така: поляки, інколи навіть пошулюгуючися укр. мовою, пропагували серед українців ідею, що українці є перна відміна поляків, подаючи на доказ спеціально препаровані уривки з історії, а москвини доводили, що українців немає, є лише відміна "рускаго" народу, що зитлорядяє під впливом поляків і тому треба поборювати все, що ріджить українців від москвинів, як "рештки польського впливу".

Нагадки тої козацької старшини, яка творила Козацьку Державу, яка свідомо була, "що то вони, і лише вони, є прабні опадкоємці "стародавніх русів" і стояли лише, як за москвинів так і за поляків, давно погинула на заслання чи еміграції; ті, що були "слабкі духом" - пішли до одного з тих таборів і перейнявшись "революційними ідеями" з ПОЛЬСЬКОМУ чи МОСКОВСЬКОМУ "виданні", притьмом їх "насаджували" серед свого народу.

Само виникає питання: може тоді взагалі не було на коні життя людей, щоб заступали українську ідею? Може мають рацію "оборонці Драгоманова", коли, як папуги, один за другим повторюють / якщо би їх заженете "в кут", змусите визнати на основі фактів, що таки ідея, пропагована Драгомановим, була москвофільською / - кажучи: "ЗА ТИХ ЧАСІВ брацких українців НЕ БУЛО, і ідеї Драгоманова і подібні були найбільше національні ідеї, які ТОДІ були!".

Отже ТАК НЕ БУЛО. "Оборонці Драгоманова" кажучи це або СВІДОМО СПЕКУЛУЮТЬ НА НЕОСВІЧЕНОСТІ української інтелігенції / на жаль і студентів! / в справі українського визвольного руху, або й самі НЕ ЗНАЮТЬ, що і як було та і ЗНАТИ НЕ ХОЧУТЬ.

Мало того, що тоді /кінець 60 років/ прозвучало огненне олопо "Кобзаря", який не буг жадним "федералістом", жадним приятелем москвинів, жадним прихильником "Переяславу", лише ОВОЄЇ ПЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ / "Чигирин" і інш. /, але ці ідеї не були чужими й іншим.

М. Драгоманів у своїй "Автобіографії" пише: "Українці /він ніде в АВТОБІОГРАФІЇ не зве СЕБЕ українцем, не каже про СЕБЕ й українців "МИ", лише всі "українці" виступають, як ЦОСЬ ОКРЕМЕ, з ТРЕТІЙ особі. Звичайно, по прочитанні цієї нашої угаги негайно "драгоманівці вирішають, що ми або НЕ ВНАСМО, що Драгоманів підписувався псевдонімом "Українець", або назмисне, ТАК, ЯК ЮНИ ЦЕ ЗМІКЛИ РОБИТИ - замолчуємо! Отже знаємо, але і знаємо, що САМ Драгоманов пояснював це ЛИШЕ ЯК КРОК ТАКТИЧНИЙ / Див. лист О. Лоначевського-Петруняка та відповідь йому М. Драгоманова з котрого ми далі подаємо надзвичайно цікаві уривки - Р.Д. /.

В "Ав-фії" Драгоманов пише: "Українці з Київі ТЮРИЛИ УЖЕ з 1859 р. ОКРЕМІ НАЦІОНАЛЬНІ ГУРТКИ, хоч величезна більшість "православних студентів були українці. Далі говорячи про

молодь з такого гуртка, яку він зве "українцями", пише Драгоманов: "БУЛИ, ЗВИЧАЙНО СЕРЕД ТОДИШНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ МРІЇ ПРО УТВОРЕННЯ НА УКРАЇНІ ЧОГОСЬ ТАКОГО, ЯК СТАРА КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА".

Як далі виразно стверджує Драгоманов, сам він ВИРАЗНО НЕ СИМПАТИЗУВАВ "УКРАЇНЦЯМ" і цим полюблюється і той, дещо зневажливий, тон / "чогось такого" / і може справжнє незнання самим Драгомановим / чи скорше тільки вдавання /, що наче б то самі "українці" не знали докладно чого хочуть. Те, що як свідчить Драгоманов, ходило тут не про "гетьманщину", а лише про "республіку" народить на думку, що проф. Драгоманов "проговорився," що в дійсності вже тоді були гуртки українців, які просто хотіли відродження своєї державности в модерній формі а Драгоманов напумпе так про них "інформує" своїх читачів, як в 1917 році "інформували" маси про "самостійників" т. зв "драгоманівці", запевняючи, що самостійники: "хочуть наставити в Україні знов монархію, що вони проти всіх здобутків культури, а обмежитися хочуть до плекання гопака, шарогарів та горілки й вареників і т.д."

Проте, не зважаючи на свою виразну тенденційність, повторюємо, наведена цитата з Драгоманова, ПОЛІТИ РОЗБИВАЄ ДСЯКІ вигадки СУЧАСНИХ "драгоманівців", що мовляв "за часів Драгоманова навіть те, що він пропагував було аж надто українське"! Очеvidно, коли порівняти з "творчістю" князя Лейхтенбергського /"вспоміnanня об Україні" / - то так, але коли з думками тодішніх УКРАЇНЦІВ послідовників Шевченка - то ні!

Отже немає нічого дивного, що як стверджує в своїй Автобіографії М. Драгоманов, він почав свою "політично-громадську працю" серед чужого йому українського населення з викладів у недільних школах.

Він і його товариші скоро переконалися, як він сам там же пише, що "революційними" ідеями учні їхні не цікавилися, а лише наукою, і тому та "пропаганда" пішла в забуття і М. Драгоманов почав з запалом прогадити РУСИФІКАЦІЙНУ ПРАЦЮ - викладаючи українцям МОСКОВСЬКУ ІСТОРІЮ, в якій їх, як і у всякій московській історії, переконавав, що українці є відміна "рускіх". Царський уряд учителям-урядовцям платив уже тоді додаток "за русифікацію" - очеvidно Драгоманов, яко студент, що робив те з ідейних причин щоб побороти в інтересі Росії польську пропаганду - таких грошей не одержував.

Там Драгоманов захопився своєю роллю "педагога" і пізніше все життя працював де і кого лише було можна "вчити" /очеvidно, таким же "прадам", як і в викладаній ним тоді московській історії/.

Далі читавмо в Автобіографії про його відносини до українців таке: " Сам РОДОМ українець / зверніть увагу на те, що стислий у висловах професор НЕ ЗАБУВ підкреслити, що лише "родом", так, як це робили пізніші "тоже малороси" Р.Д./

і бачучи з Києві багато такого, про що з РЕВІТІ РОСІЇ не мали поняття, я багато в чим поділяв СТРЕМЛІННЯ ТА ІДЕЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, але багато в чим вони мені здавалися РЕАКЦІЙНИМИ: Я НЕ МІГ ПОДІЛИТИ ЇХ ЗНЕВАГИ ДО РУССКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ..."

Отже, як бачимо наш "український святий", який уважав Київ ЧАСТИНОЮ РОСІЇ, уважав "реакційними" не лише соціальні чи політичні погляди українців, ні! По слові "реакційними" стоять ДВІ КРАПКИ: це значить що далі йде пояснення, а в поясненні каже М. Драгоманов, що на його думку ЗНЕВАЖИВЕ або й критичне ставлення до МОСКОВСЬКОЇ літератури є саме проявом КРАЙНЬОЇ "РЕАКЦІЙНОСТІ".

Привагідно слід ствердити, що коли б жив тепер М. Драгоманов, він би безперечно накинувся на Хвильового разом з московськими комуністами, бо в цій справі їхні погляди є ідентичні! В "тезах ЦККН /б/У з 1927 р." означається також позицію Хвильового за "реакційну" і подається така цитата з Лєвіна / т. XIX "Національний жупел асиміляторства" /: "Коли мова йде про пролетаріят, то протиставлення української культури в цілому ЗЕЛІКОРУССКІЇ КУЛЬТУРИ ТЕЖ У ЦІЛОМУ - ОЗНАЧАЄ ГАНЕВНУ ЗРАДУ ПРОЛЕТАРІЯТУ НА ЮРИСТЬ БУРЖУАЗНОМУ НАЦІОНАЛІЗМУ". На цій основі сучасні червоні володарі України пирять напр. серед українців хоча би культ Державіна, - "певца руоской слави", бо і на їх думку то було б виявом найбільшої "реакційності" ставитися до Державіна так, як ставився наприклад українець Шевченко / "Оплітач святочних од і іншого гидкого лизунства" Щоденник 1857, 13/IX /. Рівнож і на погляд хочби Постишева всі московські письменники, навіть московська мова - все революційне.

На цьому місці перепрошуємо читача, що мусимо наче б то "виходити" поза рямці нашої теми, але такі паралелі, не лише краще висвітлюють істоту поглядів Драгоманова, але й ЛИБНАЧАЮТЬ ЛЮГО МІОЦЕ серед течій, що СТАЛО це борються на панування на Україні.

Тепер звертаємо до "Автобіографії". Отже з неї виходить, що "українці" болюче зачепили московські симпатії Драгоманова і тому природно би було йому бути в другій, уже "великій групі", молоді, яку він зве "космополітами" і до якої себе зрештою зачисляв.

Але і ця ліва, московська група - також викликала неохватність Драгоманова, вразивши його З ТЕ САМЕ болюче місце, що й перша. Драгоманов, яко МОСКОВСЬКИЇ державник / це не перечило тому, що він для ВСІХ інших націй домагався бездержавності / був завзятым ворогом усіх стремлень польських революціонерів, а тим часом де-які / "столичні" / групи космополітів зайняли до польського повстання прихильне становище. Ось у цій справі автентичні слова Драгоманова з тої ж "Автобіографії", які пояснюють, якого "гріха" допустилися "космополіти": "Кредит" "космополітів падає по мірі того, як ставало

відомим, що відповідні столичні групи **БЕЗСУМНІЗУ ПЕРЕХО-**
ДИЛИ НА БІК ПОЛЯКІВ".

Огірчений тим усім, Драгоманов пише: "Бачучи помилки космополитів І БАГАТО ДЕЧОГО НЕ ПОДІЛЯЮЧИ З СТРЕМЛІННЯХ УКРАЇНЦІВ, я почав холонутися до "політики" студентських гуртків... і **УВЕСЬ СВІЙ ПОЛІТИЧНИЙ ЛАР** вилив у лекції **МОСКОВСЬКОЇ** історії у "Зременной Педагогіческой Школы" х/ Безумовно таке захоплення Драгоманова не свідчить про жадні його "українські погляди". Але це зацікавлення до навчання / а разом з тим до поборовання польських впливів / мало досить несподівані наслідки, бо він пише: "Правда педагогічеській інтерес зблизив мене з українцями... я вступив у їх корпорацію "Громада", яка одразу обрала мене в комісію для редагування тих книжок" / тут мова йде про підручники для недільних шкіл/.

Це було весною 1868 року. Далі Драгоманов признається, що крім "педагогічного" інтересу був і "інтерес" протипольський, очевидно по своєму характеру патріотично-**МОСКОВСЬКИЙ**, а не український, про що можемо догадуватися з такого вигуку: **ТА ТУТ СТАЛОСЯ ЩОСЬ ТАКЕ**, що можливо лише в Росії! "Далі засовується, що, як то кажуть "своя своїх не познає"! Уряд царський / звідси вигук проти "Росії", в якому мається на увазі **ЛИШЕ** царську Росію / не оцінив належно з остаточному підрахунку патріотично-московських інтенцій М. Драгоманова і припинив працю комісії. А тут сталася ще друга несподіванка, яка була наслідком, так би мовити "розходження в тактиці". М. Драгоманов, як потім це матимемо нагоду не раз ствердити, був прихильником такого способу денационалізації й обмосковлення х/, який вес час стосували і стосують червоні москвини, себто: 1/ дозволити вживати мову українську / чи яку / **БЕЗ ПРАЖНОГО ОБМЕЖЕННЯ** і користуватись нею для популяризації серед "мужицьких" / по італійські звав їх Драгоманов "плебейськими" / націй. 2/ Цєю ж мовою послугуватися для початкової освіти тому, що розбудивши культурні зацікавлення в народі, його познайомити легше з мовою "вищої культури" і вказати конечність знати для дальшої освіти. 3/ Кинути серед мас московські книжки поруч з тими "чужинцями", які, як узлами "приязуватимуть українців" за рецептом Драгоманова / Див. попереду відповідну цитату/ до московського народу і цілим укладом життя зроблять своє діло. Місцева / українська / мова, виконавши своє завдання, обернеться в місцеву говірку для розмов з темнішими "мужиками", а потім, як етнографічна особливість зберігатиметься в архіві та бібліотеках.

х/ Ця школа була заснована царатом для прискореного випуску вчителів-русифікаторів України.

хх/ Просимо "драгоманівців" не "ловити за слово": Драгоманов справді весь час кричав **ПРОТИ** обмосковлення, але проти "примусового", /за . . . царським' способом, / працюючи без галасу все життя для "першого" способу, уживаного нині советами.

Уряд же московський і більшість навіть "лівих" московських угруповань / їх називає Драгоманов "централістами" / хотіли йти, як їм здавалося, коротшою дорогою; заборонити вивчати вживання "місцевої" / української / мови в письмі, уряді й публічному житті; а вчити відразу їх читати й писати лише по московському. Драгоманов був палким ворогом ТАКОГО систему і завжди виступав проти нього.

Так було і тепер. Стаття / в якій він гаряче доводив konieczність складення першої читанки без московських народних пісень і приказок ^x /, а з українськими на початку і так, щоб читанка подавала на початку український матеріал, а потому переходила до московського /, була вміщена саме не вперше, бо появилася тоді, коли стався замах на московського царя!

До того ж для тих же недільних шкіл склав був князь Шірінський-Шахматов, цілком зігнорувавши український матеріал своєю читанку і очевидно був обурений статтею Драгоманова, а тому подав на нього донос, яко на "українського сепаратиста".

Які це мало наслідки пише так сам Драгоманов "Тепер я мушу сказати, що донос князя Шірінського-Шахматова мав своїм наслідком моє рішуче прикріплення до українського напрямку, бо я ПО ПРИРОДНІЙ РЕАКЦІЇ занявся пильним дослідом українських питань.....".

Це значить, що дух суперечности, УПЕРТІСТЬ - були тим, що на наше лихо штовхнули Драгоманова "занятися" українськими справами, що були йому чужі.

"Автобіографія" була писана вже аж в році 1889; хх / тим більш цікавим є слідуєче речення: "Вивчення пісень... заставило полюбити ЦЕЛ народ". Це значить, що і надалі, аж до смерті український нарід БУВ ДЛЯ ДРАГОМАНОВА ЧИМЬ СТОРОННІМ!

У звязку з тим усім і повязаними з доносом непременно-стями поспішив Драгоманов вліхати закордон на студії. Тут маємо знов одно характерне признання, яке свідчить, оскільки ОСОБИСТІ стосунки, ОСОБИСТІ АМБІЦІЇ мали вплив на "погляди" вченого професора. Читаємо отже в тій "Автобіографії": "Деякі зносини мої з вищими верствами берлінського населення, не виключаючи студентів і професорів, НЕ ВИКЛИКАЛИ В МЕНЕ СИМПАТІЇ до Прусаків" і наслідком того "браку симпатій" зявилась фактично антинімецька стаття "Восточная політика Германії і обрусеніє". В ній він радить цілком таку, як перево-

х /
не такої, як та, яку склав був князь Шірінський-Шахматов.
хх / Єсть літ перед смертю.

дять совіти "українізацію", ЯК ЗАСІВ ЗМІЦНИТИ МОСКОВСЬКУ ДЕРЖАВУ І УЛЕГЧИТИ ЇЇ ПЕРЕВЕДЕННЯ З ЖИТТЯ ІМПЕРІЯЛІСТИЧНИХ ПЛЯНІВ НА БАЛКАНІ. Пише він там таке: "Така політика х/ дасть РОСІЇ особливу силу у східному питанні". Як бачимо і тут дбає Драгоманов у ПЕРШУ ЧЕРГУ ПРО СИЛУ І ЗРІСТ НАГІРШОГО ДОРОГА УКРАЇНИ - РОСІЇ.

Тут треба на хвилину ухилитися від цитовання "Автобіографії" / до речі, писаній тільки в московській мові / і ствердити, що Драгоманов, як слушно стверджує М. Яворський, / Нарис з історії революційної боротьби на Україні" ст. 406 / "вже в 1869 р. на всі ходи викладав політику Шульгінів та Жефозичів, як культуртрегерство на Схід", а в 1872 р. вмістив згадану статтю у "Віснику Європи" та склав для українців такого "гімна":

"Гей українець просить не много:
Воли для рідної мови
Но не лишає він ко всім Русі
І к всім слав'янам любові:
З ПІВНІЧНОЮ РУССЮ НЕ ЗЛОМИМ СОЮЗУ хх/
Ми з нею БЛИЗНЯТА ПО РОДУ,
Ми віки ділили і радість і горе
І вкупі приймаєм свободу."

Кінчиться цей вірш так:

"Устане на світ і литвин і естонець
І лях в тобі /москвині/ брата обнімет!"

Цей "гімн" Драгоманова ВИКРИВАЄ ПЛОЗНІ ЗОГО МОСКОВСЬКОГО імперіалізм. В нього видно, що таку "московську історію" яку викладали українцям, зважає Драгоманов єдино-правильною і переконував далі, що українці з чужими їм москвинами "близнята по роду" і що наче б то "віки ділили і радість і горе". Крім того, так як сучасні "піддані" Сталіна, він запевняє що "Україна навіть невідемлема частина єдиного советського союзу", лише каже це іншими словами / "В Північній Русь не зломим союзу"/.

Закінчення це показує, що і "славянофільські ідеали" є для нього, як і для Сталіна лише "ЗАСОБОМ" московського імперіалізму, бо ж він не має і в думці, що можуть "відпасти" від його улюбленої "Росії" навіть НЕ СЛАВ'ЯНСЬКІ Литва, чи Естонія! Все, що загарбала Москва, все має на думку Драгоманова лишатися при ній і вважати себе "невідемними частинами", які з запалом співатимуть:

"Москва моя, страна моя
Ты самая любимая" "

/ советська пісня/.

х/ З статті радиться царському уряду щось подібне до советської "українізації".

хх/ В новому гімні окупантів України: "Союзом незломним респуб. вільні НАВІК обєднала ВЕЛИКАЯ Русь".

Коли в Цюриху почали організовуватися українці, - Драгоманов почав у листах до Галичини остерігати галичан проти тих, які, боявся він, "провозгласять нам право на самостійність!", тоді, як на думку Драгоманова: "діло політичне наше колись рішиться на земських соборах усієї Росії" /лист до М. Бурачинського/.

В цього ж часу походить стаття під заголовком "Руські в Галиції", як різнож і стала його нехить до німців.

У році 1875 друкує Драгоманов статтю під симптоматичним заголовком: "література РОСІЙСЬКА, ВЕЛИКОРУСЬКА, українська і ГАЛИЦЬКА". Радимо читачеві згадати, що термінологія /яка викликала ГОСТРУ ВІДСІЧ з боку ГРІНЧЕНКА/, бо вона дасть змогу краще розуміти погляди Драгоманова. Він уважав, що існують і повинні розвиватися РІЗНОВІЖНО, як літератури "ДРУГОЇ сорти", лише для "мужиків" - література "українська", "галицька" і "великоросійська" /так він зве спеціальний рід московської літератури призначеної тільки для "мужиків", для "простого народу" як і дві попередні/, а ЛІТЕРАТУРА ЗАГАЛІ МОСКОВСЬКА /Драгоманів її зве "російська"/ є СПІЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ВИЩОГО ПОРЯДКА для ВСІХ тих, хто виріс вище за вузькі рамки МІСЦЕВОЇ "популярної" літератури!

Ця Драгомановська "російська література" це було щось таке, як в сучасній життєвій практиці совєтів "література союзная".

Про враження, яке зробили ті статті, пише Драгоманов: ... "та й самі російські українофіли НЕ ВОЗСІМ ВУЛИ ЗАДОБОЛЕНІ МОЇМИ ІДЕЯМИ І ПЛЯНОМ СВОБІДНОГО "ОБРУСЕННЯ" ГАЛИЧИНИ/, але мені ВСЕ Ж ТАКИ ПОЩАСТИЛО переконати їх ЗАЛАНТУВАТИ МОСКОВСЬКУ БІБЛІОТЕКУ У ВІДНІ /при тов. "Січ" /І ПОСЛАТИ БАГАТО МОСКОВСЬКИХ КНИГ У ЛЬВІВ".

Тепер просимо нашого читача ДОБРЕ ЗАГАДАТИ ЦЕ ПРИЗНАННЯ, бо воно викриває у всій ширині брехливість пізніших пропагандово-полемічних "аргументів" Драгоманова, які він вмів пускав у рух, коли його обвинувачували у москвофільстві; ці його "аргументи" пускають в рух ще й тепер оборонці Драгоманова. Він в тих випадках, коли йому закидали москвофільську діяльність виправдувався тим, що він мав радить читати московські книжки українцям з ПІД РОСІЇ, які, НЕ ЗНАЮЧИ ІНШИХ МОВ коли б не читали і в московській мові, то дуже низько б упали з огляду на дуже невелику кількість творів, які були в українській мові. Цей міло добраний, наче б то "пере-

конуючий "авргумент", поруч з підступною порадою х/вчитися чужих мов / мовляв, тоді не потрібуватимете конче читати по московські, я мовляв, сам за те, щоб училися! / робив на багатьох вражіння. Але, коли приймемо під увагу, що ЗІДЕНСЬКІ "січовики" БОЛОДІЛИ НІМЕЦЬКОЮ МОЗОЮ і мали до своєї диспозиції багаті бібліотеки Зідня, де в німецькій мові можна було знати З СЕМАЛЮЖЕ, що могла б бахати собі прочитати ІНТЕЛІГЕНТНА ЛЮДИНА, тоді ОРГАНІЗАЦІЯ У ВІДНІ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ, що ДОБРЕ БОЛОДІЛИ НІМЕЦЬКОЮ МОЗОЮ і зовсім НЕ ЗНАЮТЬ московської, саме МОСКОВСЬКОЮ бібліотеки НА ВІРАЄ ЗЛАСТИГОГО ХАРАКТЕРУ. Цього факту не може виправдати подвій драгомановець", а мо-оквофільська діяльність професора набирає ЗЛАСТИГОГО ОСВІТЛЕННЯ, тим більше, що він і пізніше з приємністю згадує про цю свою працю.

Але вертаємось до "Автобіографії". Коли Драгоманов мав, з огляду на негативне відношення до нього московського уряду цілком відіхати закордон - студенти зібрали гроші на прощальний бенкет. Драгоманов пише. З цієї нагоди "зібрані гроші на прощальний бенкет я попросив ужити лише НА КУПІВЛЮ КНИЖОК ПРО РОСІЮ / з Україною / для бібліотеки в Чернівцях". Ви знаєте ГО було писано в книжках "про Росію", коли в них згадували Україну! Чи ця ворожа нам політична пропаганда в формі науки і публіцистики була для відродження України, чи для збереження московської імперії потрібна? А як же з "кожним словом, сказаним не по українські"?

По цьому, з почуттям внутрішнього задоволення, стверджує Драгоманов: СМІЛИВО МОЖУ СКАЗАТИ, ЩО НІ ОДИН МОСКОВСКИЙ СЛАЗЯНОСІЛ НЕ ПОШИРИВ У АВСТРІЇ СТИЛЬКИ "МОСКОВСЬКИХ" / РУСОКІХ / КНИГ, ЯК Я, УКРАЇНСЬКИЙ "СЕПАРАТИСТ".

Дуже також красномовним є це глузування з тих, хто міг би бути остільки дурним, що назвав його "сепаратистом" українським, не зважаючи на такі декраві докази московського патріотизму!

В "Автобіографії" ж довідуємося, що статті про українські народні пісні назвав Драгоманов "Одгіолоскі рицарскої поезії в РУСОКІХ народних песнях". Про це "драгоманівці" соромливо промовчують!

х/ кажемо, "підступною" - бо Драгоманов так "радив", що остаточно завжди виходило наче б то всеж можна обійтися й без інших мов, знаючи мову московську.

Цікаво, що стояв Драгоманов в справі організаційній НА ТОМУ ж СТАНОВИЩІ, що й советська влада і з ТИХ ЖЕ мотивів. Червона Москва поступово протягом десяти літ поліквідувала всі окремі українські / національні / організації, почавши з кооперації і кінчаючи на організації письменників, поєднуючи їх одночасно на ТЕРИТОРІАЛЬНІ З МІШАНИМ НАЦІОНАЛЬНИМ СКЛАДОМ. Московсько-жидівські члени в них розбивали українську єдність. Драгоманів же признається в своїй "Автобіографії", що він виступав ПРОТИ "існування окремого "українського" і окремого "радикального" руху серед студентів, а в політиці стояв за мішані польсько-жидівсько-українські організації!

Далі пише Драгоманів статтю: "Десять лет украинской литературы", в якій ВИСТУПАЄ ГОСТРО, як сам стверджує, "ПРОТИ КРИЇ ПРО "ДЕРЖАВНУ САМОСТІЙНІСТЬ".

Очевидно, бачити в Драгоманові "прихильника української самостійности", крім Шаповала можуть ще / хоч і з інших мотивів / хіба московські монархісти на яких цілком випро Драгоманов у цій же "Автобіографії" ОБУРЮЄТЬСЯ за ТАКІ вигадки, наче б то він хоче "відірвати Україну від Росії і приєднати її до Польщі".

Заборона царського уряду перебувати Драгоманову у великих міських центрах Московської імперії вплинула на Драгоманова так, що він вирішив лишитися в Женеві.

У Женеві / "зірний" своїм словам про "кожне слово" сказане не по українські / працював далі В МОСКОВСЬКИХ виданнях і БАГАТО писав і друкував ПО МОСКОВСЬКІ.

Правда, знов на тлі ОСОБИСТИХ непорозумінь він "поступово де-далі ставав противником русских революционерів"; але це звичайно не значить, що він ставав противником Росії. Навпаки: "В рямцях АУТОНОМІЇ", пише Драгоманов, "я покладав розрішення НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ В РОСІЇ, ВИСЛОВЛЮЮЧИСЬ ТАКИМ ЧИНОМ ПРОТИ ВСЯКИХ СЕПАРАТИЗМІВ". / Де був Шаповал, коли друкувалися ці слова в пражському виданні?!

У Женеві московська організація "Земський Союз" видавала часопис "Вольное слово", в якому діяльну участь брав М. Драгоманов / не оглядаючись звичайно на те, що це "видаток з української мужицької скарбниці"!, тоді ж він писав: "колишні українські політичні друзі в Росії" знайшли видання його шкідливим.

Між іншим, на довгий лист українців, що підтримували звязки з Драгомановим, він їм ДОРІКАВ за ПІДТРИМУВАННЯ АНТИМОСКОВСЬКОЇ течії В ГАЛИЧИНІ, знов хвалився заложеною їм в Відні бібліотекою з московських книжок і між іншим мотивує її потребу так: "московська література: ... у порівнянні з німецькою має ту ПЕРЕВАГУ для словян перед німецькою, що вона стремиться стягати в себе рух і методу

усіх європейських літератур... і через те, вона космополітич-ніша чим німецька." Отже тут вже аргумент незнання іншої мови, крім московської не фігурує, лише кажучи мовою "сталінської доби" "первая в міре". Там же він зикручується ще "оригінальним" запевненням, що наче б то ширення московських впливів веде ... до української національної свідомості! Але цей парадокс звичайно також пущений в обіг Драгомановим для замаскування істоти справи. Адже ж ми знаємо у політиці й пропаганді не дуже перебіоан у засобах! Ось хоча б у цьому листі він "стає в позу" що до українців і пише дослізно: "напр. Багалій, дійшли до того, що вже навіть "Слободска Україна" сказати бояться, а кажуть "Югоосточная Окраїна московского государства". Прочитавши це кожен подумав: "бач, хоча в цьому Драгоманов "принципіаліст", але ... але кілька рядків далі ТО ЖЕ Драгоманов пише: "получив я лист від одного філософа з НОВОРОСІЇ, а ще кілька рядків далі "українців з Петербургу, Дону, Дніпра, НОВОРОСІЇ"!

Отже, щоб когось обвинуватити, знеславити - Драгоманов дуже уважно придивляється до кожного вжитого тим слова і "шукає" ПОЛІТИЧНИХ причин чому вжито те, чи інше, а сам зсе з московська частину України - "Новоросією".

В тому ж листі є цілий ряд нападів на Галицьку пресу і вчених, які ОБРАЗИЛИ "українця" Драгоманова, написавши правду про Москву. /Огоновський, як ПИШЕ ДРАГОМАНІВ, мав наувати: "що фінська Москва стала знати себе Росією тільки в ХУІІ ст. ТА БРЕШЕ про стан українців у Росії, де, мовляв, Українців раді б зїсти не тільки уряд, а і народ - Москалі"/, обурюється на всі без винятку протимосковські інформації напр. про переслідування укр. театру/ і з признанням пише про москвофільський галицький часопис, який природно, на радість Драгоманова все боронить Росію!

На тому однак не можемо ще кінчити з "Автобіграфією", бо в ній ще є дещо цікавого для характеристики / вона є АВТОХАРАКТЕРИСТИКОЮ / Драгоманова.

Він ще там оповідає, як по припиненні "Вільного Слова" звернулися до нього московські емігранти, а саме, як пише Драгоманов: "члени різних фракцій російських соціалістів - революціонерів і запропонували видати "ліберальну часопис" з принципами БЛИЗЬКИМИ ДО ТЕХ ЯКІ Я ПРОДАВІВ У СВОЇХ ПУБЛІКАЦІЯХ і запросили мене до співробітництва. Я ЗАПРОПОНУВАВ для часопису назву "Слободная Россія", яку я ще пропонував видавцеві "Вільного Слова". Нас в цьому признанню цікавить знана самим Драгомановим БЛИЗЬКІСТЬ ІДЕЙ, ЯКІ ВІН ШИРИВ з ідеями МОСКОВСЬКИХ революційних соціалістів, котрі ТОМУ звертаються з таким запрошенням до нього, як до СВОЄЇ людини.

При цій нагоді мусимо нагадати, що далеко не так вже близьким був Драгоманов до українських кол, бо під сторінки читаємо в тій же його "Автобіграфії", що з огляду на принципоз розходження з редакцією "Правда" він - "ВІД ДАЛЬ-

СВОЇ УЧАСТІ З ЦЬОМУ ВИДАННІ УХИЛИВСЯ". Це значить, що для Драгоманова у всіх важливих випадках рішала не його національна прихильність / оскільки його б ми уважали за українця/, а соціально-політичні погляди. Він НЕ МІГ І НЕ ХОТІВ іти на жодний компроміс з людьми УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ, оскільки вони, навіть льояльно містачи його статті, самі дозволяли собі шпалювати інші думки, крім "малоукраїнських" думок шановного професора. Він не хотів мати, напр. нічого спільного з УКРАЇНСЬКИМ клерикалом, або українським націоналістом, - бо це порушувало, як він казав, ЙОГО СВЯТІ ПЕРЕКОПАННЯ. Зате цілком не порушували його поглядів, АЛЕ НА ТАКІ, ЗБІГАЛИСЬ З НИМИ ПОГЛЯДИ МОСКАЛІВ, які стояли на становищі МОСКОВСЬКОМУ і уважали Україну, як і ІНШІ ПОНЕДОБЕНІ Москвою ЗЕМЛІ ЗА ЧАСТИНИ "РОСІЇ", що мали очевидно в неї з майбутньому злитись шляхом асиміляції.

Не можна також прийняти поважно "адвокатського виступу" деяких сучасних оборонців Драгоманова, що то він в огляду на кролість українського руху так хитрував, щоб мати в москвіях "спільників", бо ось що в цій справі пише сам Драгоманов: "в компромісі НЕ ЗМІНЯЄ чоловік якості своєї думки, а тільки стаєть у ЦЮ ХВИЛИНУ перну їх КІЛЬКІСТЬ ПРИ ЧОМУ НІХТО НЕ ТАЙТЬ ВІД ДРУГОЇ СТОРОНИ СВОЇХ ОДНОЛИХ ДУМОК". /"Народ" 1891 ч. 3 /

Це значить, що коли б Драгоманов був би прихильником ХОЧА Б У МАЙБУТНЬОМУ відокремлення від Московщини з метою відновлення своїй незалежності, - ВІН БИ ЗАМІСЦЬ ВИРАЗНО зазначати СВОЄ НЕГАТИВНЕ відношення до того, казав би це "не таячи своїх думок", лише зазначаючи, що З ДАНИМ МЕНТ ВІН ТОГО НЕ МАЄ ЩЕ НАМІРУ ДОБИГАТИСЯ.

Не робив так Драгоманів лише тому, що він був МОСКОВСЬКИМ державник в істоті речі й саме тому, не вважав також врадою своєї праці. РАЗОМ ЗІ СВОЇМИ МОСКОВСЬКИМИ ОДНОДУМЦЯМИ. Коротко: він був батьком духовним усіх тих, що в 1917-20 роках казали: "як Україна, яку будують, не є достоту така, яку я, як соціаліст чи комуніст бачити хочу, - я "ухиляюсь" від праці з її творцями і йду до тих, що творять совітську федерацію".

Безумовно, коли стояти в основному на ґрунті цих поглядів, то і вчинок Скоропадського / проголошення "федерації" в майбутню Московію/, треба визнавати учинком, що випливав з політичної науки Драгоманова і тому є аналогічним.

Скоропадський ставлячи свої станові / чи як хто хоче - класові / інтереси лише національних, яких він, як обмовлений "малорос", не розумів - зраджує Україну з Красногими, "Протофісами" і т. д.; Хвильовий - ставлячи свої партійні переконання і комуністичні "ідеали" понад національні інтереси, які він в наслідок свого москвофільства не розумів - зраджує Україну, дезертує з армії і стаєть до послуг московсько-більшевицької армії і окупаційної влади, нарешті В. Винниченко, також ставлять свої політичні ідеї, особисті амбіції і "класові" інтереси лише національних, яких він в наслідок свого москвофільства не розуміє і -

24790

зраджує Україну, та компромітує Директорію, якої головою його необережно обрали, скандалічною "Ваявою" до Центр. Комітету К.П./б/У. з дня 6/IX 1920 р. в якій не лише ~~ВІЗНАЄ~~ окупаційну владу - ~~УКРАЇНСЬКОЮ І ЗАКОННОЮ~~, але й оповіщає / як і Драгоманов / правильною "яскраву тенденцію" во ім'я "створення і розвитку робітничо-селянської державности стосовання політики обмежування суверенітету України "до "ВНУТРІШНЬОЇ САМОСТІ НОСТИ" І ЗОВНІШНЬОЇ ТІСНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ в першу чергу з Р.С.Ф.С.Р."

Всі наведені факти - є явища одного порядку і всі вони виростили на ґрунті "Драгоманівщини".

Але в наведеній раніше цитаті є ще одне цінне призна- ння Драгоманова, а саме, що він запропонував, яко назву того московського часопису, що мав видавати, красномовну і зичер- пучу, назву "Свободная Росія" і в додаток, як видно, ця наз- ва була така люба його серцю, що він її й раніше безуспішно пропонував, яко назву іншого органу московського, в котрому працював.

Для українців же Драгоманов видавав не "Вільну Украї- ну", а "Громаду", бо ж і в його "Вільній Спільці" не мала бути Україна окремю одиницею, лише фігурували зичайні "му- жицькі громади" українські. Все те мало наляжати, з усіма чи то українськими, чи то литовськими чи іншими "громадами" до "Свободной Росії" / ще збагаченої може Балканськими Зем- лями/, яко організації ~~ВІЩОГО ПОРЯДКУ~~, що стоїть понад се- льянами, державного порядку. Тому і часопис мав зятися для пропаґандання тих зичих ідей - "Свободная Росія", але провінціалльні "громади" мали мати часописи чи журнали - з відповідними назвами.

Що ми аж ніяк тенденційно, лише САМЕ ТАК, ЯК ДУМАВ ДРАГОМАНОВ, пояснюємо його думки видно ще й з такого факту, поданого ним у тій же "Автобіографії".

Польські демократи Галичини звернулися до Драгоманова з просьбою "бути посередником для вироблення порозуміння Поляків з Українцями". "Я відповів", пише Драгоманів, "що на мою думку з Росії порозуміння Поляків з Українцями НЕ ДО- БЕДЕ НІ ДО ЧОГО БЕЗ ЗАГАЛЬНОРУССКОЇ ліберальної програми".

ПРОСИМО І "АДВОКАТІВ" ДРАГОМАНОВА ПРОАНАЛІЗУВАТИ ЦЕ СТВЕРДЖЕННЯ. В нього видно, що поляки, які стреміли до ~~ВІ- ДІРЛАННЯ~~ поневолених Москвою польських земель і створення знов ~~ВЛАСНОЇ ДЕРЖАВИ~~, звернулися до українців, ДУМАЮЧИ, що ті хочуть визволення УКРАЇНИ, отже це була пропозиція ПРОТИМО- СКОБОВЬОГО ПОРОЗУМІННЯ. Драгоманов самозрозуміло не міг на це пристати і своєю відповіддю підкреслив, що Україна є і бути повинна ЧАСТИНОЮ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ і тому значення МАЄ ЛИШЕ "ОБЩЕРУССКАЯ" / з Україною, як її частиною/, лібе- ральна програма! Ця програма є тим загальнообов'язуючим чи- нником, який повинен визначити, на думку Драгоманова, відно- сини між "частинами" Росії, а не якісь безпразні "порозумі- ння" між її частинами.

На цьому ми могли б скінчити з "Автобіографією" Драгоманова, але на закінчення ще мусимо познайомити читачів з тим, як у світлі "Автобіографії" виглядає Драгоманов, як вчений. Це тим більше є важливе, що і сам Драгоманов любив беззастанно загортатися в тогу "ученого", щоб тим певнішим проводити свої москвофільські ідеї. Зрештою "драгоманівці" роблять так само.

Про першу стисло "наукову" працю Драгоманова /дисертацію/ ми вже писали, - її вартість ніяк не висока.

Далі, з "Автобіографії" знаємо, що вже не історією, а фольклором зацікавили Драгоманова інші і він охоче використував здебільшого назбирані іншими для нього пісні. Сам цю свою працю він "здобув серце" і авторитет у старих українофілів і серед словян. Опрацьовував він ці фольклорні матеріали аж до кінця життя і тому цікавим є, як само трактував професор Драгоманов свою наукову працю.

Ось читаємо там:

"Шукать же для себе публіки в Росії Я ЗНАВІВ ПОТРИМАННЯМ.... ДОБ... ЧЕРЕЗ ПРИЛОЖЕННЯ КОСМОПОЛІТИЧНОГО порівнювального методу, ХОЧ ДО ОДНОЇ ЧАСТИНИ культурного УКРАЇНСЬКОГО матеріалу ПРОТИДІЯТИ ОБМЕЖЕНО-НАЦІОНАЛІСТИЧНОМУ НАСТРОБІ УКРАЇНОФІЛЬСЬКИХ ГУРТКІВ."

Так наш "вчений" признався, що його цікавила НЕ НАУКА, не вона була імпульсом його праці, а ГЛИБОКЕ БАЖАННЯ тим чи іншим способом, БОРОТИСЯ В УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛІЗМІ, очевидно, , як і Постишев роблячи "обмеженими націоналістами" їх. Слово "обмежений" було одним із "страшаків", у порівнянні з "широкою русскою культурою", "широкою Росією" і т. подібними "широчинами" для всіх, хто лише був настроєний, як українець. Іншими страшаками, які змушували українця хреститися, відпекуватися і "тричі спльозувати" - були: "шовінізм", "імперіалізм".

Донцову вдалося було в період межі двох світових війнами на Західних Землях і серед еміграції зліквідувати хворобливий як перед цими порожніми словами та з "націоналізми" зловжити, що властиво криється за намаганням налякати цими словами. В У.С.С.Р. же під цим оглядом цвів справжній "культ" боротьби з тими прикметами, які дозволялося мати лише "здущеному" народові і у нього ці прикмети ніколи цими словами не називалися.

Хвиля вихованих червоною Москвою провінціалів у яких ставало розуму лише на те, щоб повторювати поради Москви проти "націоналістичної ОБМЕЖЕНОСТІ", "ШОВІНІЗМУ" й "ІМПЕРІАЛІЗМУ" але не дистарчало, щоб бачити, що Ю"НИ" паріж, який є дужий - виявляє ці прикмети та культивує їх /не називаючи/ та завзято поборює у поневолених народів /називаючи їх/ - вахлонула всі еміграційні угруповання, які

тепер з запалом доводять їхні "батьки" / і з тим же успіхом / що вони вільні від усіх тих гріхів.

У данному випадкові М. Драгоманов наче б то аргументами науки хотів поборювати націоналізм український, який він назвав у наведеному реченні "обмежено-націоналістичним настроєм", уважаючи це "ударним завданням". Очевидно, й всі москвини, а з першу чергу червоші, також уважають це конечним.

Це формулює ТЕПЕР у своїх постановках Політбюро ЦКНД/б/у так: "енергійна одсіч українським націоналістичним ухилам" Виявлення поборювати ці "ухили" не з одного Драгоманова зробили зведеного! Це "велике бажання" і тому воно могло навіть жидів О. Фінкеля змусити стати українським фільольогом, як рівнож і Н. Кагановича, москвина Оглобіна - українським істориком, т. зв. "Череха" - українським публіцистом і т. д. а все - щоб поборювати "панів Євроможих, український зобльогічний націоналізм, що міг заводити на такі манівці розвиток української наукової термінології, розвиток української мови, з закуток провінціалізма, з закуток "кобеляцької культури" / А. Хриля /. Бо ж і вони висловлюють думки, подібні до думок Драгоманова, що треба поборювати тих, хто "прикривається націоналістичним українським прапором, найбільш жупнічеським, найбільш вредним і подлим". / Постишев /.

Кінчивши з "Автобіографією" це скажемо дещо про його інші праці. На початку, тому, що "драгоманівці" не раз підкреслюють "заслугу" Драгоманова, яка має полягати в тому, що він мовляв, "знайомив Європу з українством і якби не він, в Європі нас це дозго б не знали". Спинимось на одній з багатьох "інформаційних" праць М. Драгоманова, а саме на статті, що була друкована в Німеччині і знайомила німців з українцями та їхніми стремліннями. Зветься ця стаття "Der kleinrussische Internationalismus" а з мови, в якій її самозрозуміло написав Драгоманов, цебто в московській, вона зветься "Малоруській інтернаціоналізм".

Отже там читаємо такі "мудрі" речі: "... зільними можуть бути ТІЛЬКИ маленькі держави, або ліпше сказати громади, товариства" х /

До імя тої "золі" з кожному своєму програмі, писаному для українців, РОЗШМАТУВАВ він Україну НА КІЛЬКА дрібних шматків, лишаючи все ж непошматованою ЦІЛІСТЬ, якою для нього все була "Свободная Россія".

х / Звичайно, М. Драгоманов ніколи не думав поширювати таку "науку" на москвинів і московську імперію. Тому навіть не могло прийти в голову "еритична" думка "очасливити" москвинів і звільнити їх від панотання.

Далі в цій же статті читаємо: "МИ ЗАКЛИКАЄМО кожного ПОКАЗАТИ нам з ПУБЛІКАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ГРУП БОДАЙ ОДИН РЯДОК КОТРИ ЗАСЛУГОУВАЄ ВИ НА НАЗВУ НАЦІОНАЛІЗМУ. "

Але цього мало, ось ще з чому запевняє Драгоманов світ і Німеччину: "Українські публікації підкреслювали багато разів необхідність сконститування ОДНОЇ інтернаціональної федерації СОЦІАЛІСТІВ ПОЛУДНЕВОЇ РОСІЇ"

Уважаємо, що до цих тверджень Драгоманова всякі коментарі зайві, наспраки, охоче згоджуємося, що в його писаннях не було й натяку, щоб заслугоував на самий найблиднійший український націоналізм. При цій нагоді звертаємо увагу на вирази "малороси" і "південна Росія", які він ужив, хоча сам іншим зкидав такі вирази, коли їх тим міг скомпромітувати. x/

"Драгоманівці" / сучасні, звичайно / переконують, що такі думки Драгоманова не лише нікого не вражали, а ще "вказували шлях!" Щоб читач бачив, як СПРАВДІ реагували УКРАЇНЦІ-СУЧАСНИКИ ДРАГОМАНОВА на його писання наведемо далі ряд уривків з листа О. Лоначевського-Петруняка, писаного до Драгоманова "кров ю серця", з надзвичайною ширістю, в надії вплинути на нього. Автор того листа знав перебільшену амбітність і шпертість Драгоманова і тому намагався дого не вразити, навіть, кажучи навмисно йому різні приємні речі, бо ж він хотів лише висловити йому, як боліли душею й інші українці, читаючи писання Драгоманова і не можуть зробити їх іншими, або збити твердження спритного ерудита, за ерудицією котрого їхнє українське серце відчувало фальш. На цьому листі є помітки, зроблені рукою Драгоманова, а також збериглася і його відповідь

Далі даємо уривки з цього листа: "... залишіть ви оту "Малоросію" на віки вічні" залишіть її, мій голубе! Чи вже таки отта "Малоросія" смачніша вам "України"? Оце "мало" мене коле, ото "россія" мене пече... Це слово видасться мені такою гидкою плямою на наших тілі, що я готов з шкурою її здерти з себе... Це мое стихійне бахання! ЮНО СИДИТЬ У ДУШІ Ю НОГО З НАС, себто, кожному з нас солодша "Україна", ніж "Малороссія"; а у вас? Де тільки заговорить серце "Україна" й виявиться: Шевченко - українець, Драгоманів - малорос... як же мені розчехнутися? Що ж я таке?

Я колись балакав об цім з Люд. Мих. / Драгомановою / і вона сказала, що ви призвищу заги не надасте x/..... Як що так, то для чого ж ЗВОДИТЕ в українську мову нове слово "Малороссія". Кажу зводите, бо окрім вас ніхто зроду не писав його по українські..... Якщо балакаючи по українськи

x/ Пригадайте, як Драгоманов за назву накинувся на Бггалия / Слободська Україна/. Див. ст. 16 цієї праці.

да скаже хто "Малоросія" , то мені видається, що він мене лас!

.....Коли мій нарід ставиться на кону історії, це інша річ, я ніяк не зторопая, з якого приводу і Оуворін - "росс" і Драгоманів - "росс" хх/ мене й досі мучать дві книжки - орнамент і Федькович

Мені так гірко, що ці дві найкращі книжки не українські, а малоросійські.... Москва почала забирати Україну і знов почала нас звати "россами" да ще й малими. ЗНОВ КАЖУ, ЩО ЦЕ НЕ МОЇ ОДНОГО ДУМКИ. БО ВСІХ ПОМИЛОК, ЯКІ МІ КОЛИНЕБУДЬ ЗРОБИЛИ, ЦЕ САМА НАДГРІША, А ОБСЛЮЖУ ТЕПЕР, КОЛИ ДУХ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ТАК ПРОКИНУЛИЯ : на цьому духові можете все будувати.... Знаю, що ви не любите совітів і не совіт, а пораду даю вам, не пораду, а благання всіх, чия душа годувалася українськими думками, Шевченком, Основов.... Як поселився я у Києві, не раз чув, що ви не дужі признатися у своїй помилці..... Почав я придивлятися - мені теж видалося. І чого б я не дав, щоб мені цього не видалося. З того дня, як я прочитав вашу книжку /Федьковича/ аж досі, все збирався сказати.... На VII - VIII картці вашого Федьковича перелічені всі прозвища нашої землі.... всі? А для чого ви залишили прозвище, яким звав її Шевченко? Якщо од Мало-Росії і од Велико-Росії одкинути перші половини то й виїде "ЄДИНА І НЕДЕЛИМАЯ РОССІЯ" ЧИ Ж ЦЬОГО МІ ХОЧЕТЕ? До українських думок ДОХОДИЛИ МІ ПОТРОХУ..... У вас була пора, коли не без іронії звали вас общерусом..... ЧИМАЛО МІ ПОШКОДИЛИ ТІБЬ МАЛОРОССІЮ. Мені ще страшно, щоб часом не зосталося у вас трошки тієї Общеросії! Серденько ! Вгляньте собі в душу!!!

Ви були колись зтроха общерусом, бо ви дімали віри тому, що писали найхитріші москалі / вони задобрювали нас / Я не був общерусом, бо не читав їхніх писанів, А ДИВИСЯ НА ДІЛА ІХ. МІ МЕНІ ОКАЗАЛИ, що найкращі москалі О. Оуворін, О. Піпін, і др. ІДНОЇ З ВАМИ ДУМКИ, ЩО ВОНИ ЗАПОМОГУТЬ ВАМ - НАМ. Я вам повірив. Але недавно зчитався з СУВЕРИНА ТА З ПІПІНА, І зобачив, що ВОНИ - ОБРУСИТЕЛІ! Я ЩЕ ЗРОДУ НЕ БАЧИВ МОСКАЛЯ НЕ ОБРУСИТЕЛЯ. Якже я буду з "общерусом" себто з БОРОГОМ БРАТИТСЯ? Од царя до кол. регістратора / найнижча цивільна ранга царск. Росії. Р.Д. / от Каткова до Лаврова / москол. революц., філософ-емігрант . Р.Д. / - всі обрусителі..... Серденько, загляньте собі в душу; НА ЧІМ ПОКЛАДАЄТЕ МІ ВІРУ З МОСКАЛЯ? Де ті їх учинки нам на користь? ВСІ ВОНИ, як один - БОРОГИ СЛОВИМ, гірші, чим турки!

..... Покажіте ж МЕНІ ОДНОГО МОСКАЛЯ, ЩОБ НЕ ДИВИСЯ НА СЛОВЯНЦІНУ, ЛК НА БАЗАР для своїх товарів; такий базар де вони самі й ціну самі визначають: для урядників, попів книжок, ситців, заліза зсього! ОКАЗАТИ ОЩЕ КАЩАПОВІ, ТАК ЗАВОДИТЬСЯ, ЩО ВІН ЧИСТИ! - ТАК ЧОГО МІ ТОГО РИЛО З ПІРІ?

хх/ Позісті, видані Драгомановим з його передмовою., а "орнамент" - брошурка М. Драгоманова для народу.

Міа свої діла, свої вчинки називає по своєму, а я по нашо-
му; я кажу, що це "здирство", а він "благодіяніє". Різник од-
кормляє вола, щоб мясо ситніше, оце благодіяніє кацапа."

І нарешті, зі закінчення, з його слів бачимо, окільки фа-
рисейства було в словах Драгоманова, коли він пропагував "во-
ле слова", чи "совісти". Автор листа пише, що М. Константинович
коче викласти історію українського руху, але тратить охоту до
праці на думку, що Драгоманов ПРОСТО ПОЗИКРЕСЛИЄ ЗСЄ, що буде
ми годитися з НАМІРАМИ ДРАГОМАНОВА. Той автор згодився б на
воякі уваги при його текоті, але боїться, що ЗІД ДРАГОМАНОВА
ТАКОЇ ТОЛІРАНЦІЇ НЕ МОЖНА СПІДІЖАТИСЯ. В той нагоди автор ли-
ста пише Драгоманову: "У нас немає часописів, не можемо ми
мати кожен слову церкву. У нас один бог - Україна, та не всі
ми на оден манір молимося тому богові... Коли щиро, нехай мо-
ляться хоч і у нашому храмі; не перече йому!"

Ми назмисне подали стільки уривків з цього листа, котрий
на лише є ГОЛОСОМ СВІДКА В ТОГО СВІТУ чи, навіть, СТРАШИМ
АКТОМ ОСКАРЖЕННЯ. ЗІН Є НАДЗВИЧАЙНОЇ ВАГИ ДОКУМЕНТОМ. Зін
показує, як думали ті, кого поборовав Драгоманов і кого, вико-
ристовуючи спритно захоплену з руки трибуну / в Женеві/ та слову
орудидію, що не боялася жадного крутіїства, ТАКИ ПЕРЕМІГ ДРАГО-
МАНОВА НА КОРИСТЬ РОСІЇ!

Радимо молоді уважно перечитати ряд опоминів з часів
визвольної боротьби, а потому ЦЕ РАЗ цього листа! Прочитавши
- подумайте, що було би, коли б у памятий 1917 рік замість
України, яку ще перед тим "збудили", "лукаві" спільники Драго-
манова, а він "приспав" своєю "наукою" і "обікрав" зі здоро-
вого розуму та того всього, що липили їй предки, - була інша
країна, країна, якої б сини думали б, як сучасник Драгоманова
Лоначевський, як всі здорові, нормальні народи?

Що було б нині, чи не був би світ вільний від Московсь-
кої загрози, коли б діячі 1917 року думали так, ЯК АВТОР ЛИСТА
ДУМАВ / його погляд на москалів/, А НЕ ТАК, ЯК ДРАГОМАНОВ?

Кожен, крім, або до кієця спантеличених або нечесних
"драгоманівців", мусить визнати, що тоді б воякі героїчної
української армії не мусіли б тинятися світами і навіть видавці
творів Драгоманова сиділи б в Україні зайняті якоюсь користні-
вою працею!

Перед тим, як подати уривки з відповіді Драгоманова, по-
дамо ще один уривок з того ж листа, який звичайно гаряче за-
перечував Драгоманов, а саме: "В того часу, як Ви покинули рід-
ну землю, в душах наших завилася невеличка обміна: націона-
лізм запалав міцніше, як перше. Це у всіх, навіть у тих, що
світом нудять".

Драгоманов звичайно всіх закидів про москвофільство "збу-
васться", не відповідаючи на них: мовляв, коли б редактор "Пра-
вди" та був умістив мою статтю про це, яку відкинув, - то ли б

прочитали і а так "хіба зостається ждати страшного суду, - там розберуться". Але найбільш характерна і цікава відповідь його на закид автора листа, що Драгоманов не українець. На це відповідає Драгоманов так: "Ви кажете: Шевченко - українець, а Драгоманов - малорос. І Я В НОВАКАХ І ТУРКАХ І ПОПУЛЯРНИХ БРОШУРАХ - УКРАЇНЕЦЬ, А ЗА СЛУЧЧУ ТА В МЕНАРОДНІХ СБЕРАХ УКРАЇНЦЕМ БУТИ НЕ МОЖУ, - БО ТАМ НЕ УКРАЇНА".

Ця цитата також є зистарчаючо красномовна і ще раз стверджує те, на що ми вже звертали увагу, себто, що Драгоманов є лише тоді "українцем" коли йому треба, коли НАМАГАЄТЬСЯ ВПЛИнути ПОПУЛЯРНИМИ ВИДАННЯМИ на українських "МУЖИКІВ"! Тоді він, щоб легше ширити свої думки, в яких кожен, не зіпсутий московськими впливами, відчуває серцем щось чуже і вороже, починає писати по українському і навіть свою проповідь МОСКВОФІЛЬСТВА / політичного / підписує псевдонімом - "Українець". Але виступаючи перед НЕ УКРАЇНЦЯМИ, перед в його уяві НЕ "ПЛЕБЕЇСЬКИМИ НАЦІЯМИ" він скидає зі себе "свитку", скидає "шкарпові чоботи", перестав з себе здавати "мужика", і ОБЕРТАЄТЬСЯ В ЗВИЧАЙНОГО "МАЛОРОСА". Бо ж, пише Драгоманов, письменні люди наші западнословянські - більше всього привикли до "Малоросії" - іменно в родовому її змислі. Я ПОТОМУ ТІЛЬКИ І БЖИВАЮ ЦЬОГО ТЕРМІНУ."

Ясно, що цей "аргумент" є звичайним крутіїством, бо чому ж тоді в Галичині, де люди ЗВИКЛИ ходити в церкву - Драгоманов не уважав можливим не лише "ходити з церкву", але навіть не міг не кричати проти неї? Чому нарешті тоді накидався Драгоманов за вживання виразу "Новоросія"? Тому, що Драгоманов у всіх випадках вірний принципу: "правом чи лівом, аби моє було зсєрху", а те "моє", як ми бачимо, аж ніяк не українське!

Ми знаємо, що тепер кожному чергову протиукраїнську акцію починало Ц.К.К.П./б/У не лише із запевнення, що вони почувають своїм обов'язком розвивати українську культуру, але і заявою, що "Партія зобов'язана зести рішучу боротьбу як у своїх власних лазах, так і з пролетарських масах з забобонами російської та русифікованої частини пролетаріату, з псевдоінтернаціоналізмом, русотяпством, повнізмом".

Така "заява" завжди була дуже користною, з багато разів змєншуючи український спротив проти чергового заходу обмокозлення України, бо закривало справжню істоту і мотив такого потягнення.

Той самий манєвр стільки разів стосовав Драгоманов, що було б дуже дивним, колиб він, так би мовити, "між іншим" не зазначив у цьому листі: "Що я українець по серцю і бажанням, - це тільки той не замічав, хто не хотів". Те, що це пояснення Драгоманова суперечить з поданим далі / ми щойно його наводили / поясненням, це його мало турбує. Адже ж в тому є "істота дивляоматії", щоб за словом заховати думки, наміри! Врештов, на всякий випадок він там же писав і так: "Тільки я б не хотів, щоб ми

подумали, що я зовсім згоджуюся з тим, що Ви кажете, в своїх листах про Україну і про ".

Ціла "відповідь" / лист / є типово "драгоманівський", - НЕМА В НІЇ ШИРОСТИ, НЕМАЄ ВИЧЕРПУЮЧОЇ ВІДПОВІДІ НА ЖАДЕН ВА-
ЖЛИВІ, лише кілька фраз невизначених і двозначних, а впримітці,
щоб викликати до себе співчуття українців Київських / від яких
усе ж залежав Драгоманов / купа нарікань на безліч "чорної пра-
ці", яка не дає йому навіть думати!

На тлі цього красномовного інцидента не зашкодить під-
креслити, що ми не думаємо, наче б то кийівська С. Громада
з ЦІЛОМУ, як твердить у своєму листі М. Драгоманов / "Архів Ми-
хайла Драгоманова", Варшава, ст. 277, 10 рядок / так ВНАЧО
вона різнилася у ВСІХ поглядах з Драгомановим. Ні! Ми свідо-
мі того, що більшість інтелігентів - українців, сучасників Дра-
гоманова, виявляли в порівнанні з гетьманом Мазепою або гетьма-
ном Орликом образ повного політичного занепаду і політичного, а
часто й культурного занепаду і обмосковлення. Це не були сини
еліти гетьманської України, що боролися за Україну, ні, це в
основному були внуки й правнуки московського ставленника Скоро-
падського, які впали ще нижче під оглядом національної свідомості,
хоча й були просякнуті "новими ідеями", майже механічно
переїнятими у москвинів і механічно достосованими до українських
обставин. Свідомі ми того, що лише ближчі СЕРЦЕМ до народу
українського і старих традицій ОДІННИЦІ, такі, як автор цито-
ваного листа до Драгоманова, так виразно ВІДЧУВАЛИ ворожість
до них УСІХ москвинів, протилежність повну інтересів і немо-
жливність жодної співпраці з ними. Інші в багатьох випадках
думками мало різнилися з Драгомановим, але він під оглядом на-
ціонально-політичним стояв ще далеко від них позаду / оскільки
його узажати українцем / і цього менш свідомого загалу, штовхаючи
його своєю ерудицією, здібністю до полеміки й демагогії, ще
більш в бік політичного московфільства, а почасти й московфіль-
ства культурного, він, Драгоманов ОЧОЛЮВАВ НАЙШКІДЛИВІШІ
ПІД ОГЛЯДОМ НАЦІОНАЛЬНИМ НАПРЯМОК СУЧАСНИКІВ СВОЇХ-УКРАЇНСЬКИХ
ІНТЕЛІГЕНТІВ, а не раз навіть вони не хотіли йти так далеко за
ним, шляхом політичного московфільства. Сліди невдоволення "Ста-
рої Громади" на М. Драгоманов знаходимо у відповідях останньо-
го. Ось напр. у відповідь з 1876 р. читаємо: "Теж, що "міні-
стерство" здалеку БОЇТЬСЯ МОГО МОСКОВОФІЛЬСТВА І НЕ ПЕРНЕ ПРО
МІ. НАЦІОНАЛІЗМ, взяв мій мозок до того, що він не може ні одної
думки вільно і легко з себе скидати. ЯК БИ Я КОЛИ НЕ ГЛЯДІВ
І НЕ ГЛЯЖУ НА ВІДНОСИНИ НАШІ ДО МОСКВИ І РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУ-
РИ І ЦИШЕ, Я ДУМАЮ, що ніхто не докаже, щоб я ПРОДАВ, але навіть
забув оборонити у потрібний час, або не нагадав якийнебудь РЕА-
ЛЬНИЙ інтерес нашого народу і народности у життю, науці, умі-
лостях". Як бачимо, доходимо не лише до закидів московфільства
з боку СУЧАСНИКІВ, але навіть до того, чи не "продав" Драгоманов
української справи!

Коли Драгоманов у листі, яким він мусить / як в ньому пи-
пе / "боронити до себе довіря. саме елементарне і метою котрого
є налагодження ДАЛЬШОЇ СПІВПРАЦІ ТА ОДЕРЖУВАННЯ КОШТІВ в той спо-
сіб висловлюється, - то це дозволяє думати, про надто поважні

розбіжності. Яко спритний полеміст, він дає і тут не вичерпуючу відповідь, бо він не хоче відрікатися своїх, такі москвофільських поглядів, і все ж хоче виправдатися. Про свої справжні погляди Драгоманов просто промовчує, залишаючи цю справу не з'ясованою, а лише вказує, що ніхто не може мати доказів, що він продав українську справу / цього, зрештою і ми не твердимо, Єрмак також не "продав" Москві Сибір/, та звертає увагу, що він боронив усе "реальні інтереси українського народу і народности". Навіть тепер, коли хтось говорить з політиків про "реальні інтереси" - то це завжди значить, що він тим самим дає до зрозуміння свою готовість до далекоїдучого компромісу; коли ж мова йде не про інтереси України, лише - українського люду, чи як найохочіше лише Драгоманів "українського мужицтва", то треба розуміти, що Драгоманів тим каже багато.... Інтересом України є навіть інколи зректися народньої школи на короткий час, щоб здобути все з майбутньому, отже і школу, а в інтересі "мужицтва" і то підкреслено реальному є навпаки - навіть погодитися на чужу народню школу, аби лише хоч її вже зараз збудували в його селі.

У тому ж листі дещо далі є й таке речення: "Що ж мені робити, коли мої погляди виходили ОСІБНІ ВІД УКРАЇНСЬКОЇ ОРТОДОКСІЇ"? Природно при тому не забув підкреслити Драгоманов, що він має такі, які личать людині науки.

Однак, як побачимо далі, що і сучасні СПРАВЖНІ українці / цеб то такі, що думають про свої справи ТАК, як француз, німець, москвин чи англієць - про свої / можуть уважати драгоманівські погляди лише за дуже "осібні" від своїх.

Це тим більше, що Драгоманов постійно НАВМІСНО ВМІШАЄ ВЗАГАЛІ ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ З НАЦІОНАЛЬНИМИ, і тому можемо читати з одним з його листів до "Старої Громади" / з квітня 1866 р. / "тепер здібзете більше НАШИХ українофільських думок В ГАЛИЦЬКИХ КАЦАПЬКИХ ГАЗЕТАХ ніж в українсько-народолюбчих". Це могло бути тому, що Драгоманова "українофільські" думки - були властиво - москвофільські.

Самозрозуміло, що Драгоманов стало омпатизував галицьким москвофілам, лише поборюючи їхні "празі" переконання, переконання політичні; з питання ж національних - здебільшого з ними солідаризувався.... В тому ж листі, кілька рядків нижче читаємо: "я сам працюючи для одрубної /? Р.Д. / України, не х таки НЕ МОЖУ НЕ ЗНАТИ, ЩО ПРАВ І "ПРОЛОМ" / гал. москвофільський часопис Р.Д. / КОЛИ КАЖЕ, ЩО ГАЛИЧАНЕ МАЮТЬ ТАКЕ САМЕ ПРАВО ВВАЖАТИ ПУШКІН НА СВОЇМ, ЯК ТИРОЛЬСЬКІ НІМЦІ - ШІЛЛЕРА, НЕ БУДУЧИ ЧЕРЕЗ ТЕ ІЗМІННИКАМИ АВСТРІЇ."

Це речення написав Драгоманов ПІСЛЯ своїх заперечень щодо правдивості його лобинувачень з москвофільстві!!!

Ніякий сучасний "драгомановець" / очевидно не "кру-

тяти" за прикладом свого вчителя / не в стані заперечити, що саме цим реченням довіз Драгоманов глибоку правдивість означення Франка, який, як відомо, визначив так національність Драгоманова "gente - Ruthenus, natione - Russus". По простому ж це звалось за царя - "малоросом", а за со-ветів "советским человеком із України".

Аджеж Драгоманов зле тирольців "німцями", отже свідомий, що вони належать до ОДНОЇ великої німецької нації, і хоча можуть мати свої "тирольські" пісні, свій одяг, але література вищого порядку, Шіллер і Гете - є їхня НАЦІОНАЛЬНА література. Свідомий був також Драгоманов, що галицькі москвофіли уважали українців ЧАСТИНОЮ московської нації, яка має тільки деякі етнографічні особливості, але, яко частина московської нації має право і мусить уважати СВОЮ цілу МОСКОВСЬКУ літературу, І БУДУЧИ ТОГО СВИДОМИМ ДРАГОМАНОВ ВИЗНАВАВ ТЕ ЗА ПРАВИЛЬНЕ, додавши ще на початку "Воля ваша" - цебто "що хочете собі кажіть, а це є МОЄ незмінне, ОСНОВНЕ переконання." Це значить, що основним переконанням Драгоманова було, що не вільно уважати зрадниками своєї нації українців, які хоча люблять свої місцеві пісні і звичаї, але уважають себе частиною московської національної спільноти "українськими москвинами" і уважають московську літературу - своєю, маючи до цього таке ж "право", як і німці з Тиролю до німецької літератури.

Так він писав у році 1866, і як побачимо, залишився ж тої думки аж до смерті, й саме ці думки були справжньою причиною, чому Драгоманов у 1871 році / з великим трудом / намовив киян вислати до Львова цілий транспорт з "Пушкіних, Острозських, Некрасових, і т. д.". Влучайно тоді ж він вишукав річні хитро-мудрі міркування, чому мали б ті московські книжки саме підтримувати в Галичині УКРАЇНСЬКУ національну ідею. Очевидно знову тут питання ВЗМІСТІ української ідеї з редакції Драгоманова. Бо ж безперечно є фактом, що чи не найбільший ворог "україніста" - редактор "Кієвлянина" Шульгін також був не лише, як Драгоманов, свідомий свого українського походження, але й був також патріотом своєї землі, хотів Київ бачити гарним і великим, землю "Малоросійську" упорядкованою і найкращою частиною Московської імперії.

Коли користатися "методом" наших "драгоманівців" то можна так само добре довести не лише, що Драгоманов був УКРАЇНСЬКИМ діячем і патріотом, але також вже згадуваний Шульгін, і навіть автор "палкої" статті у "Вістях" / Київ 1918 р. ч. 192 /, який добивався плекання на Україні московської мови і культури тому, що "Українська літературна мова зросла і зміцніла на прекрасних творках геніїв літератури і культури великого російського народу".^X /Таким же українцем був певно і "советчик" Радзівський, що писав / ч. 201 "Вісті" 1938 / : "Гидкі пороги українського народу, українські буржуазійні націоналісти добре розуміли це і намагалися вигнати російську мову з нашої школи, преси, наукових закладів; одним із засобів

х / як мала укр. мова "зрости" на московських зразках - секрет винахідника.

чих мерзотників був прямий саботаж вчення російської мови в школі."

Не можна сумніватися також у тому, що колиб ще жив Драгоманов тепер, він би, прочитавши ці слова в статті Радзівєвського відмітив би її червоним олівцем, а потім би при першій нагоді написав би: "Воля ваша, але я сам, працюючи для одрубноі України, все ж таки не можу не знайти, що праві були "Вісті", пишучи: / а далі йшла б ця і попередня цитата /!

В іншому листі Драгоманова до тої ж "Старої Громади" / з 3/II. 1887 р. / по двохсторонковому панеґірікові на честь МОСКОВСЬКОЇ літератури, яка згідно з його запевненнями не лише наче б то викликала своїми прикметами захоплення у француза / DeVogue / , але й в Галичині запевняє Драгоманов, "згледу проміж партіями / українськими й москвофільськими Р.Д. / можна встановити власне РОЗШИРЮЮЧИ ЗНАННЯ ПРО РОСІЮ / УКРАЇНУ ТА МОСКОВЩИНУ / ТА ПРАЗДИЗУ РОСІЙСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ.... власне, що настояща російська література демократично-програмова / при всіх своїх хибах / плодить в Галичині українофільство, ВО ПІДРІЗУЄ ГАЛИЦЬКУ ТРЕТЬЯКОВЩИНУ, / котру там вважають за "русское направление".

З цим ми також можемо згодитися, лише однак твердо памятаючи, що в розумінні Драгоманова "українофільство" - це тільки "ліберально-демократична московська течія на Україні, що перебудовуючи московську імперію на федеративних основах у деяких федеративних частинах одноі московської держави має послуговуватися місцевою українською мовою, не переставши однак агітувати, за одну спільну московську літературу / Пушкін, Островський / і сказав би совѣтчик - за "відчуття спільної батьківщини".

Безперечно, московська література могла б поширити ці ідеї, могла б український галицький рух завести на манівці такого москвофільства, одночасно, звичайно, ліквідуючи "Третьяковщину", цеб то, серед галицьких москвофілів підтримала б найлівіші течії й повела б їх від московського консерватизму до московського лібералізму й демократії, роблячи їх, згідно з поглядами Драгоманова "росіянами в найкращому розумінні цього слова", а що тоді між ними і обмосковленими завдяки московським книжкам і лібералізованим "українофілами" була б не більша різниця, як між Драгомановим і тими московськими соціалістами-революціонерами, котрі пропонували йому редагувати свій часопис, - то і ґрунт був би не тільки для "згоди", а навіть злиття!

х/ Третьяков - був досить слабенький московський поет, який писав ще не виробленою московською літературною мовою мішавши слова т. з. "церквно-словянські" з московськими. Натяк на жаклизе "язичіе" яким писали ті, що не володіли московською мовою.

Адже ж тоді б НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ґрунті не могло б бути розходжень, як їх не знає "советська дружба народів" поставлена на рейки ШИРЕННЯ РІЗНИМИ МОВАМИ ЄДИНОЇ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ідеї.

Як же тоді погодити з усім тим писання сучасних "драгоманівців", котрі власне заперяють, що "Враження, що його зробили "Листи" Драгоманова" / на москвофільську молодь було кольосальне. Капітуляція редакції "Друга" перед його розумною і НИЩІВНОЮ хх / критикою "рутенства, як галицьких москвофілів, так і народовців, була позна. "Друг" отав зразу на народній ґрунт. ЗА ОДИН РІК ВТРАТИЛИ МОСКВОФІЛИ ВСЮ СВОЮ МОЛОДЬ. Довкола редакції "Друга" і в "Академічнім Кружку" почало організовуватися ядро нової галицько-української інтелігенції на якій чоло висунулися одразу дві найталановитіші і найенергічніші одиниці: Іван Франко і Михайло Павлик."

Далі покликується цей "драгоманівець" на такий уривок зі споминів М. Павлика: "я сам перейшов / під впливом Драгоманова / еволюцію від "москвофільства" до українського радикалізму і бачив на власні очі, як ця еволюція відірвала від москвофілів молодь та завела в український табор."

Ми тут подали в цілості одну з найяскравіших цитат "сучасного драгоманівця", який виступив "оборонцем" М. Драгоманова в році 1944! Ця цитата виявляє остільки висчерпуюче все і засовує ЯК обороняють і на що обчисляють, та В ЧИХ ІНТЕРЕСАХ новітні "драгоманівці", що кінечним є ухилитися трохи в бік і докладно засувати цю "штучку".

Ми засадничо ніколи не цікавилися особою того чи іншого автора, а лише тим, що він пише, проте в данному випадкові мусимо дещо порушити це правило, бо мусимо засувати щоб не могло далі ширитися баламутство, який зміст вкладає цитований "драгоманівець" в слова "український", "український табор", український ґрунт".

Отже мусимо підкреслити, що цитований "драгоманівець" є послідовний до кінця учень Драгоманова, і як і Драгоманов увесь час тягнув за Москвою. Що він попав на еміграцію, - це ще нічого не значить. Ми знаємо, що буває "любов без взаємності", "нешасна любов", - очевидно з такою маємо до діла і тут. Його праці такі, як "Народність і держава" та статті всі були антинаціональні та антидержавницькі; оскільки ходить ПРО УКРАЇНСЬКУ, А НЕ МОСКОВСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ.

х / Писані були москвофільською мовою, як про них згадували на своєму місці.

хх / розторожуючою, знищуючою.

Цілком тому було логічним, що коли московська влада почала лягати докінчення праці Драгоманова, для остаточного розкладу національної української інтелігенції в році 1929 видавати у Львові "Нові Шляхи" / цитований драгомановець був сталим співробітником цього журналу, помагаючи дуже активно пером совітській владі.

Треба було не аби якого нахабства / як показалося уза-свідченого / щоб надіслати до органу націоналістичного по своїй ідеології і антибольшевицького статтю в обороні М. Драгоманова, та ще й зачитувати такі його слова / з листа І. Франку з нагоди його співробітництва в галицькій національно-українській пресі / "хочби мені побачити купку люде й, котрі б не крутили б принципами й людьми, як самі пухлякі опортуністи".

Отже тому оцінка і розуміння, що є "українське" в устах цього "драгоманівця" різниться від того, що прийнято розуміти під цими словами.

Цитований нами "драгомановець" признає в наведеній цитаті:

- 1/ що Драгоманов **НИЩИВ** у своїх листах як старик консерваторів-москвофілів / з їх "третьакошчиною" / так і **УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ** / "народовців",
- 2/ наслідком того "Друг" став на "народний ґрунт".

Перше твердження відповідає цілком тим цитатам з **САМИХ ПИСАНЬ ДРАГОМАНОВА**, які ми подавали і з яких докладно видно, що Драгоманов робив так, як зробив би і всякий московський дер жазник "ЛІБЕРАЛЬНОЇ" НАЦІОНАЛЬНОЇ політики й РАДИКАЛЬНОЇ соціальної. Він однаково "нищив" усякий не відповідаючий його / як ми бачили і побачимо далі - панмосковській політиці / політичний напрямок, пропагуючи свій.

х/ Консул совітський у Львові Ляпчинський виплачував що місяця субсидію в формі закупки 500 примірників кожного числа. Від появи першого числа у всій галицькій пресі ясно писалося про "Нові Шляхи" як про фінансований Кремлем орган, а про його співробітників, як про слуг червоної Москви Грубі книжки цього місячника розсилалися пару років **БЕЗПЛАТНО** на всі адреси, які пощастило адміністрації "Нових Шляхів" знайти. Наслідок того був замах української молоді на совітського конзуля Ляпчинського, який після того забрався зі Львова, а редактор А. Крушельницький виїхав в ССРСР. Одним із чоловік співробітників того журналу був Юрій Косач.

Для цієї мети він спроваджував МОСКОВСЬКІ КНИЖКИ до Галичини і звичайно давав галицькій москвофільській молоді^x / що їхнє москвофільство / КОНСЕРВАТИВНЕ / , навіть в Росії віджило свій вік, що можна визнати, як визнав М. Драгоманов , політичне москвофільство, стремлячи до об'єднання всіх словян в "російському державному союзі", саме для кращих наслідків пропаганди і легчого досягнення мети - та пропагувати ті ідеї на землях українських "хлопською мовою".

Цей програм прийняв "Друг" , - і тому навіть цитований "драгомановець" не намілювався написати "став на український ґрунт" лише соромливо зазначив "став на народній ґрунт".

Слідуюче твердження цитованого москвофіла , коли не крутити, а висловлюватися стисло, мало б виглядати так: "За один рік консервативні галицькі москвофіли втратили всю свою молодь, яка перейшла в табор лівих москвофілів, що між іншим головним своїм завданням уважали працю серед "українських хлопів" , ведену тому "хлопською мовою".

До цього доточує цитований "драгомановець" зараз же І. Франка і М. Павлика. Такий "маневр" підкупає читачам думку, що ми маємо дякувати саме Драгоманову за те, що маємо Франка.

Чи ж правильно це?

На це мусимо відповісти прикладом. Свого часу п здобутій від Швеції Фінляндії московський генерал губернатор, шукаючи способу побороти в корні шведський "сепаратизм" населення Фінляндії, сепаратизм, котрого москвини боялися, бо все ж за ним стояла держава зі своїми збройними силами і можливими союзами, - вирішив використати, як протикорупту дуже слабенький натяк на фінський національний рух, і завдяки його підтримці фінський націоналізм дуже швидко зріс і вбився в силу. Коли це сталося, - московська влада звичайно почала поборювати його, але не можна заперечити факту що справді МОСКОВСЬКІ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР САМ ТОГО НЕ БАГАЮЧИ і не симпатизуючи фінам, сприяв розиткові фінського сепаратизму!

Другий, відомий авторові цієї праці від пок. Іллі Шрага, випадок:

Московський націоналіст Щоголев, з метою нацькувати уряд на українців, видав грубу книжку: "Українське двіженіє, как современний этап южно-русского сепаратизму". І ось, згадуваний Шрага, знав особисто двох українців, які стали не лише українцями свідомими, але й "самостійниками" під впливом саме тієї книжки!

Приклади говорять самі за себе. А коли б ми спитали фінляндців, чи шанують вони московського генерал-губернатора - вони б зі здивуванням з певністю відповіли б: а кі-ба ж він хотів того? За що ж його шанувати?

x/ пропущено при друкуванні: з тих книжок вони бачили, що

Так ми приходимо до питання + чи хотів Драгоманов бачити Франка таким, яким Франко став при кінці життя? Відповіддю може бути : 1/ Переписка І. Франка та М. Драгоманова, в яких полно гризських і уціплих докорів та образ з боку Драгоманова, який бачив, що не зважаючи на всі його заходи І. Франко на всі його заходи І. Франко все більше визволяється з під його впливів і стає не тим, чим би Драгоманов хотів його бачити. На Франка впливало непереможне українське оточення, стіхія та приналежність до іншої, а не московської держави. Драгоманов же нагадував курку, що висиділа каченят і гнівалася на їх неслухняність на вперте бажання лізти в воду! Які б аргументи не вишукував Драгоманов, але всіма ними він намагався ізолювати Франка, Павлика та інших від впливів українського націоналізму, в його тодішніх, галицьких формах, ізолювати і протиставити.

2/ Факт, що при кінці життя саме Франко викрив істоту цілого драгоманівського поступовання, означивши його, як "gente Ruthenus - natione Russus" , і

3/ Драгоманов так далеко йшов у своєму москвофільстві, що проповідуючи "волю слова" та запевняючи, що вже сама "воля слова" дасть змогу українцям видавати все, - тим часом намагався доповнити працю російської цензури, силкуючися заткнути рота ряду українських письменників та бештав Франка за те, що той будучи співредактором "Світ-у", допустив до співробітництва у ньому українських національних діячів з Придніпрянщини, таких, як напр. Кониський і ряд інших.

Самозрозуміло М. Драгоманов, при кожній нагоді лав і Н. Левицького і Старицького і Кониського і саму Олену Пчілку, до якої пише це в листах. Так напр. в одному з них читаємо: "До таково "галичанства", каков відно в твоїх стіхах да сочиненіях поетов "Ніби" нікагда шчо Украина не доходіла" Тимчасом І. Франко писав до тої ж О. Пчілки : "Мушу Вам сказати, що наші галицькі редактори, великі прихильники і хвалителі Вашої музи... за той свіжий тон... Ви перші і досі одинокі виводите в українській мові конверзацію освічених людей".

4/ Це стремління ізолювати Франка і злість, що з того нічого не виходить знайшло свій вислів у Драгоманова у листі до О. Пчілки з 12/IX 1886 р., в якому він обурюється на контакти І. Франка з "Зорею" і пише : "Он легко поглупел в "Зоре" і вряд лі оправітса ат пребиванія в атмосфере става хлева".

Цього всього, що ми пишемо імовірно був цілком свідомий цитований "драгомановець" і для того, що він пише не для "драгоманівців" і то наче б то не в "драгоманівському" органі він вирішив сгритно висмикнутою з рукава картою "выграти гру". Він подав цитату зі споминів Павлика, , цитату, надзвичайно користну для "драгоманівців", тим більше,

що тепер мало хто читає Павликові писання - отже і мало його знають.

Ми мусимо з притиском зазначити, що на Павлика впливали не менше, а може навіть більше, чим на Франка ті ж чинники. Наслідки були такі: НАЦІОНАЛЬНО Павлик ДУЖЕ ріж" нився від Драгоманова! Хто хоче в тому переконатися, - нехай уважно простодіє праці Драгоманова "Пропалий час, або Україна під Московським царством", з передмовою М. Павлика. В одному місці праці речення Драгоманова про те, що і для МОСКВИНІВ час перебування їх під "московським царством" був "пропалим" НЕ ЛИШАЄ жодних сумнів, що стаття Драгоманова скерована лише про ЦАРСЬКОГО РЕЖИМУ, який він назвав "московським царством". Передмова ж Павлика є ВИРАЗНО антимосковська і є в гострій суперечности з ідеями Драгоманова. Цього не помічав сам М. Павлик, так, як і не помічав, що Драгоманов його "завів" свідомо лише до "хлопського табору", а вже здорова "хлопська" українська стихія разом з отченням "завела" ПРОТИ ВОЛІ ДРАГОМАНОВА просто до українського табору!

Думасмо, що ми цілком зясували роль Драгоманова в НАЦІОНАЛЬНОМУ рухові українців наддністрянських, лишаючи для спеціальних дослідів питання пізнішого впливу драгоманівських ідей серед галичан взагалі, та тої ролі, яку відіграли ті ідеї в цілій акції Панейка та інших, що привело до оумної пам'яті умови У.Г.А. з Денікіним.

А тепер вертаємось до Драгоманова, для його листа Стр. Громаді.

Щоб не зрадити передчасно цих своїх плянів тоді ж лист Драгоманов "крокодилячі сльози" з приводу незнання українцями чужих мов, він пише: "Не дуже ліпше стоїть діло і в Галичині, де по французькі знає мало хто, по англійські майже ніхто й дещо з німецької літератури - взагалі більш консервативної, що не пристала до наших власне свіжіша її частина".

Цей уривок може бути зразком словесного крутіства, такого характерного для нашого "шановного діяча"; він не даючи читачу отямитися навмисно в Галичині висуває на перше місце питання про знання французької мови, потім англійської, а лише при кінці згадує про німецьку, тай тут же з одного боку ВСЕ, що писане по німецьки означає, як "більш консервативне", але тому, що то є яскрава брехня, та для того, щоб його не зловили на ній, додає "що не пристала до наших власне її свіжіша частина" / отже і така була, а коли справді "не пристала" - то не в мові справа! / Логіка говорить, що саме, коли населення Галичини здебільшого знає НІМЕЦЬКУ мову і коли навіть припустити, що чомусь не знайома з ліберальною частиною оригінальної і перекладеної на німецьку літератури, - ТО ТРЕБА АГІТУВАТИ ЗА ПІВНАННЯ ТОЇ НЕЧИТАНОЇ ЧАСТИНИ. Так говорить логіка, але серце москвофіла говорить інакше, а саме: "Тепер вся Європа зачитується російськими класиками і галицька молодіж

Так ми приходимо до питання + чи хотів Драгоманов бачити Франка таким, яким Франко став при кінці життя? Відповіддю може бути : 1/ Переписка І. Франка та М. Драгоманова, в яких повно гризких і ущипливих докорів та образів з боку Драгоманова, який бачив, що не зважаючи на всі його заходи І. Франко на всі його заходи І. Франко все більше визволяється з під його впливів і стає не тим, чим би Драгоманов хотів його бачити. На Франка впливало непереможне українське оточення, стихія та приналежність до іншої, а не московської держави. Драгоманов же нагадував курку, що висиділа каченят і гнівалася на їх неслухняність на вперте бажання лізти в воду! Які б аргументи не вишукував Драгоманов, але всіма ними він намагався ізолювати Франка, Павлика та інших від впливів українського націоналізму, в його тодішніх, галицьких формах, ізолювати і протиставити.

2/ Факт, що при кінці життя саме Франко викрив істоту цілого драгоманівського поступовання, означивши його, як "gente Ruthenus - natione Russus", і

3/ Драгоманов так далеко йшов у своєму москвофільстві, що проповідуючи "волю слова" та запевняючи, що вже сама "воля слова" дасть змогу українцям видавати все, - тим часом намагався доповнити працю російської цензури, силкуючися заткнути рота ряду українських письменників та бештав Франка за те, що той будучи співредактором "Світ-у", допустив до співробітництва у ньому українських національних діячів з Придніпрянщини, таких, як напр. Кониський і рад інших.

Самозрозуміло М. Драгоманов, при кожній нагоді лав і Н. Левицького і Старицького і Кониського і саму Олену Пчілку, до якої пише де в листах. Так напр. в одному з них читаємо: "До таково "галичанства", какоє відно в твоїх стіхах да сочиненіях поетов "Ніби" нікагда щьо Украина не доходила" Тимчасом І. Франко писав до тої ж О. Пчілки : "Мушу Вам сказати, що наші галицькі редактори, великі прихильники і хвалителі Вашої музи... за той свіжий тон... Ви перші і досі одинікі виводите в українській мові конверсацію освічених людей".

4/ Це стремління ізолювати Франка і злість, що з того нічого не виходить знайшло свій вислів у Драгоманова у листі до О. Пчілки з 12/IX 1886 р., в якому він обуржується на контакти І. Франка з "Зорєю" і пише : "Он легко поглубел в "Зоре" і врад лі оправітса ат пребиванія в атмосфері стаю хлева".

Цього всього, що ми пишемо імовірно був цілком свідомий цитований "драгомановець" і для того, що він пише не для "драгоманівців" і то наче б то не в "драгоманівському" органі він вирішив спритно висмикнутою з рукава картою "выграти гру". Він подав цитату зі споминів Павлика, цитату, надзвичайно користну для "драгоманівців", тим більше,

що тепер мало хто читає Павликові писання - отже і мало його знають.

Ми мусимо з притиском зазначити, що на Павлика впливали не менше, а може навіть більше, чим на Франка ті ж чинники. Наслідки були такі: **НАЦІОНАЛЬНО** Павлик **ДУЖЕ** рихнівся від Драгоманова! Хто хоче в тому переконатися, - нехай уважно проотодіє працю Драгоманова "Пропащий час, або Україна під Московським царством", з передмовою М. Павлика. В одному місці праці речення Драгоманова про те, що і для **МОСКВИНІВ** час перебування їх під "московським царством" був "пропадим" **НЕ ЛИШАЄ** жодних сумнів, що стаття Драгоманова скерована лише про **ЦАРСЬКОГО РЕЖИМУ**, який він назвав "московським царством". Передмова ж Павлика є **ВИРАЗНО** антимосковська і є в гострій суперечності з ідеями Драгоманова. Цього не помічав сам М. Павлик, так, як і не помічав, що Драгоманов його "завів" свідомо лише до "хлопського табору", а вже здорова "хлопська" українська стихія разом з отченням "завела" **ПРОТИ ВОЛІ ДРАГОМАНОВА** просто до українського табору!

Думасмо, що ми цілком зясували роль Драгоманова в **НАЦІОНАЛЬНОМУ** рухові українців наддністрянських, лишаючи для спеціальних дослідів питання пізнішого впливу драгоманівських ідей серед галичан взагалі, та тої ролі, яку відіграли ті ідеї в цілій акції Панейка та інших, що привело до сумної пам'яті умови У.Г.А. з Денікіним.

А тепер вертаємось до Драгоманова, для його лиця **Остр. Громаді.**

Щоб не зрадити передчасно цих своїх плянів тоді ж лиз Драгоманов "крокодилячі сльози" з приводу незнання українцями чужих мов, він пише: "Не дуже ліпше стоїть діло і в Галичині, де по французькі знає мало хто, по англійські майже ніхто й дещо з німецької літератури - взагалі більш консервативної, що не пристала до наших власне свіжіша її частина".

Цей уривок може бути зразком словесного крутіства, такого характерного для нашого "шановного діяча"; він не дарючи читачу отямитися навмисно в Галичині висуває на перше місце питання про знання французької мови, потім англійської, а лише при кінці згадує про німецьку, та й тут же з одного боку **ВСЕ**, що писане по німецьки означає, як "більш консервативне", але тому, що то є яскрава брехня, та для того, щоб його не зловили на ній, додає "що не пристала до наших власне її свіжіша частина" / отже і така була, а коли справді "не пристала" - то не в мові справа! /

Льогіка говорить, що саме, коли населення Галичини здебільшого знає **НІМЕЦЬКУ** мову і коли навіть припустити, що чомусь не знайома з ліберальною частиною оригінальної і перекладеної на німецьку літератури, - **ТО ТРЕБА АГІТУВАТИ ЗА ПІВНАННЯ ТОЇ НЕЧИТАНОЇ ЧАСТИНИ**. Так говорить льогіка, але серце москвофіла говорить інакше, а саме: "Тепер вся Європа зачитується російськими класиками і галицька молодіж

оае добре була б зробила б коли б ПРОКОВТНУЛА ЇХ В КУПІ
З ДЕЯКИМИ ПРАЦЯМИ РОСІЙСЬКИМИ по етнографії, статистиці,
ІСТОРІЇ, ПЕРЕКЛАДАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПИСАТЕЛІВ І Т ІНШ.

Для цього пропонує Драгоманів наповнити бібліотеку
"Академічного Брацтва" у Львові творами в московській
мові "ХОЧ НА ОДНУ ТРЕТИНУ, ЯК Я ЗРОБИВ для бібліотеки Союзу в
Чернівцях".

Просимо порівняти тепер:

"Наша письменницька молодь, що береться до літератури - то добре! Разом із тим хай наслідують Європу тех. Вивчить молодь, крім російської мови, інші мови, і почне Гайне читати в оригіналі - ще краще. А поки вивчить - зрозуміла нам російська - хай читає" / Пролетарська Правда, ч. 126 1926 р. / "Є і Росія Чернишевського, Росія - Плеханова, Росія - Леніна. Цією останньою Росією повинен гордитися кожний революціонер і така Росія повинна бути для нього ЦЕНТРОМ ІДЕОЛОГІЧНОГО тяготіння" / "Комуніст" ч. 88, 1926 р. /

Це так писали ТІ, хто змусив ХВИЛЬОВОГО ЗАСТРІЛИТИСЯ. А так писав Хвильовий, відповідаючи усім Драгомановим, а з окрема - Коотю Буревію :

"Прекрасно, у нас у Москві в Сінклер... чито пак перекладено на на російську мову, що по суті одно і те ж саме. Ми все ідно не вчитаете по англійські.... Ми цим хочемо підкоєслити, як НАШІ МОСКВОФІЛИ вульгарно спрощують цю методу, коли ПРОПОНУЮТЬ НАМ РОСІЙСЬКІ КРАМ, російську школу, мовляв, ідіть туди " там маємо прекрасні переклади творів світових письменників" / так і написано в брошурі Буревія / ніби ми про це перший раз чуємо, ніби то ми такої геніяльної літератури не можемо й у себе "утворити". Не туди бсте товаришу Буревію ! Перекладами не заманите. Не заманите навіть оригінальною літературою, бо сьогодні, коли українська поезія сходить на цілком самостійний шлях, її в Москву ви не заманите ніяким "калачиком"!.... На яку з світових літератур вона мусить взяти курс? У ВСЯКОМУ РАЗІ НЕ НА РОСІЙСЬКУ". / М. Хвильовий "Московські задрипанки" /.

На цю цитату зі статті М. Хвильового "Московські задрипанки" слід звернути особливу увагу з таких причин:

а/ вона засовує, що К. Буревій сталий член / навіть під час революції / московських, а не українських революційних партій - стало буз москвофілом і за такого його слушно уважав Хвильовий.

б/ вона засовує чому т. зв. п. Голубенко подбав про видання москвофільської пєси К. Буревія "Павло Полуботок", в якій пропагується орієнтація не на Орлика тільки на міцний союз з Московщиною.

в/ вона пояснює, чому робив у журналі "Арка" вид. в Мінкені під редакцією "Шереха" - цей "Ю. Шерех" таку рекламу, ще перед виданням заходами "Голубенка" згаданої пєси, тому ж К. Буревію.

г/ вона зясовує, чим була подиктована скоординована акція пп. "Ю. Шереха", "П. Голубенка" і "Багряного" з УРДП? Один в "бандерівській" "Арці" приготував ґрунт для видання, другий в "мельниківському" видавництві видає москвофільську псу, а третій - друкуючи з тактичних причин цитовану статтю М. Хвильового, ~~ЗАЛІШУЄ~~ ~~ЇЇ~~ пропускаючи ці безпосередні звертання М. Хвильового до Костя Буревія, щоб не погубити своїм партнерам-спільникам гри.

Це зясову усунення з обігу першого видання цієї праці за участю г. зв. пп. П. "Голубенка" і "Ю. Бойка" / також псевдо, яке прикриває московське прізвище/.

Порівнявши з одного боку подані цитати сучасних москвофілів, а з другого боку думку КОМУНІСТА, але який у 1926 році став на українські позиції. Кожен думаючий читач мусить визнати, що є найбільшою брехнею представляти москвофільські погляди Драгоманова "революційними", а національно-українські - реакційними! І тепер є безліч політичних "Драгоманових", одні з них при "практичній праці" в ролі слуг червоного Кремля, другі - "стоять в черзі" лише мріючи про переворот, який дав би їм або відновити Скоропадщину, або... Центральну Раду з часів II Універсалу в рямцях Керенщини.

АЛЕ ЗАТЕ І ЗА ДРАГОМАНОВА БУЛИ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ ТАКОЖ НЕ МОСКВОФІЛИ, А УКРАЇНЦІ / духовим сином котрих став на короткий час і Хвильовий/, про що свідчить у тому ж листі Драгоманов. Він так пише до Ст. Громади про те, що: "коли вони / члени Академічного Брацтва/ у Львові намовлені Драгомановим Р.Д. / зверталися з прозьбою допомогти добути російських книг і журналів до одного з ваших, то він, а також здається авторитетна українофілка х/ одповіли: **що ЗОНИ З ПРИНЦИПА ПРОТИВНІ ТОМУ, бо російська література ташкентська і централістична", до цього додає Драгоманов, що якби він був "у Росії", то купив би за свої гроші московські книжки і таки переслав би до Львова.**

Далі там же так пояснює ще раз мету свого поступовання М. Драгоманов: **Ціль та: вменшити незгоду між галицькими партіями ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ, ПІДРІЗАТИ ВИКЛЮЧНІСТЬ І ЯВНИЙ ШОВІНІЗМ УКРАЇНОФІЛІВ** Що до Галичини то кажу одна обійшлося без вас / Старої Громади/ і навіть ПРОТИ ВАС; ДРУГЕ ОБІДДЕТЬСЯ І БЕЗ ВАС І ПРОТИ ВАС, коли ви виберете дорогу пасивності, АБО ЩЕ І ВИКЛЮЧНОСТІ І ШОВІНІЗМУ національного".

З переписки ми отже виразно бачимо, що Драгоманов цілком свідомо ставив головною метою своєї праці - **ПОБОРЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ**, поборювання, як він казав "виключности українців". Коли з цього боку підій-

х/ 6. Милорадовичка - одна з фундаторів Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

ти до оцінки діяльності Драгоманова, то та діяльність була би скерована в неналежний бік, Коли б Драгоманов не вдарив на саму центральну постать українського національного руху, на Шевченка та його "Кубзаря", в якому можна і треба бачити концентрат національних стремлень. Всі вороги українського національного руху так чи інакше пробували "ліквідувати" Шевченка - одні - "чоловим ударом" / як напр. московський царат, або московська критика в особі чоловіго її представника В. Белінського / , другі - підступом / ці казали різні "компліменти" на адресу поета, приймали з нього те, що було їм потрібне і зрештою оголошували його за "русково поета народнаво"/.

Червона Москва виступила на сцену значно пізніше за Драгоманова, коли вже події 1917 року довели, що ТЕПЕР вже не можна застосувати вповні і другого навіть способу, а тому вони признали його "українським національним поетом" але зате немилосердно сфальшували всю творчість Шевченка, роблячи з нього поступово крок за кроком усё більшого москвофіла, усё більшого МОСКОВСЬКОГО патріота.

Драгоманов у 80 роках минулого віку ще мав надію іншим способом цілком зіпнути Шевченка "з педесталу". Можливо, що й цитований лист Лоначевського-Петруняка спричинився в деякій мірі до спроби амбітного професора саме так розв'язати питання "унешкідливлення" Шевченка. У цитованому листі / писаному в кінці 1876 року / Лоначевський після протиставлення "Шевченка-українця Драгоманову - малоробу" так пише про Шевченка, кожним словом вражаючи в найболючіші місця невміру амбітного і шпертого Драгоманова: "Від чого вак Шевченко хапає за душу? А від того, що ШЕВЧЕНКО ДОКЛАДНО ЗНАВ УСЕ, що я думаю: зін прозирає мов душу на скрізь, всі мої бажання... він був мов би мов"я", та тільки без міри дотепнійший, кращий ніж я. Тим то його слово - це мов слово, але ж очищене від всякого паскудства душі мові..... Я ЛЮБЛЮ ШЕВЧЕНКА, ЯК ЛЮБИВ БИ СЕБЕ, КОЛИ Б БУВ СТО КРАТ КРАЩИМ." /Лон. Петруляк/

Два роки пізніше вже була надрукована велика праця Драгоманова, яку він безперечно писав довгий час і почав певно незабаром по одержанні цього листа. Це "Шевченко, українофіли, і соціалізм". Ціла ця праця має на меті лише одне: знецінити Шевченка, представити його "з висоти катедри" неуком, ретроградом, пштвором некультурности і провінціалности, який вже за Драгоманова мав бути нічого не партий, ако поет національно-ПОЛІТИЧНИЙ / такі поезії як "Сова", "Дівочі ночі", або "Садок вишневий" злишайно не шкодять політичним цілям Драгоманова і тому не їх знецінив зін / Мета ж його публіцистичної праці була переконати, що жодна поступова людина, яка стоїть на рівні "спропейської науки" - не повинна брати "Кубзаря"! Безперечно не одного Шевченка поборював М. Драгоманов, лише Шевченка зін "ушанував" великою брошурою, а таку "дрібноту" як Куліш, Котляревський, Руданський, Кониський, Нечуй-Левицький, Грінченко та ніші просто "принагідно" лаяв "неуками" і т. п. та "мішав з болотом" Цікаво, що кожно-

го українського письменника він спеціально бештав за :
1/ твори, в яких була НАЦІОНАЛЬНА ідея / напр. Несчу-
Льшицькому дісталася за "Над Чорним Морем" / 2/ твори, писа-
ні на "інтелігентські" теми. Натомість прихильно приймав
усі твори з селянського життя і писані на соціальні теми.

Але звертаймо до "Шевченко, українофіли і соціалізм".

Мусимо однак зазначити, що Драгоманову було відомо під-
стапове правило всякої пропаганди, яка каже : коли хочеш
знищити признаний авторитет, принизити визнаного генія
- то не можна нападати на нього і робити самі закиди, бо
цим ти насторожиш, а то й обуриш свою аудиторію так, що по-
на не скоче слухати твоїх аргументів, лиш ще зміцниться
у своєму попередньому настанненні; тому мусиш усі закиди
робити так, наче б то не заперечуєш великості поборюва-
ної особи, лише уважаєш, що в наслідок впливу оточення, пі-
дсоння, плянет чи Чумацького Шляху трапляються "і у неї"
гріхи. Коли тих закидів буде подостатком і люди хоча части-
ну їх затямлять, - почнуть, самі того не помічаючи, багато
нижче цінувати ту людину / і очевидно її думки/, яка перед
тим їм здавалась великою.

Це правило стосував Драгоманов і до Шевченкового "Коб-
заря" і до ідеї української державности, але, як за браком
місця так і потреби не подаватимем тих його "застережень".
Хто по прочитанні нашої праці уважно прочитає "Шевченко,
українофіли і соціалізм" той сам побачить, що ті всі засте-
реження були лише тим "маслом" яке вжив автор, щоб можна
було "легче ковтнути жабу" і переконзється що ми сумлінно
подали справді істотні думки Драгоманова. "Драгоманівці"
ж котрі вважають, що "правом чи лівом", але треба "оборо-
нити" Д-ва, щоб далі ширити спустошення серед українців,
- можуть ВИСМИКУВАТИ ті застереження і в надії на людську
ледачість, представляти, як щось істотне - з такою "пу-
блікою" ми не збираємось диспутувати / бо їх можуть пере-
конати лиш інші, не наукові аргументи! /

В першу чергу Драгоманов, щоб легше було робити
дальші закиди, уважав кінечним "звернути увагу" своїх чита-
чів на те, що Шевченко є "неосвічений мужик" самоук, при-
митив під кожним оглядом / "застереження" подає такі - "не
зі своєї вини" і т. д. / і тому читаємо у Драгоманова:

" Часами, аж жалко дивитися, як поет по дитячому не
вміє справитися з живими людьми й картинами дійсного жит-
тя" / сторінки, на яких можна знайти цю повну "крокоди-
лячого співчуття" цитату і інші - подаємо за
женецькою "Громадою" в якій була ця публікація вперше
друкована. Подана цитата взята зі стор. 137/.

Така "дитяча" безпорадність " зокрема в справах полі-
тичних /Шевченка/ запевняє поважно Драгоманов, була наслі-
дком того, що "Шевченку не доставало не тільки європейсь-

кої науки, котра б показала йому ясний ідеал державного порядку - попереду нас, а не позаду, а недоставало навіть і науки про саму козащину" / стор. 150/

Принагідно слід зазначити, що на 151 стор. ми читаємо цілу низку нісенітниць на теми з української історії, які "шановний професор" має претензію уважати науковою істиною і які менторським тоном викладає як Шевченкові, так і українським політиком.

Історія / говоримо про українську історію, а не про Оглобліних, Гуслистого та інших / про те були примхлива і... тепер визнає такі погляди на минуле і так його бачить, - як бачив його Шевченко, а не як Драгоманов.

Покінчивши з "історією", взявся Драгоманов виказувати впливи на творчість Шевченка "Біблії" / на думку "драгоманівців", як зрештою і комуністів - "гріх, котрого не можна спокутувати" / Навівши ряд цитат і міркувань, пише Драгоманов: "ЧЕРЕЗ ЦЕ ОДНЕ, ті стихи, МИМОХОДОМ КАЖУЧИ СЛАБІНЬКІ ПО СВОЇ РОБОТІ І НЕРІВНІЙ МАНЕРІ не могли і не можуть мати великої сили у наші часи" / ст. 152/

Так, ще раз "пацнувши ногою" великого поета, взявся Драгоманов викладати, як він запевняє, наукові погляди на національну справу, для того, щоб потому заявити: "Нічого того не бачимо у Шевченка і через те й з його національними ідеями сталося те ж саме, що й з державними, тобто він, виступив перше з виключним українством, потім став його залишати". / ст. 153/

У зв'язку зі зрадою, /вигаданою Драгомановим/ своїх національних ідеалів на радість "українському" політикови почав Шевченко мати, як пише Драгоманов "новий погляд на москвинів" який ОДНАК нажалі, Д-ва "НЕ ВИЯВИВСЯ У НЬОГО НОВИМИ ВИРШАМИ", наспраки "у віршах писаних навіть на прикінці життя, помітна ЩОНАМЕНШЕ - АНТИПАТІЯ ДО МОСКВИНІВ" / ст. 154/

Але, потішає себе Драгоманов - "Це зрештою зрозуміло, бо ж що знає / на думку Драгоманова / такий Шевченко? " До того ж ні звідки не видно, що б Шевченко знав хоч щонебудь про С. Сімона, Тур'є, Люї Бляна, Прудона й т. ін. ні навіть про соціальні романи Жорж Занд, котрого вже в 40-х роках читали і в Москві і у Петербурзі".

На маргінесі цього твердження мусимо зазначити, що "вчений професор" у данному випадкові / як і в багатьох інших / з науковим виглядом оперує ВЛАСНИМИ ВИГАДКАМИ потрібними йому для доведення того, чи іншого, бо ж такі з прозових писань Шевченка, вистарчаючи добре "видно" що він таки більше, чим "щонебудь" знав про всіх названих Драгомановим авторів, бо згадував їх і то до речі, навіть не раз. Так оамо добре "видно" і знайомість його

з романами Жорж Занд, бо навіть на автопортреті / з двома приятелями / лежить на видному місці книжка Жорж Занд ! Але - це не вперше і не в останнє розминається Драгоманов з правдою.

Вертаємо до Драгоманова, який далі спочатку викладає нам "думки європейського соціалізму", щоб потому написати: "Тепер порівняємо ці думки європейського соціалізму.... з думками Шевченка... та й спитаємо: чи можна ж справді поставити Шевченка в ряд європейських соціалістів, не тільки його часу, а й ранішого?" / 163/

На це ми можемо відповісти, що ми думаємо також, що на щастя для Шевченка - не можемо !

Але Драгоманов, який вважав соціалізм за конечну персону поступовості й інтеґренції, так далі розвивав цю свою думку: " Не можучи згодитися з тим, щоб Шевченко був і міг бути соціалістом, ми не МОЖЕМО ПОГОДИТИСЯ І З ТИМ ЩОБ ШЕВЧЕНКО БУВ І ДІЙСНИМ РЕВОЛЮЦІОНЕРОМ, або навіть постійним громадським - політично-соціальним діячем. Ні для того, ні для другого... НЕ БУЛО ҐРУНТУ НІ З ДУМКАХ НІ З СИЛАХ" / 166 /.

Але й цього мало! Шевченко, як запевняв Драгоманов, не мав навіть "ясної думки про поступ в історії, - бо її й не могло бути в чоловіка, котрий думками стояв на церковному ґрунті, не мав європейської науки"...

Тут мусимо нагадати читачам, що в очах Драгоманова і очевидно тих, хто підпав під його вплив "релігійне світоприймання" було ознакою неучтва, темряви, назадняцтва, а "європейською наукою" звалася не справді європейська наука, а часто ще й викривлені ідеї різних соціалістичних теоретиків і ідеологів лібералізму. Тому останні два закиди не були важкі закиди в очах драгоманівців, закиди, що цілковито НИЩИЛИ людину, вони мали узаasadнювати далі зроблені Драгомановим висновки:

"Так Шевченко зостався чоловіком, ~~котрий~~ мав добрі громадські бажання... а все таки не став революційним діячем, НАВІТЬ ТАКИМ, яким може бути поет..."

Але цього Драгоманову мало! Він хоче знищити навіть те співчуття до Шевченка, яке було у широких мас, з нагоди його важкого життя й головно заслання. Для цієї мети він намагається ЗНЕЦІНИТИ муки десятилітнього заслання таким реченням:

" Тільки ж нам здається, що силу тієї кари, до котрої присудило Шевченка начальство дуже збільшуть".

Треба було для здійснення цілей Драгоманова ще й принизити Шевченка, як людину і ось між іншим Драгоманов береться до цього, почавши і тут із "застереження", в якому ніби

й він визнає талановитість Шевченка, якому "тільки недо-
стача сучасної європейської праці і науки на нашій Ук-
раїні... не дала змоги стати таким поетом, котрий найбільш
усього має силу над найбільш освіченими земляками своїми
і не пускав би їх шукати потрібної їм поезії " по чужих
хатах".

По такому "делікатному" вступі "береться" Драгоманов
за Шевченка. "Шевченко МАЛО ТАКИ ПРИКЛАДАВ ПРАЦІ, ЩОБ
ОБРОБИТИ СВОЇ ПИСАННЯ і мало знав добрі приклади артисти-
чної роботи у других писателів... ІНКОЛИ ВИХОДЯТЬ У ШЕВЧЕНКА
РЕЧІ, КОТРИ ПРОСТО ПРОЧИНО / гідко - Р.Д. / ЧИТАТИ вся-
кому чоловікові з літературним образованием і з простим
смаком". / ст. 187/

Очевидно Драгоманову ходить не так про знецінення
Шевченка-людини, як йому треба зробити інші висновки:

"От через це все "Кобзар" УЗЕСЬ, ЯК ЗІН ЄСТЬ, не може
стати книгою цілком народньою. "

Треба відкинути культ Шевченка і це "навчить", ЩО
КОБЗАР ЄСТЬ ДУЕ'РІЧ ПЕРЕБИТА, мало того: "Кобзар" багато
в чому є зерно... котре перслежало в Коморі і не послужи-
ло як слід і в свій час, коли було свіже, А ТЕПЕР ДУЕ МАЛО
І НА ВШО ГОДИТЬСЯ!" / стр 194 / бо ж пише він: "ми бачимо,
які старі й вузькі Шевченкові думки й мрії".

Так зтягнувши з педесталу Шевченка / а принагідно
викачавши з поросі і всіх тогочасних українських патріо-
тів, / Драгоманов делікатно так натякає пригнобленим своїм
читачам де їм шукати духової поживи раз "Кобзар" є до нічо-
го: "З Галичини допомогла піднятися в гору невеличка пові-
сть Г.П. з "Отечественних Записок" краде... ніж узесь "Ко-
бзар"! З цих слів Драгоманова випливає, що треба від-
кинути "Кобзаря" і читати "Отечественне Записки".

Тепер сформулюємо основні твердження Драгоманова
про Шевченка: 1/ як мистець-примітив, безпорадний, як дити-
на, 2/ як патріот - мало партий, бо неук, не знає минуло-
го власного народу, хоча пише на історичні теми, 3/ ретро-
град - бо автор "слабеньких віршів", що наслідують "Біблію",
4/ перестарілий, як поет, 5/ мав дуже неясні державні ідеа-
ли, в яких сам зневірився, 6/ націоналізм його був також
"саморобний" і він почав потрохи зриватися і того свого на-
ціоналізму, 7/ не був не лише революціонером, а навіть не
був громадським діячем, 8/ не розумів історичного поступу,
9/ заслання його не було в дійсності таким уже важким,
10/ був він певно ледарем, що не хотів працювати над собою
і 11/ "Кобзар" є взагалі " мало до чого й придатною книгою"

Такі були
головні твердження Драгоманова про Шевченка, висловле-
ні в його брошурі: "Шевченко, українофіли і соціалізм".
Цікаво тут відмітити, що в 1918 році видавництво українських

соціал-демократів "Криниця" з Києві уважало, що ця книжка Драгоманова найбільш потрібна як для поширення національної свідомости в той відповідальний момент, так і для відбудови своєї держави і тому... видало її окремою книжкою!

М. Шаповал в уже згадуваному виданні "Зібраних творів" / Прага, 1927 / уважав знова потрібним не погодитися з Драгомановим, лише тому, що той уважав Шевченка за несоціяліста / це б то з єдиним правильним твердженням /.

Мене здивований читач спитає, як же можна ще після цього обороняти Драгоманова? Відповідь проста: 1/ "драгоманівці" "не вимагають від своїх прихильників жодного поважного ставлення справи. Бо ось напр., що читаємо в книжці "історика мистецтва, дійсного члена Н.Т.Ш. у Львові фільльога і вченого" І. Овенціцького в його праці "Шевченко в світлі критики й дійсности": "Шевченкові ключі до національної свідомости... проголошені поетом, як рамки національного і суспільного життя... виповнив Драгоманов однотільним могутнім змістом..." / ст. 90/ . Як бачимо "думання" / коли пише / уважає над вчений фільльог зайвим для себе і певне для своїх читачів!

2/ "драгоманівці" / як і їх вчитель / найчастіше додержуються відомої штучки: тикаючи, кричати : "тримайте злодія". Коли ви будете писати правду про Драгоманова - то це буде, кричатимуть вони хором: "нищення наших НАЦІОНАЛЬНИХ діячів, нищення традицій" і т. д., коли ж люди оправді читатимуть ЛИХ ЗАЛОЖАНОГО І ЗИДАНОГО НИМИ ВСЕ НАНОВО Драгоманова, який справді НИЩИТЬ не лише НАШІ добрі традиції, а й ВНЕЩІНЮЄ ТЕ, ЩО У НАС Є НАЛКРАЩОГО, пропонуючи взамін "Отечественные Записки", - то тоді все в порядку! Бо то все, що кажуть чи пишуть "драгоманівці" Є ЛИШЕ ФРАЗИ за якими вони ховають своє ПОЛІТИЧНЕ МОСКОВЬСЬКЕ, а часто й культурне.

Нарешті, щоб кінчити з самою особою Драгоманова, мусимо зазначити, що біля 1890 року він вже не написав / не видрукував / нічого в московській мові, але це не тому, що почав поважно дивитися на свою демагогічну фразу / "кожне слово сказане не по українські..." / , а тому, що тоді не було йому де містити його московські статті. Однак він не міг без того жити і тому працював у ті роки над любов'ю його серцю : "історією МОСКОВСЬКОЇ соціалістичної і революційної інтелігенції".

З 1892 році НАПИСАВ М. Драгоманов свою останню працю, присвячену, як він сам висловився "общерусским интересам".

У 1895 році М. Драгоманов помер.

III. НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРОГРАМ М. ДРАГОМАНОВА, ПИ -

РЕНИЙ ІМ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ .

С. Буремов у своїй "Історії укр. письменства" за-
певняє, що : "Свій світогляд Драгоманов підшив здобутками
європейської соціальної науки й ВИТВОРИВ ПРОГРАМУ УКРА-
ЇНСТВА..... В принципі анархіст... він на практиці зав-
жди залишався державником...~~х~~/ він практично не
переставав бути націоналістом ~~х~~/ у найкращім розумін-
ні цього слова. Для України Драгоманов справді був тим
"апостолом правди і науки, що його з такою тугою виглядав
перед смертю Шевченко".

Зі слів Буремова випливає, що Шевченко "виглядав"
на того, хто б обкидав болтом уся його праця!

За ці свої слова покутує Буремов і досі на засланнях
бо лише поширення таких думок про Драгоманова вело до по-
пулярності самого Драгоманова, а це в остаточному - улег-
чило в багато разів москвинам справу окупації України!
Як побачимо далі, для "драгоманівця" оборона України перед
червоними окупантами була не однією зі стадій майже тися-
чолітньої боротьби з москвинами, не справою оборони сво-
єї державності від нового упадку, а лише справою боро-
тьби з людьми, що йдуть "помилковим шляхом" і то лише в
деяких справах, але до тої ж мети! Так поставлена справа
боротьби не могла дати позитивних наслідків.

Звичайно не сам Буремов висловлював подібні погля-
ди на Драгоманова / І. Свенціцький, М. Грушевський, М. Ло-
зіньський і багато, багато інших/. Дехто з них, хоча і
в меншій мірі покараний також, а за деякого історична Неме-
зда карає тяжко український нарід.

Ті, хто не борювався фальшивої науки, тим самим
по волі чи по неволі ДОПОМАГАВ ЇЇ ПОШИРЕННЮ, її пануванню

Саме тому ми мусимо звернути на неї пильну увагу,
бо інакше знову платитиме українська нація за наші "фі-
льства", чи поблажливість, своєю кров'ю.

Отже познайомимося з тою "програмою", яку "вितворив
М. Драгоманов для українства" з тим "одноцільним і могут-
ним змістом".

х/годимося, але слід додати "московським" Р.Д.
хх/ тільки не українським, а московським. Р.Д.

Почнемо зі з'ясування відношення М. Драгоманова до національної української ідеї, а воно також дуже цікаве, сказали б ми, "позаукраїнським" наставленням.

Коли ми уважаємо, що ми самі є частиною якогось феномену, коли ми **ХОЧЕМО**, щоб цей феномен був реальним фактом життя, то ми намагаємося **ДОВЕСТИ** реальність цього феномену, коли ми якесь явище розглядаємо **З БОКУ**, як щось, що оскільки й обходить нас, то в кожному разі ми не зацікавлені в його існуванні то тоді можемо і будемо ставити справу інакше: або будемо взагалі **ЗАПЕРЕЧУВАТИ** існування того явища, або коли бачитимемо безглуздість того способу - визнаємо його, а одночасно подбаємо про його ослаблення чи перетворення на щось нам не шкідливе.

У справі українській москвини майже дві сотні років працювали над тим, щоб **УБИТИ** українську націю, тому природним було, що коли московська жертва починала злегка ворухитися, найбільш завзяті, ті, що безпосередньо "працювали" над її знищенням, просто не хочуть помічати того, що "труп" - ворухиться і намагаються голосними запереченнями що "труп" все ж таки мертвий" переконати в цьому себе і інших і так, немов силою закляття, таки досягнути своєї мети. Ці кричали: "нема української нації". Інші, знова розумніші розуміли, що тут "магія слова" не допоможе і з ученим виглядом казали: "ну, дійсно, є деякі рухи, але цього є замало, щоб ствердити наявність життя в трупі; він усе одно не оживе, зрештою тепер "всі нації мають зникнути згідно зі законом історичного розвитку" - отже все одно "труп" не має просто по що оживати.

Але найбільш реально і здорово думачі москвини /яких тоді було все ж найменше/, казали: ця балаканина не допоможе! Бачимо, що ми помилялися, думаючи, наче б то українська нація вмерла; мусимо визнати цей неприємний нам факт і подбати звичайно про те, щоб оживший труп не довго ходив по світі, а сам наклав на себе руки, або став нашим рабом.

До цієї останньої групи, як побачимо, лише з невеликим застереженням можна віднести і М. Драгоманова.

Він пише: "Ми **ПРИЗНАЄМ** національності, як **ОЧЕВИДНИЙ ФАКТ**.... а надто ми признаєм важність **НАЛІВАЖЛИВОЇ** національної ознаки - народної мови, **ЯК ЗАСОБУ** морального **ЗВ'ЯЗКУ** між людьми.... МИ ВІДКИДАЄМО НЕ НАЦІОНАЛЬНОСТІ, А НАЦІОНАЛІЗМ".

Бачимо з того, що М. Драгоманов просто є свідомий що **НЕ МОЖЕ** відкидати факту /"очевидний факту"/ і тому **ВСУПЕРЕЧ СЕРЦЮ** - **ПРИЗНАЄ** його, але "признає" лише в ньому те, чого вже не може заперечити /мову/, навмисне після того, з тої **ПРИКМЕТИ**, котрої не можуть інші не бачити - **РОБИТЬ ЦЕНТР** усього, щоб легше **ЗВЕСТИ НА МАНІВЦІ**.

І ми і Драгоманов знаємо, що як ірландці, так і жиди в нових віках уже НЕ МАЛИ своєї одної мови і все ж без цієї "найважнішої ознаки" були НАЦІЯМИ у повному значінні цього слова, хоча не були етнографічною групою, об'єднаною головно спільністю мови і культури. Отже ясно - не мова в найважнішою прикметою нації, лише те почуття спільноти, той націоналізм який хоче поборовати Драгоманов у українців щоб тим самим руйнувати націю.

М. Драгоманов сам фактично діє ціле життя, як член московської / він сказав бр "російської" / нації, хоча МОВНО не признавав себе / як і племінно / частиною московського ПЛЕМЕНИ / він їх звав "великоросами" / . Це звичайно не перешкоджало М. Драгоманову писати навіть листи до О. Пчілки по московські.

Але й окрему мову можна уважати як прикмету / хоч і не найважнішу/, придатну для РОЗБУДЖЕННЯ ПОЧУТТЯ єдності національної, яка може бути провідною зорею на шляху до забутих предків, до віднайдення власного "я". Але така роля мови була б дуже не бажаною М. Драгоманову, він хоче її розглядати лише як САСІЄ, за допомогою якого можна легше посіяти АНТИНАЦІОНАЛЬНІ, а в дійсності московфільські думки серед людей даного народу і тоді мова послужить не як засіб пробудження національної свідомости, а як засіб для знищення цієї нації та повязання даного народу спочатку лише окремими нитками, а потому й міцно / в практиці з пануючою / "сусідньою" нацією.

Все це саме так і розуміє Драгоманов і тому цілком свідомо відкидає "не національності" / бо ж не оплатиться головою пробирати мур/, а "націоналізм". X/

Драгоманов, як член московської нації, мусить поборовати той рух, котрий стремить використати чи мозу, чи інші ознаки для "оживлення трупа" і перетворення на повну життя, радісну й здорову, незалежну і свідому спокійної цілі націю, яка очевидячки й розпочала б боротьбу за відродження держави предків з тою Росією, до якої мріяв Драгоманов прилучити ще й інші славянські землі!

Розуміє також добре М. Драгоманов, що коли б у якоїсь державної нації знайшовся член її, котрий почав би проповідувати щось подібне до "драгомановства", то його б визнали національним зрадником, злочинцем, як і тих, котрі пішли б ще далі і стали б вважати себе

за не належних до тої нації, яка їх вигодувала Розуміючи це, Драгоманов боїться, щоб призерство до таких ренегатів не здержало б процесу "драгоманізації" як першого шабля національної зради. Тому Драгоманову лишається тут писнути тезу права кожного до виходу зі своєї нації і переходу до іншої, більш того - уважати це гідним похвали.

x/ Порів. зі словами: "був найкращим націоналістом" / "Істор. укр. письменства" т. II/

Саме таке становище промочувало б в майбутньому шлях для всіх зрадників, котрі за рецептом Драгоманова піднялися в гору спочатку на першій щабель культури / української по своїй мові / , а потому й на другий, вищий щабель / московський по мові / та вже стали готові до переходу з лави московської "космополітичної" інтелігенції.

Цим треба пояснювати, що М. Драгоманов заявив рішуче: "ми НЕ ПРИЗНАЄМО примусових думок і почуттів, котрі видаються за національні, ніяких обов'язкових історичних національних святощів, а надто ненависті до других національностей". Отже, явно тут заявляє М. Драгоманов, що "не признає" морального примусу, обов'язку бути в долі і не долі сином тої нації, яка забезпечила життя ряду попередніх поколінь і яка тим самим є матіррю усіх своїх синів і дочок, які згідно з розумінням усіх здорових націй гідні найбільшої погорди коли котре в біді / в іншому випадкові звичайно ніхто й не кидатиме / покине цю свою неньку й "вільно під примусу" піде, як казав Шевченко "латану сорочку" з матері зривати в угоду гнобителям Рішної Драгоманов проти "ненависті" до других національностей. Це остатнє стане також явним, коли ми усвідомимо собі, яке значіння для творення нації / чи її відродження / має ненависть до пануючої нації до нації-гнобителя і боротьба з нею. / дивись "Тєорія нації" В. Старосольського. /

Полемізуючи з Вартовим / Б. Грінченко / пише М. Драгоманов що подібні до наведених думки він / Драгоманов / "висказував завжди, починаючи від своїх перших студій по римській історії / 1868 / Починаючи з тих студій, я всякий раз, коли була потреба, казав одно : КОСМОПОЛІТИЗМ В ІДЕЯХ І ЦІЛЯХ, НАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ҐРУНТІ І ФОРМАХ КУЛЬТУРНОЇ ПРАЦІ Я полемізував 30 років проти російських псевдо-космополітів, що НЕ ПРИЗНАВАЛИ української національності і ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТВІ, котрі шиступали проти космополітизму...." Цю цитату ми подаємо за "Вибором творів" Драгоманова, яку там подав М. Шаповал і додає: "Наведені витяги з праць Драгоманова віють такою СУЧАСНОЮ СВІЖІСТЮ, що навіть багатьом сучасним драгоманівцям треба наново повчитися у свого вчителя, щоб стати соціалістами" / ст. 41 / Ми не будемо тут займатися питанням чи слова М. Шаповала слід уважати за вияв свідомого не-поправного москвофільства, чи, як кажуть москвини "недомиоля", навели ми їх лише для того, щоб підкреслити конечність розглянути ці твердження Драгоманова, які ще й тепер є небезпечні.

Отже приступаємо до розшифрування. Говорить Драгоманов про "космополітизм в ідеях і цілях" - ми думаємо, що слово "космополітизм" чи рівнозначне йому "інтернаціоналізм" є просто "льоґічна фікція". "Ідеї і цілі" може мати ЩОСЬ ІНТНУЮЧЕ, існують на земній кулі ЛИШЕ люди ПРИНАЛЕЖНІ ДО РІЗНИХ НАЦІЇ, або люди ЗДЕНАЦІОНАЛІЗОВАНІ ЧАСТ КОВО, які є майже завжди дітями націй, що переста-

ли бути націями, в наслідок вівісекційної діяльно-
сти пануючої над ними нації; вони ще свідомі свого відмін-
ного походження, а тому, ставши на половину членами пану-
ючої нації / членами "четвертого гатунку"/, відчують
свою відірваність, потішають себе думкою, що вони сто-
ять "поза націями" взагалі. Це і є наспіт єдині спра-
вжні "космополіти", але ці викривлені істоти - покручі
очевидно не можуть уважатися істотами зшого порядку,
що мають свої відмінні "цілі та ідеї". Такий "космополі-
тизм" їх обмежений до двох націй: решток своєї і часток
пануючої нації. Життя безнастанно доводить нам прав-
дивість цього нашого твердження. Навіть у справі / на
думку Драгоманова - головної національної ознаки / мови
і то "космополіти" англійські пропонують англійську мову,
французькі, французькі - французьку, а москвини - мос-
ковську. І так не лише з мовою, а і з культурою і зо
всім. І це є цілком зрозуміло.

Автор цієї праці нагадує собі, як йому довелось бу-
ти свідком такого цікавого випадку, що прекрасно ілюс-
трує цю нашу думку. В одній в'язниці серед політичних вя-
знів було два жида, з яких один був австрійським, а другий
- московським підданим і яко такі були свого часу / пер-
ша світова війна/ обидва воювали, але ворожих собі армій.
Один не був звичайно жодним прихильником царської Росії,
другий - Австрії Габсбургів; обидва вважали себе жидами, а
проте, коли випадково зайшла розмова про вартість одної
та другої армії, - жида ці так посперечалися, що кінчили
бійкою, боронячи честь тих армій, до яких належали з при-
мусу! Вони в мент бійки були "космополітами" хоча були жи-
дами і одночасно не були жидами в'язучи себе не з усіма на-
ціями, лише з тими, що панували над ними.

Спробуйте найбільшому "космополіту" французькому
тільки сказати, що во ім'я космополітизма вся його на-
ція має прийняти чеську мову, або щоб "заспівав" М. Дра-
гоманов, коли б хтось уже практично взявся всіх мешкан-
ців імперії московських царів вивчати німецької мови, на-
віть, коли б вона була прийнята, яко інтернаціональна. Нам
на це з ученою міною скажуть "драгоманівці", що при "ко-
смополітизмі" не треба зрекатися власної мови, але ми по
перше мусимо їм сказати, що лише "до пори до часу", а
по друге, що це лише приклад, бо в справі важливіша у
кожної нації навіть за мову і культуру! Сам Драгоманов
зрештою уважав, як ми вже бачили, такою "інтернаціональ-
ною мовою" "для словян" - мову МОСКОВСЬКУ І МОСКОВСЬКУ
літературу, котру ДЛЯ ТОГО лише він розділив на дві літе-
ратури: "московську" і "російську".

Сумніваємося, щоб патріоти інших слов'янських націй,
а не "самоотвержені малороси" погодились й на це!

x/ вівісекція - різні каліцтва, які роблять вчені тра-
ринам, над якими роблять досліди, щоб виявити вплив діяль-
ности тих, чи інших органів.

Сам Драгоманов згадує, що він ці ідеї популював уже в своїй першій праці з історії римської імперії. Ми вже згадували, про цю працю і цитували В. Вільбасова, який відмовлявся збагнути, як можна вважати щастям для жидів - поневолення Палестини, щастям для греків - поневолення Римом Греції, а щастям для римлян - упадок їм!

Драгоманов з наївним виглядом запевняв, що нагр. греки по упадку грецької держави стали "космополітами" тоді, коли в дійсності частина їх стала "римлянами" / підозрілої якості/, а частина - лишилася греками, лише греками, які після втрати державности ПЕРЕСТАЛИ розвиватися культурно. Леся Українка в чудовій драматичній поемі "Орґія" виявила всю абсурдність Драгоманової "теорії". Упадок Риму не зробив римлян "космополітами", лише рабами варварів і привів до занепаду їхньої культури і нації.

Саме своєю "посилкою" на цю свою працю довів М. Драгоманов, що його формула: "космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті і формі культурної праці" після розшифрування значить "московське державництво, московський імперіялізм в ідеях і цілях, провінціалізм у своїй формі і ґрунті / очевидно так довго, як довго та провінція не втратить в наслідок МИРНОЇ денационалізації своїх питомих прикмет і ріжниць/".

Не підлягає сумніву, що, щоб довести до такої денационалізації треба конче так, як писав Драгоманов, поборювати як тих, котрі "не признавали української національності", так і тих, що були "українськими націоналістами".

Коли "драгоманівці" хочуть знати чому так? - Хай, щоб нам не забирати часу, перечитають собі "Орґію" / і звичайно спробують подумати / там саме такою денационалізацією займався Меценат. Сучасні "Меценати" змусили Хвильового застрілитися, а там той - Антея призвів до того, що він повісився. ^Х Радимо також затямити слова Антея, скеровані до всіх греків, що пішли на службу Меценатові: "Товариші, даю вам добрий приклад".

М. Шаповал написав з приводу цих витягів з Драгоманова, котрі ми щойно "розшифрували", що від них "віє сучасною свіжістю" - ми на здивовання деяких наших читачів зусимо сказати: ми вповні з ним згоджуємося що до правдивости цих слів.

Та тепер це висловлюється лише дещо іншими словами. Перша "ідея" Драгоманова висловлюється сучасними слугами Кремля так "культура національна по формі, а соціалістична по змісту". Не треба навіть додавати, що реально / не в абстракції / той "соціалістичний зміст" як і Драгоманівський "космополітизм" це: Ломоносов, Чернишевський, Ронвізін, Державін, Пушкін, Л. Толстой, Тургенєв і т. д. / Друга вимога Драгоманова не лише докладно сформульована була Леніним, але й кожна чергова нагінка на українців

х/ Очевидно Хвильового ми не рівняємо до Антея, бо Антей був справді патріотом без закиду, а єдину провину спокутував омертю, Хвильовий же не мав сили, а ні спокутувати ГРЕХИ безкомпромісовою боротьбою, а ні далі служити ворогові.

стало також починалася " з гострого осудження антикомуністичних вибриків людей, котрі ще не позбулися великодержавного шовінізму".

Через те, все ж ми не годимося з Шаповалом, що сучасним "драгоманівцям" треба знов взятися до вивчення науки свого вчителя. Ми думаємо, що школа життя завжди краща за теорію, - отже краще / і ще більш сучасної "свіжості" / - поїхати до СРСР того всього вчитися зі щоденної практики. Коли Шаповал радить щось інше, так певно тому, що хоче всіх завести в московську яму "на ресорах".!

Та мусимо знову вертати до Драгоманова. Він достосував до своїх, шойно викладених, основних поглядів на українську національну справу і цілу свою політичну програму, яку чомусь викликають "драгоманівці" як першу УКРАЇНСЬКУ політичну програму, а не московську для України, якою вона в дійсності є.

Головну ідею цієї програми можна пізнати вже в програмовій передмові до "Громади" з 1880 року.

Там читаємо " усяка громадська праця на Україні мусить мати УКРАЇНСЬКУ ОДЕЖУ / пор. "українізацію" Р.Д. / - українство. Звичайно, ТЕ "УКРАЇНСТВО" НЕ МОЖЕ БУТИ В ЦІЛЯХ ПРАЦІ". Отже, як бачимо, жадних українських цілей, цілі московські, але для більшого успіху серед українців, вони мали бути в "українській одежі".

"Ми думаємо, повчав далі М. Драгоманов, "що українцям, ЗАМІСЦЬ ТОГО, ЩОБ РВАТИСЯ ЗАЛОЖИТИ СВОЮ ДЕРЖАВУ.... ЛІПШЕ старатися РОЗБІВЛЯТИ УСЯКУ ДЕРЖАВНУ СИЛУ... От через те, українцям НА ЛІПШЕ виступати НЕ СТИЛЬКИ В ДУМКАМИ НАЦІОНАЛЬНИМИ, СКІЛЬКИ З АВТОНСМНИМИ І ФЕДЕРАЛЬНИМИ".... "треба при першій случай скасувати державне вісько" і позаводити міліцію".

"Добиватися своєї волі громадської і краєвої / напр. навіть повітової чи губернської / для України в Росії ми думаєм, що буде і розумно і корисно".

Це так би мовити "приписи" Драгоманова для українців: "що вони мають робити". Треба признатись, що т. зв. "Центральна Рада" і політики довкола неї обідали, робили все по драгоманівському рецепту: 1/ не лише вирішили що держава українцям не потрібна, але й де лише можна було компромітували й обстрікували перед українськими масами тих, хто хотів самостійности, так, як це робив їх учитель; 2/ постановили, що треба боротися ЛІШЕ за автономію в межах Росії і тому, коли маси рвались йти революційним шляхом до усамотієння - склали "угоду" з тимчасовим урядом, згідно з котрою навіть "владу" мав призначати московський уряд на "Україну", яку обрізали до 5 губерній / це б то за таку визнана була лише половина України /, 3/ тому,

що "всяку державну силу треба розбавляти", то висміювали в пресі і слові ідею держави взагалі / очевидно серед українців / і руйнували взагалі апарат державний, абсолютно не думаючи про потребу творити власний і таким чином справді "розбавляли" державну силу" лише. українську, улегшуючи тим москвинам перемогу, і 4/ "при першій же слуцаї", цебто, як тільки лише повставали поза волею тих "прлітиків" українські частини - негайно роблено діячами Центральної Ради все, щоб їх розкласти.

На українізацію війська дивилися ті "політики" не як на засіб до творення власного війська, а як на добру НАГОДУ захопити під свій вплив "народ" зібраний до купи у війську і поширити серед нього думки, очевидно - українською мовою, або, як казав Драгоманов - в "українській одежі" / про непотрібність війська і зайвість української держави / ці наші мудрі драгоманівці Московську Імперію звали Російською Республікою і думали, як і Драгоманов, що вона "на окремому становищі" і тому не лише не збиралися її розкладати, а ще й думали її зміцнювати та боронити.

Безперечно, докладне виконання воіх приписів учителя, навіть цих так би мовити "загальних" - дало бажані Драгоманову результати. Україна ЛИШИЛАЯ в складі "федеративної" вправді советсько-московської держави, а дехто з наїзних "драгоманівців" - закордоном.

Але не треба думати, що Драгоманов пізніше не дав докладного програму ! Такий програм Драгоманов склав під назвою "Вольний Союз".

Що спонукало в першу чергу Драгоманова до складення цього програму він пояснює в брошурі тої назви так:

"Ізвестно, какоє значеніє імєєт ДЛЯ РОСІЇ "ВОСТОЧНИЙ ВОПРОС" х/ Етот вопрос НАВЯЗАН Росіі, которая пока была только великорусским гасударством балтійско-каспійсково басейна, совершенно была далека от етаво вопроса - ТОЛЬКО ПРИСОЕДИНЕНІЄМ К НЕЇ українских областей - і њє может бить рєшон только одной внешней деятельностью гасударства. БЛАГОПРІЯТНОЄ ... разрешеніє етаво вопроса МОЖЕТ БИТЬ ДАСТІГНУТО С РАСІЙСКОЇ СТАРАНИ ТОЛЬКО КУЛЬТУРНО-ЕКОНОМІЧЕСКИМ развітієм НАСЕЛЕНІЯ ЮГА РОСІЇ хх/.... БЕЗ котораво НЕ ВАЗМОЖНА І СІМПАТІЧНОЄ АТНАШЕНІЄ К РАСІЙСКОМУ ГАСУДАРСТВЕННОМУ СОЮЗУ НАРОДОВ БАЛКАНСКАВО ПОЛУОСТРОВА І ВАВЩЄ СЕРЕДЗЕМНО-МАРСКОВА БАСЕЈНА" / ст. 40 /.

х/ "восточним вопросом" звали москвини і Драгоманов цілість проблему Балкан і Туреччини, стремлячи до такої розвязки : усунення турків з Босфору, Дарданеліз, Царгорода, а також "визволення" під московську опіку Болгарії, Сербії / Югославії / і Румунії. Отже, для здійснення цих імперіалістичних московських плянів / які мовляв не є виявом московського імперіалізму лише були їй "навязані" тим, що вона загарбала Україну. / хх/ примітку див на ст. 50 .

Думка, викладена тут, досить ясна. Складаючи програм цей думав, як бачимо Драгоманов не про інтереси українців, а тільки про інтереси москвинів. Цей московський "космополіт" має твердий намір "оцасливити" ВСІ балканські народи / а як подастись, то і деякі "середземно-морського басейну" /, всіма сумнівними "користями" від приналежності до МОСКОВСЬКОЇ імперії: починаючи з / на думку Драгоманова / "надзвичайної", московської культури, а кінчаючи на поступовій / як тепер кажуть большевики "здоровій" / асиміляції. Певно Драгоманову вже снилася аналогічна постанова для тих балканських народів до тої що були прийнята на VII зїзді компартії Закавказької федерації: "Визнати московську мову, мову Леніна-Сталіна, за мову об'єднуючу всіх 15 національностей Азарбейджана - та цілого Закавказзя." Потому все власне балканське письменство мовами тих же балканських народів було б знецінено так, як Драгоманов зробив це з Шевченком і іншими, а потому оголошено було б всіх не МОСКОВСЬКИХ класиків "буржуазними і маловартними" - далі могли б болгар чи серби прочитати в часописі в своїй мові, щось подібного до тої статті, з якої подаємо кілька слів / "Комсомольська Правда" I/II, 1936 / : "зі шкільних програмів мусить бути усунуте грубе відношення до московських класиків. Так напр. Пушкіна й Тургєнєва прозивають виразниками московського дворянства. Чи можна на творчість таких письменників дивитися під впливом факту, що вони належали до буржуазії?"

А потому всьому, так, як тепер в Україні почалася б вакханалія з святкуваннями: уряджувала б влада "Пушкінські" і "Державінські" вчора, на котрих серби й хорвати "уважно б слухали" "К Чаадаєву", "В Сібір" та співали таки б справді схвильовано "Чорная шаль".

Коротко, мріялося певно Драгоманову справжня "ідилія" на узбережжях Середземного моря / і то, як і Сталіну - без Тіта! / яку чомусь, коли про це мріє не Драгоманов, звать "драгоманівці" "ненажерливим імперіялізмом"!

Очевидно професор добре знає, що для успіху такої акції треба конче, щоб кіт заховав свої пазури і щоб котяча лапка здавалась мякенькою, як подушка. Припускав певно рівнож М. Драгоманов, що може в якогось не вистарчаюче "самоотверженназо" малороса виникне питання про криваві жертви, котрі доведеться нести українському народові для здійснення імперіялістичних плянів московських, жертв-и, - яких ціла "самоуправа" що її обіцяв Драгоманов не варта, а тому натякає, що то Україна втягає "бідну" Московщину в ту політику і ті пляни, бо ж нащо було україн-

Примітка до ст. 49 : порівняйте цю "назву" України з тим галасом, з яким він накинувся на Багалія за те, що той назвав Слобідську Україну - "юго-восточної окраїной Московскаго государства". Це ще зайвий доказ яким неперибираним у засобах демагогом був М. Драгоманов.

цям жити над берегами Чорного моря, яке має такі спокусливі для москалів Дарданели? Навщо було спокушати багатством свої землі до захоплення самої України, яка тим самим змушує безневинну Московщину здобувати і Балкани!

Крім того у поданій цитаті виразно говорить про "Юг Росії" і "Російський державствений союз", а це не зашкодить міцно пам'ятати саме тим, хто вважає, або зве цю "програму" за "програму українську."

Далі той же програм накладає на українців ще одне / думасмо безнадійне / "почесне" завдання, а саме "зєднати поляків до праці В МЕЖАХ РОСІЇ" й занехання слого "сепаратизму"!

Скільки треба нахабства щоб: 1/ українцям замість відношення держави предків пропонувати ролю агентів московського імперіялізму, 2/ скільки нахабства треба було щоб представити людину, що пропагувала такі речі УКРАЇНСЬКИМ патріотом і 3/ якої кольосальної наївності і бездумності треба було, щоб ті, що читали писання Драгоманова могли прахати його за українського діяча!

Цей програм "Вольнаво Союза" ділить "Російську Імперію" на 20 областей, серед котрих 6 ЧОТИРИ окремі українські області, а при тому ряд українських земель включений до неукраїнських областей. Між іншим як і ряд інших грізних для існування української нації ідей, також і ідея окремої "козацької області" / теперішня "козацька нація", з уральцями, донцями, і терськими козаками на чолі/, вигадана Драгомановим в тому ж програмі / ст. 9, 10, і 11 /.

У своїх поясненнях до цієї програми пише Драгоманів з приводу виділеної ним окремої "Одеської області", що створена вона має бути тому, що в Херсонщині живуть також і румуни, отже "виділить в особую область Вєсарабію не економно по причіне малої величини етой області і неудобно для НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСОВ ХЕРСОНСЬКИХ РУМИН" / ст. 49 /.

Нарешті в цій "українській" програмі читаємо:

-вообще отделение украинскаго населения ОТ ДРУГИХ ОБЛАСТЕЙ РАСІЇ / це значить, що на думку Драгоманова Україна - лише "одна із областей" і Р.Д. / В ОСОБОЕ ГОСУДАРСТВО / політичний сепаратизм / єсть вещь не только во всяком случае трудная, если не невозможная, - но при известных условиях ВО ВСЕ НЕ НУЖНАЯ ДЛЯ КАКИХ БИ ТО НИ БЫЛО ІНТЕРЕСОВ УКРАЇНСКАГО НАРОДА.... о какой би то ни было исключительности украинской ТЕПЕР СТРАННО І ГАВАРИТЬ! "

Бажання добути лише самоуправу і права громадянина московського державного організму при свідомості за-

вості всякого політичного сепаратизму - буде на думку Драгоманова гарантією, що українські діячі дбатимуть "ліш о переустройстве всей России". / ст. 30/

Так ми познайомили наших читачів з усім, що під оглядом української національної ідеї могло нас цікавити в цьому програмі.

Драгоманов у своєму листі до "Старої Громади" з задоволенням пише про одержану ним таку оцінку цього програму:

"Я віжу в ній почти епоху.... Я думаю, што так посмотри на нею **ВСЯКІЇ ЛЕГІАЛЬНИЇ РУССКІЇ** ... она может соединить очень много людей і образовать весьма солидную *russische feisinnige Partei* . Это програма **ЕДИНСТВЕННАЯ, МОГУЩАЯ СПЛОТИТЬ ВСЕЪ элемент РОССІЙСКОЇ інтелігенції**" / "Архів" М.Д. ст. 323 /

Треба признати, однак, що сучасники Драгоманова /говоримо про москвинів/ ще не вповні були приготовані до її застосування, це була ще за розумна для них програма, однак вона поволі все ж діяла. Ми були свідками, як згідно з цією програмою завели "в заулук" свою націю українські діячі в 1917 році, але ми ж таки бачили, як ця програма / національна її частина/ була з успіхом застосована червоною Москвою для поневолення **ВСІХ** народів, що спробували були в 1917 році визволитися.

Москвини безперечно колись визнають заслугою Драгоманова як те, що коли москвини готувалися до відбудови своєї імперії, яка саме була на дні упадку, то "політики" Української Центральної Ради пробували скликати в Києві зїзд народів, що підлягали імперії царів для обговорення спільної відбудови своєї пязниці х/ так і інспірацію москвинам способу відбудови своєї грабіжницької держави. Треба думати, що для Москви зробив Драгоманів більше за Мініна і Пожарського.....

Та проте ми свідомі того, що сама ця програма Драгоманова не лишила б таких слідів у житті українців, коли б не інші його праці, а саме написані **ПРИ КІНЦІ** його життя "Чудацькі думки" / 1891/ і "Листи на Наддніпрянську Україну" / 1892/, про котрі пише один з учнів Драгоманова: "ці праці є **НАКРАЦІ**, найбільш продумані та дозрілі твори **МІЖ НАПИСАНИМИ НА ПОЛІТИЧНІ ТЕМИ**". Сам М. Драгоманов признає, що вони "дають певну, цільну систему ду-

х/ Віхались лише такі "народи" як донці, терські козаки, уральці, або... калмуки; освіченіші народи, що мали свої держави - запрошення не прийняли.

мок про українську національну справу - громадську і літературну " / ст. 87 /.

Своїми "Чудацькими думками" хотів у першу чергу Драгоманов ПРОТИДІЯТИ / як він сам пише / "землякові, який ХОТІВ ВІДБИТИ НАШИХ ЛЮДЕЙ ВІД НАЛІПШИХ КНИГ РОСІЙСЬКИХ, котрі тепер перекладаються на різні мови та читаються по всьому світі".

Цікаво, чи думали "драгоманівці" чому саме Драгоманов виступав НЕ в обороні французької, німецької, італійської чи іншої літератури / хоча і на ті було досить нападів і знали їх гірше за московську / , А ВСЕ І ЗАВЖДИ в обороні МОСКОВСЬКОЇ, та чому саме ОБОРОНА МОСКОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗАВЖДИ перетворюється у Драгоманова на "ПОВНУ І ЦІЛЬНУ СИСТЕМУ думок про УКРАЇНСЬКУ національну справу"? Чому завжди виводили з рівноваги, зачіпали за болюче М. Драгоманова - справи значення московської культури" та чому "українська справа" потому зводилася до ОБОРОНИ МОСКОВСЬКИХ ЗЛИВІВ на Україні"?

Ми думаємо, що мусив кожного разу справно жонглювати Драгоманов фразами для того, щоб зробити з ШИРЕННЯ МОСКОВСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ЗЛИВІВ "національну справу" українців, а лише ТАКЕ ставлення справи Д-вим дало міцний ґрунт під денационалізаційну акцію.

Далі дещо з тої логічної "еквілібристики" подаємо в формі ряду уривків, котрі засовують саму істоту поглядів М. Драгоманова на ті питання, котрі він уважав найважливішими, котрі склали на його думку цілість української справи. Ось ці уривки:

"На світі є дійсно різні народи" відкриває нам нову істину професор у своїх "Чудацьких думках" - "котрі різняться одні від других найбільше мовою, почасти лицем і тілом, звичаями, одежею та струментом і т. д. З старі часи, коли люди були менш розсудні ніж тепер, то між різними народами ЧАСТО БУВАЛИ СВАРКИ не тільки за здобич, а просто через те,.....що народи ЖАХАЛИСЯ один одного або ДОРОГУВАЛИ проміж себе ОТ ТАК, ЯК НАПР. КІНЬ ЖАХАЄТЬСЯ БЕРБЛЮДА, АБО СОБАКИ ДОРОГУЮТЬ З КОТАМИ"..... і т.д.

Наведений уривок є "клясичним" для пізнання Драгоманова і зайвий раз стверджує, що й при кінці життя Драгоманов: 1/ українців усіх уважав таки "мужиками", некультурними й примітивними, а тому намагався викладати їм питання соціологічні спеціальною мовою, достосованою до "недільних шкіл"! 2/ позажною на його думку мовою / московською / писав він для "інтелігенції", котра очевидно мусіла стояти на голові гниде від "народа", собто налязати до ЛИЦОЇ московської / "російської" / культури і 3/ в формі спрIMITИВІЗОВАНИХ до комізму пояснень / "ворогування" між народами тут є чимсь подібним до сварки двох сіль-

ських баб за пізня, що знайдися до чужої курки/, які за його задумом мають видаватися "аксіомами", хоча в них пропагуються дурниці, якими він приголомшує найлішого читача.

Поданий напр. уривок, ЗСУПЕРЕЧ правді і науці, вмовляє в читачів думку, що "ворогування" було ЛИШЕ "в старі часи" ТА Є НАСЛІДКОМ "нерозсудности", - хоча воно є вічне і є наслідком боротьби за місце під сонцем, за природні багатства, за право / як це робить напр. теперішня СССР/ коштом інших народів плекати власну культуру, за право "виділити" для УССР бюджет в 6 мільярдів карбованців, а для решти РСР в 148 / сто сорок вісім / мільярдів!

Ми не звикли, на жаль, поважно ставитися до дуже іноді важливого теоретичного питання, якщо воно має таку "примітивно - ясну" форму. Напр. наведений нами уривок має кольосальне значення; автор його хотів прищепити українським масам світогляд, який ЗАБЕЗПЕЧУВАВ ЇХ ПАНОВІ ДАЛЬШЕ ПАНУВАННЯ! Той нарід, який уважатиме, що боротьба між націями є наслідком "нерозуму" і що вона вже майже зникла, що вистачить належно ПОГОВОРИТИ з гнобителем і все "ВОРОГУВАННЯ" ЗНИКНЕ, а він сам стане "приятелем" - той нарід ніколи не буде розуміти твердих законів життя, конечности боротьби / котра для українців укладається в словах "перемога, або національна смерть" / І ЦІЛКОМ НЕ БУДЕ ГОТУВАТИСЯ ДО ТОЇ БОРОТЬБИ. Кожен же новий удар - зустрічатиме наче несподіванку, як і зустрічали його діячі Центральної Ради / див. "Зідродження Нації" Звиниченка/. Прищепити цей світогляд - значить обернути ЛЬВА у віщю, котра покірно йде на заріз! Уявіть собі, що сказав би Драгоманов на прищеплення московським і українським селянським масам думок, начеб то БЕЗ БОРОТЬБИ у світі зникне соціальний гніт, немов він був просто наслідком тільки того, що пануючі верстви через свій "нерозум" досі не знали, що визискувані ними працівники не є худобою, а людьми і в міру того, як вони довідуватимуться про це - ставатимуть найкращими приятелями всіх працюючих. Бояся, що на ширення ТАКОЇ думки дуже вже гостро реагував би Драгоманов; тимчасом саме є такою ЙОГО думка про міжнаціональні стосунки. Ва для того, щоб зміцнити цей фальшивий світогляд, Драгоманов навмисне подає, як приклад котів і собак, бо знає, що люди подумають " можна привчити собаку до kota так, що вони приятелюватимуть, - отже можна привчити і народи". З дійсности цей такий "ясний" приклад є фальшивий, бо собака й кіт ОДЕРЖУЮТЬ харч від людини І НЕ МАЮТЬ АНІ причини, ані потреби ворогувати. Цікаво, чи так само може звикнути дикий кіт до мишей, або лис до своєї здобичі? Чи можуть сприятелюватися два пазуки і користатися спільно одною сіткою? - а ці приклади були б у данному випадку більше на міоці, але вони викривали б правду, ЯКУ ХОТІЗ НЕ ЗЯСУВАТИ А ЗАХОПАТИ ДРАГОМАНОВ з інтересі МОСКОВСЬКОЇ державности.

Щоб ще більше "приспати" українців, пише далі Драго-

манов таку нісенітницю :

"Розумніші люди стали думати, що ... нагніт оного над другим / народом / НЕВИГІДНИЙ НАВІТЬ ДЛЯ ПАНУЮЧОГО НАРОДУ".

Тут мусимо признатися, що нам доводилося читати книжки людей, які думали, що треба використувати поневолені народи більш прецизійними, більш вибагливими і непомітними способами / звичайно, не пишучи цього просто/, але це не доводилося зустрічати напр. англійця, щоб пропонував зробити СПРАВДІ незалежними від Англії всі підлеглі їй народи / розклад повний Англійської імперії/, або француза, щоб відмовився не лише від Альжиру, але й від Провансу.

Зрештою, здається і Драгоманов не уважав, що "найвигідніше для москалів", щоб усі не московські народи ЦІЛКОМ відокремилися і в той спосіб унеможливили всякий "нагніт" - таку "науку" він ширив тільки серед українців.

Коли б він справді так думав - він би не писав нічого в українській справі, бо йому б не залежало на вдержанні України в межах московської імперії і ми б не потребували б тратити на їх час.

Але ось далі різні "чудацькі думки", якими присипляв Україну Драгоманов.

"Сама національність не може довести до волі і правди для всіх".

"Західним європейцям тим цікавіше читати російські книжки.... російське письменство через те найбільше цікаве для чужинців, що воно найменш національствує" / див. хоча би Пушкіна! Р.Д./

"Наше письменство МУСИТЬ ПОКИНУТИ ТУМАННЕ І ШКІДЛИВЕ НАЦІОНАЛЬСТВО".

Отже націоналізм, переконує нас Драгоманов, є обов'язково не лише "туманний", але й "шкідливий".

"Послухайте з якою ненавистю говорять іноді наші люди про москвинів, поляків і жидів і подумайте, щоб сталося з тими сусідами нашими на Україні, коли б удалося нашим національникам узяти уряд України в свої руки".

Як бачимо, Драгоманов, який знав, що відбувається безупинна колонізація України москвинами / від часів Драгоманова їх кількість на Україні збільшилася двічі/ журиться не тим, що сталося б з українцями, якби владу замість монархистів московських взяли б в свої руки "революціонери", демократи, тільки журиться майбутнім тих колонізаторів України.

Далі запевняє М. Драгоманов:

"Найбільша і найліпша частина того, що написано про Україну - написано по московському / 246 ст. "Вибрані твори" / "всі твори найбільше вчених українолюбців стоять далеко нище по науковій вартості, ніж твори чистих москвинів або українців - обдеросів".

Коли ми поміркуємо над цим реченням то не можна позбутися вражіння, що воно було подиктоване тими ж почуваннями, які нині змушують в СРСР людей "відкривати", що то москвини сконструювали перші літака і паротяга, авто і ровера, тачка і гармату, мікроскоп і радіо і т.д. і т.д. У нас повстає вражіння, що писав ці слова Драгоманов з таким же почуттям НАЦІОНАЛЬНОЇ гордості / самозрозуміло - не української /, як і проф. Оглоблін, який підкреслив, що навіть Котляревський почав писати по українськи лише тому, що той попередник Хрущова /Леванідов/ був чистокровним москвином!

Ми вже знаємо, що ширив Драгоманов у Галичині московські книжки; з дальшого уривку побачимо які:

"галичане зверталися з прозьбою дістати деякі російські книжки наукові, повісті /напр. Тургенєва, Герцена, Достоевського, Некрасова, Успенського і т.д./ і поступові журнали та ТЕ ПЕРЕКЛАДИ МОСКОВСЬКОЮ МОВОЮ знаменитих англійських, французьких і т.д. писателів" / 244 ст./

Потому з жалем стверджує М. Драгоманов, що йому не вдалося заразити москвофільством Україну.

"На Україні діло стоїть ДАЛЕКО ГІРШЕ. ТУТ ШЕ ЖИВІ СТАРІ НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ" / 250 ст./

З нагоди цих слів мусимо ще раз звернути увагу "драгоманістів", які кажуть, коли їх "притиснути до муру", що за часів Драгоманова люди не думали так, як тепер і тому наче б то не було людей за нього "національно свідоміших і перейнятих так націоналізмом".

Щоб краще зрозуміли наші читачі оскільки близьким / НАЦІОНАЛЬНИМИ поглядами/ до московських комуністів був Драгоманов, подаємо спочатку цитату з праці советського історика України проф. Петрівського, а потому М. Драгоманова.

Петрівський: "Ми повинні поставити Б. Хмельницького поруч з такими героями НАШОГО народу, як напр. Невскій, Мінін і Пожарскій та інші, які боролися проти окупації НАШОЇ батьківщини" / писано по українськи! /

Драгоманов: "всичатися запорозькими набігами на Малу Азію й НЕ рахувати в позитивні пригоди УКРАЇНСЬКОЇ історії напр. завойовання берега Чорного Моря Катериною

другою / нехай і запізненого через помилки московської політики перед Україною/ або остатні війни Росії проти Турції.... ще більша помилка" / ст. 257 /

Як бачимо обидва професори не знають "гібельна во раліція" між СВОЄЮ батьківщиною / оскільки їх уважати українцями/ і ЧУЖОЮ, між СВОЄЮ історією і історією ВОРОГА УКРАЇНИ, між СВОЇМИ інтересами і московськими!

Далі Драгоманов, проливши "крокодільчі сльози" над незнанням українцями чужих мов, каже по тому треба не добитися вивчення чужих мов, тільки"показувати молодіжці, чого власне мусить вона ШУКАТИ В РОСІЙСЬКОМУ ПИСЬМЕНСТВІ І ПОСИЛАТИ українських молодих письменників ШУКАТИ ПРОВІДНИХ ДУМОК і взірців письменської вмилости і наукових заходів скорше В РОСІЙСЬКИХ ПОВІСТЯРІВ, навіть таких, як Успенський, Короленко, в російських учених як Піпін, Веселовський, М. Ковалевській і т.д." / ст. 260/

Далі читачі побачать, що про чужі мови згадував Драгоманов лише для того, щоб забезпечитися від слухного закиду, в підтримці московських впливів і асиміляції.

"Високу думку" Драгоманова про українців видно з таких слів: "Не один десяток років чуємо про самостійне українське письменство... буряти напр. мають може ще більше права мати свого Шекспіра ніж Англіяці"! Це значить, що українців можна прирівнювати тільки до піддиків бурятів!

А тепер трохи його агітації за московську мову:

"всесловянську вартість російської мови треба признати, як дійсність". "Серед словян російська мова стала вже дійсно посередньою.... Я в Празі / 1871 р./ ніяк не міг вдержати з чехами розмову по чеському, бо вони / навіть, ті, що ніколи не бували в Росії/ говорили зі мною по російському" / ст. 263/

Тут мусимо поінформувати тих, які не бували в Празі, що навіть в році 1944 і то чехи розмовляли ТІЛЬКИ по чеському, а по московському, і то зле, знали тільки нечисленні одиниці і то здебільшого ті, що побували в 1914-17 рр. в московському полоні. Чому деякі чехи робили Драгоманову чемність, гонорючи з ним по московському, або краще сказати - намагаючися гонорити по московському - це знає добре сам Драгоманов / пригадай "за Случчу - українцем бути не могу" /.

Далі читаємо....."В Сербії - я побачив те ж саме..." а потому оповідає, як там, "один достойник попросив дозволу гонорити по російськи, а йому було добре звісно, ЩО Я ДАЛЕКО не прихильник ОФІЦІАЛЬНОЇ Росії" / ст. 263/ Останні слова показують, як Драгоманов уважно обмірковуючи вживає кожне слово та вказує, що свідомо НЕ ДОГО-

ворене було ним : "я прихильник - неофіційної Росії". І це була б ПРАВДА та ця правда разила б українців, він це знав, тому він написав цю правду так, щоб менш уважні читачі могли собі уявляти його, коли хочуть, за "неприхильника Росії" взагалі, котрий пропагує московське "для української користі".

Нарешті там же / ст. 263 / читаємо:

" Багато європейців тепер учаться російської мови й не-далекий час той, коли вона буде прийнята в число мов світових". До чого, додамо, і Драгоманов доклав не одну цеглинку.

Тепер просимо читачів порівняти ці думки М. Драгоманова з уривками з передовиці "Правди" 7/УІІ. 1938, передрукованої без застережень "Вістями" / Ч. 155, 1938р./

"Колись знання російської мови було привілеєм тонкого шару національної буржуазії... тепер всі хочуть знати російську мову, як мову великого народу, який створив найбагатшу в світі соціалістичну культуру.... Російська мова стає міжнародною мовою соціалістичної культури, як латинь була міжнародною мовою віків раннього середньовіччя".

Що правда, це ще поки що ТАКІ СНИ, що не цілком годяться з дійсністю навіть в ССРС., бо совітська преса /"Вісті", 1938 / робила страшенний гвалт з приводу повного НЕЗНАННЯ моск. мови студентами Педагог. Інститутів на Україні що саме того /1938 / складала матуру.

Коли б про це почув М. Драгоманов, певно написав би ще одні "Чудацькі думки", щоб вплинуть на студентів, бо в написаних свого часу він писав : "В усякому разі, ми, російські українці нічого не тратимо на тому, що признаємо російську "московську" мову за посередньо слов'янську, БО МИ ЇЇ ЗНАЄМО І ЗА НЕ ЗНАТИ БУДЕМО". / ст. 264 /.

Драгоманов звичайно кожен раз навертає справу так, , ЯК ДОМУ ДОГІДНІШЕ, а не як справді є. Напр. коли вірити М. Драгоманову, що українці - це аамі "мужики" - то тоді треба сказати / і докази на це знайдемо у самого Драгоманова/, що московської мови "ми" "вже тоді", за його часів, не знали. Коли ж під "ми" слід розуміти лише обмосковлених інтелігентів, то як це погодити з рештою Драгомановського твердження, з його орієнтацією "на народ", на "мужиків", а не на півпана? Зрештою все стає самозрозумілим, коли ми прийнемо під увагу другу частину твердження "і ЗА НЕ ЗНАТИ будемо". Ці слова виявляють міцну віру Драгоманова в те, що він своє діло зробить і що українці тому вічно будуть під Москвою, вчитимуться обов'язково в московській мові і тому її всі знатимуть. Коли у нього є таке палке бажання - то не можна дивуватися, якщо він в догоду йому забуває навіть про ... "мужицьку націю". Ослідувачі розділи цього, як каже Драгоманов "найповнішого викладу системи думок про

українську національну справу " після вказання в попередніх розділах неосяжного значення московської культури і крутішого зясування істоти національних взаємин / кіт і собака! / мусять бути для утворення прихильного москвинам настрою присвячені "систематичним" доказам, що в обмосковлюванні України можна наче б то винуватити, які хочемо "сили" - лише не москвинів!

На стор. 265 читаємо: "Тепер треба розібрати ЦО ТО таке СИСТЕМА обрусенія, звідки вона пішла і на чому держиться". Вже таке ставлення питання показує "куди гне" Драгоманов, як він думає спритно запаморичити голови своїм / як він глибоко переконаний / некультурним землякам.

Драгоманов НАМИСНЕ не ставить просто питання в чому полягає обмосковлення та хто і пощо їм займається, бо це б привело до зясування цього питання, а не до його затемнення / як це потрібно професору/.

Пояснимо на прикладі. Коли ми бачимо, що "вчитель учить дітей" - то оскільки хочемо зясувати, чому він це робить, то вкажемо ідейні чи матеріальні причини / хоче заробити, хоче ширити освіту і т. далі./ та можемо зясувати ще, що значить "учить", в чому полягає сам процес науки. Однак самозрозуміло, що вчитель може вчити або цілком без системи, або за власною системою, або за чужою. Питання, що таке "система навчання" це вже зовсім інше питання, котрим можна було б займатися ПО зясуванні головного. Драгоманов намісне зручно перескочив на питання про систему "обрусенія" з розрахунком, що земляки не помітять, як він їм буде "забивати баки", говорячи замість про само "обрусеніє", про питання зовсім другорядне: хто вигадав САМЕ ТАКУ систему обмосковлення, чому САМЕ ВОНА прийнялася у москвинів, хто це стосує подібні системи і т.п. переносячи таким способом справу від конкретного, до "загальних міркувань", які "відводять" знова від основного далі не зясованого питання на манівці.

Щоб його на тому не приловили, він заздалегідь користує зі старого способу відвернення від себе уваги запевненням "Коля я з чим полемізую, так це з ліннвим на думку, а буйним на слова шарлатанством та крутіством х/

По цьому береться автор ще перед викладом своїм про "СИСТЕМУ обрусенія" до знищення поглядів всіх українців, що думають інакше аргументами "ненауковости" їхніх думок та неучтва авторів. Читаємо отже між іншим: "овозмудрість" продиктувала Шевченкові звісні уступи його "Посланія", ІСТИННО ГЛУПІ і ВОНИ ВЛАСНЕ ЧЕРЕЗ СВОЮ ГЛУПОТУ, котра освящає ліннвство нашого мозку так само стали популярні". Тут ми бачимо налаєв М. Драгоманов і Шевчен-

х/ тут звертаємо урагу тих, хто хтів би нам закидати го-
строту висловів, що ми в цьому все ж більш скромні за
Драгоманова.

ка і тих, хто приймає його думки, а тому дісталася зокрема всім націоналістам українським". "Загальні проби філософії наших націоналістів" порівнює він, щоб поглузувати, з мріями якогось ненормального "народника", котрого він попередю взяв на глум за пляни дістатися до Америки з Парижу вкраденим старим човником.

Цойно потому обрушується М. Драгоманов на статтю Баштового / Нечуя Левицького / "Українство на літературних позвах з Москвиною".

Що до самої статті, то мусимо зазначити, що ми звичайно уважимо, і ряд поданих Баштовим аргументів за неправильні та й де які погляди там висловлені за помилкові - проте в цілому видко, що стаття була подиктована ЛЮБОВЮ до української нації, до України. Помиявся Баштовий, думаючи немов би то "обмосковлення" - це ПРИКМЕТА московської ВЛАДИ, та що інші пануючі народи не намагаються так денационалізувати підбиті нації. Та ця думка, хоча й неправильна, не є так шкідлива, як думка Драгоманова в цій справі, котра звичайно до того ж є також фальшива! працю

Драгоманов з озлобленням нападає на Баштового з метою змішати її з болотом, а для цього чіпляється, навіть до таких дрібничок, як напр., що Баштовий / без застереження / зарахував Бельгію до країн романських / населення Бельгії мішане: вальонни і флямандці, з них перші - належать до народів романських /.

Нарешті так залякавши "необразованих мужиків" своєю "вченістю" починає автор пропагувати таке:

"системи подібні обрусенію суть ознакою не ПЕВНОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ, А ПЕВНОГО ПОРЯДКУ ГРОМАДСЬКОГО, котрий відповідає ПОВНОМУ ПЕРІОДОВІ ЗРОСТУ НАРОДІВ". / ст. 271 /

Таке поставлення справи дуже користне для цілей Драгоманова, бо ж 1/ робить москвинів невинними, як як янголи небесні, 2/ зинним робить абстрактний "порядок громадський" і 3/ тому, що той порядок "відповідає повному періодові зросту народів" - то і "кінці в воду", бо ж неможна, напр. хотіти, щоб десятилітня дитина захоувалася, як доросла людина! Мише, мовляв, "певний період зросту", зміниться "порядок" і все буде добре!

Ця "хитра" теорія так і лишилась "винаходом" Драгоманова і то цілком "самобутнім"! Поважно довести її він певно не пробував, ті ж усі приклади, подані, наче б то на доказ, творять страшну плутанину, котра однак по розплутанні сама ПЕРЕЧИТЬ цій вигадці Драгоманова. Подані далі Драгомановим приклади / Персія, Рим у початках, Готи і т. д. / власне збивають його власні твердження.

З його і інших прикладів можна зробити лише один висновок, а саме, що: стремління денационалізувати слабші

нації, що підпали під чужу владу, властиве було всім часам, ВСІМ РОДАМ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ / монархія, деспотія, демократія подібна атенській, республіка типу французької і т.д. / і ця все було одним з етапів у боротьбі націй за існування під сонцем. В тих же прикладів видно, що хоча лише дужча культурно нація зможе успішно денационалізувати слабшу, то однак політична перевага майже завжди веде до втворення переваги культурної і тому рано чи пізно та нація, котра перемогла політично / навіть культурнійшу націю / денационалізуватиме поборену, поборюючи її і культурно. Саме приклад Греції й Риму якнайкраще це стверджує.

Драгоманов з виглядом "мужа науки" повчав, що всяка денационалізація є наслідком державного централізму, тоді, коли йому мусіло б бути відомо, що як денационалізація так державний централізм - це лише рівнорядні засоби, якими послуговуються нації, для само зміцнення й для ослаблення поневолених націй.

Можливо, що М. Драгоманов і знав це, але... але воно не надавалося до ширення тих політичних поглядів, якими він хотів наділити українців, щоб заглушити той інстинкт, котрий непомірно вказував їм ворога і зміцнював опір. Аджеж усе майже, що пропагував українцям Драгоманов може нагадувати ряд виступів вправного адвоката, який кожною хвилиною пам'ятає про інтереси свого клієнта - Москви... Тому, коли факт злочину був очевидний - треба було довести або "alibi" свого клієнта, або його повну невинність. Це й робить Драгоманов.

На стор. 298 пише М. Драгоманов "Після Петра I ^{го}, котрий навіть офіційно підписувався по голландському, ЦЯ МЯКІСТЬ Великорусів перед ЧУЖИМИ НАЦІЯМИ ЯВНО СЕБЕ СТАЛА ПОКАЗУВАТИ". А потому пару сторінок далі / 301 / додає що"сам Петро I говорив у Білій Русі та в Галичині по - українсько му".

Коли б хто повірив ученому професорові, то мусив би уявити собі москвинів часів Петра I й по ньому, - за янголів, яких лише пізніше спокусила на гріх перейнята від інших "централістична система"!

Що обходить Драгоманова, що саме Петро I заборонив на Україні друкувати будь які книжки, крім релігійних, а й ті наказав звиряти з московськими "даби нікакой розні і особеннаво наречія в ніх не било"! Чи обходить Драгоманова, якому треба переконати українців, що москвини "наймякший нарід". Що тоді ж видано було наказ звести до Москви всі книжки українського друку та видано спеціальний підручник московської Гимови літер. Що його нарешті обходила ціла продумана НАЦІОНАЛЬНО політика нищення України, кривавий терор, накази Петра I, які перші гарантують москвинам взагалі в Україні упривілейоване становище та плянове нищення Петром в національному московському інтересі українського економічного життя!

Це все у Драгоманова звалось / разом з масовим вирізуванням населення за повстання гетьмана Мазепи / - "мякістю великорусів перед чужими націями".

Та не згадати про Петра І не міг Драгоманов ще й тому, бо ж треба було за всяку ціну протиставитися Шевченкові, який виразно визначив в своєму геніальному "Кобзарі", ким був для українців Петро І, треба було підготувати ґрунт до того культу, цього ворога України, який накинув нині Сталін українцям в УРСР, а який раніше - накидали попередники Сталіна.

Далі нам московський адвокат присягається, що "До самих часів Катерини ІІвеликоруський уряд нічого не робив для денационалізації України" / ст. 300/. "В перший раз проявився рішучо централізм національний у Росії після польського повстання 1863 р."

На цьому місці не зашкодить нагадати напр. про промовчаний М. Драгомановим таємний наказ / 1734 р./ князю Шаховському про зручне сприяння мішаним українсько-московським шлюбом, як засобу денационалізації і т.д., котрий очевидно відразу відсував подану Драгомановим фальшиву дату на яких 130 років, а інші московські заходи проти України - в часи Переяславської умови! Отже, як бачимо, М. Драгоманов у патріотичному запалі міг навіть і царат московський представляти ягнятком невинним у жодній протиукраїнській політиці!

Але в освітленні М. Драгоманова не лише всі москвини були "мякими" в справах національних, а навіть коли щось гірше зробили то на це їх мусіли спокусити ті ж українці / стр 299 /.

Вручно навязаючи до основної теми своєї, так гостро протестує Драгоманов проти твердження підручника Огоновського, що Москва по Переяславській умові "була вовсі дикою", що очевидним стає, що Драгоманов почуває тим себе ображеним.

Щоб виказати вигадану "ненауковість" того твердження / хоча безумовно ним не мав наміру Огоновський сказати, що москвини їли тоді сире м'ясо і бігали і невиправлених шкірах! / Драгоманов раз говорить про безпосередньо допетровські часи, то знову про часи Петра І з одною метою так чи інакше переконати своїх читачів, що тодішня "культура Москвитини БУЛА СВІЖІША І ШИРША, ніж тодішня українська" / ст. ХОІ /. Це своє твердження обґрунтовує Драгоманов тим, що мовляв українська культура - то була "сама церковщина, схоластика" і т. д., а москвини мали кілька книжок на практичні теми, так, як напр. геометрія і інш. / Драгоманов подає кілька назв /.

Ми певні, що Драгоманов, пишучи це, був свідомий:

І/ що кілька перекладених, чи вільно переказаних, головню з наказу Петра І, європейських підручників /навіть коли б їх число доходило до двох десятків!/, ще не дають підстави звати московську культуру "свіжішою і ширшою" і 2/ що українська культура /тодішня/ не була виключно церковною, лише під цим оглядом була подібною до культури інших заходніх народів і не підлягає сумніву, що таки під оглядом культури стояли українці значно вище за варварів, яким з наказу їхнього володаря тляли поли довгих халатів, підрізуали бороди та наказували жінок нарешті почати без східніх заслон на обличчі виводити в люди.

Щоб виявити тенденційність М. Драгоманова подиктовану бажанням вивизити московську культуру у порівнанні з українською, яку він для того оскаржив у "церковщині й схоластиці" нагадуємо хоча б такі факти: президент англійського інституту The Loyal Society у другій чверті І9 віку розписав конкурс на написані ревізії "Про силу, мудрість і доброту Бога, яка проявляється в природі", а в 1712 році вийшов твір С. Бочерта в яким мають ся напр. такі розділи: "Про колір повісті коней в книзі Захарії", "Про коней у книзі Йова", "Про коні Соломона" і т.д. Що ж до рівня тодішньої московської культури під цим оглядом не лишають сумніву такі слова зі Шевченкового "Щоденника": "У требнику Петра Могилы є молитва, що освячує приборане, або хрестне побратимство. В НАДНОВІШОМУ виданні требника цю дійсно християнську молитву замінили молитвою . . . про очищення посудини опоганеної мишью". Самозрозуміле, "найновіше" видання було "опрацьоване" й видане москвинами.

Для чого ж треба М. Драгоманову всупереч правді вивизувати московську культуру "Петрової доби"? Чи тільки з патріотизму московського?

Ось для чого М. Драгоманову треба доводити таке: "В цій відсталості України перед Москвою . . . була причина, що до тої культури українці добробільно потяглися".

Перекручувати історію отже треба було для того, щоб очистити не лише москвинів, але й уряд царський від будь яких оскаржень у намаганні денационалізувати українців. Таким чином у дотепер переглянутій частині "Чудацьких думок" виклав М. Драгоманов таку "цільну систему про українську національну справу":

І/ у "вступі" - похвала московській культурі, 2/ релігійне твердження, що національна порожнеча і боротьба є наслідком некультурності і в міру зросту культури має "цілком зникнути", 3/ та ж "культура" наче б то довела до того, що "розумні люди пануючої нації переконалися немоз панування над іншими їм самим некорисне", 4/ щоб поліпшити становище поневоленої нації тому вистарчає ширити культуру і поневолення впаде само, і то культуру "інтернаціональну" бо ідея національна сама по собі нічого не дає, 5/ треба

покинути тому "туманне національство" і взятися до московських книжок, якими захоплюється світ, бо московське письменство є "найбільш з усіх позанаціональне", 6/ це тим більше важливе, що навіть про Україну все найкраще - написано також по московськи, 7/ твори українців стоять багато нижче за московські твори, чи твори навіть "общеросов", 8/ в Галичині і то вже починають люди цікавитися московськими книжками і там стоїть справа під цим оглядом краще ніж на Україні, де ще "живі старі націоналістичні погляди", 9/ треба ширити серед молоді московську, але звичайно "поступову" літературу, 10/ це тим більше вказане, що московська мова вже є фактично мовою вищого ступня, яка стала спільною для всіх слов'ян, а інші європейці також "згадують її", 11/ москвини, щоправда денационалізують Україну, але в тому IX не можна винуватити, а лише абстракцію - централізм, який буває у певні періоди "зросту народу", так, як у дитини у певному періоді випадають зуби, 12/ москвини ж самі лагідні й жадним націоналізмом не відрізняються, навіть Петро I, якого чомусь не люблять українці, був дуже толерантний і говорив по українськи, 13/ зрештою, аж до часів Катерини II москвини, навіть їх уряд, не перетворили жодного обмосковлення України, коли ж і було обмосковлення, так то самі українці обмосковлювалися і 14/ це зрештою і зрозуміле, бо і стара українська культура була менш "свіжою і широкою" за московську.

До тої "цільної системи", що додав Драгоманов не-мов"заключення", яке рівнозначне зі словами приказки "не тратьте куме сили - спускайтеся на дно". Остільки цього "заклучення" і зреферовані нами чотири розділи "Чудацьких думок" також дуже багато говорять про "українське серце" шановного професора, який навіть не цурається іноді вульгарностей з виразно антиукраїнським посмаком. Ось ці слова: "Нехай я стану свого рода "ПРОКЛЯТОЮ МАЗЕПОЮ" х/ для певного сорту українських націоналістів, але я мушу сказати, що ПРИРІВНЮВАТИ ОБРУСІННЯ НАПР. ПОЛЬЩІ ДО ОБРУСІННЯ УКРАЇНИ НЕ Є СЛУШНЕ І НЕ Є ЗРУЧНЕ. Нехай би наука признала, що українська національність не тільки так само відрубна від московської, як польська, але й німецька, або фінська; то з ТОГО ВСЕ ТАКИ НЕ ВИЙДЕ, що обрусіння України все рівно, що обрусіння Подьщі..... Чого ж Костомарів писав свої наукові праці по московському, як і всі патентівані українофіли?.... Чого сам Шевченко писав по московському повісті, або навіть інтимний дневник? Очевидно ТОГО, ЩО ВСІ ТІ ІНТЕЛІГЕНТИ УКРАЇНЦІ ЗОВСІМ НЕ ТАК ПОЧУВАЛИ СВОЮ ВІДРУБНІСТЬ ВІД МОСКВИНІВ, ЯК НАПР. ПОЛЯКИ". / ст. 304/

Цей кінцевий акорд для кількох розділів є також цікавий і сам по собі / не лише антиукраїнським висловом для баламутства вдоволення в уста українських націоналістів/, а зпершу чергу тим, що професор, який у всіх

х/ Московська лайка на адресу українців взагалі.

таких випадках заявляв, що "висновки науки є щось, з чим НЕ ВІЛЬНО сперечатися; в данкому випадкові взагалі заявив що НАВІТЬ З ВИСНОВКАМИ НАУКИ ВІН таки не ПОГОДИТЬСЯ. Тут варто нагадати, що наука, так, як і передчував М. Драгоманов, таки ствердила, що РАСОЮ / не мовно / українці рідніться від москалів більше, чим поляки, майже протягом цілої тисячолітньої історії боролись саме проти москвинів, які показали найлютішим ворогами українського народу і культурно ріднилися українці від москвинів не менше, чим поляки. Але Драгоманов сам цинічно заповів, що відкине всі твердження науки, бо йому хочеться бачити українців так би мовити "галузкою триєдиної Руси". По третє Драгоманов сам уперто, до самої смерки всі праці НА ШИРШІ теми пише ЛИШЕ ПО МОСКОВСЬКИ, а проте, як типовий демагог за це / слушно / чіпляється до Костомарова і цілком не олушно / - до Шевченка. Шевченко, як виявляють новітні досліди писав і "Щоденника" і повісті московською мовою зі спеціальних, так би мовити "тактичних" причин. Лише Сталінові слуги використовують ці писання для цього, щоб представити Шевченка утравістичним письменником і цим створити місток для денационалізації українців.

Врештою, ці всі аргументи не мають такого істотного значення. Важливе є що інше, а саме, що у Драгоманова на тлі усього попереднього ці слова мали таке значення / і іншого мати не можуть /, що мовляв і сучасний стан свідомости українців - інтелігентів і все попереду ним сказане, доводить, що НЕМАЄ ЖОДНИХ АНІ ПІДСТАВ АНІ ПРИЧИН ВІДМЕЖОВУВАТИСЯ ВІД МОСКОВЩИНИ. Ціла "система думок" мала лише одну мету - узаasadнити цю москвофільську ідею, ідею, яка й досі притягає очі всіх москвофілів і москвинів. Драгоманов тимчасом знав, як мало було тих інтелігентів, але не робив з того, висновку, що усякий інший, крім нього зробив би - не пропагував серед тої інтелігенції зміцнення свідомости, коли вона справді була неповна, тої окремішности, яка єдина впливала з усього нашого минулого і сучасних взаємовідносин, лише на основі того стану засуджував охоче на жипотіння в ярмі й смерти цілий нарід.

Що Драгоманов саме так думав, видно з того, що безпосередньо по тому, в слідуячому розділі він переходить до питання політичної самостійности України.

Треба признати, що поборює її М. Драгоманов з великим умінням, саме так, як треба було її поборювати, щоб досягнути успіху! Він не поборював її "в принципі" - бо це ображає і дає протилежні наслідки. Ні! Він доводить лише: 1/ "непотрібність" державної незалежної України 2/ нереальність боротьби за неї, 3/ некористність для українців власної державности і 4/ погню можливість досягнення всіх справді реальних цілей БЕЗ ВЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ, та ще нагадує про ЮРИСТІ, які наче б то одержуть українці саме від приналежности до московської держави!

Але дамо слово самому Драгоманову. Він пише на ст.

"Оскільки прийняти / Драгоманов попереду доводив, що цього прийняти НЕ МОЖНА І ДОВОДИВ, додамо від себе, подекуди слушно Р.Д./ що обмосковлення впливає з національної вдачі москвинів - то тоді треба негайно від них відокремитись", але додає М. Драгоманов "я ніде не бачу сили, ґрунту для політики державного відриву / сепаратизму/ України від Росії, а окрім того бачу багато спільних інтересів між українцями і Росією напр. право колонізації країн між Доном і Уралом". Так вмовляє Драгоманов у нас, що навіть, як би було треба відокремитись - то і то неможливо і не треба.

В наведеній цитаті М. Драгоманов намісно робить цілком нелогічні висновки, перебігаючи від питання до питання.

Драгоманов знав, / хоча б з цитованого листа Лоначевського, котрий виразно говорить, про ПРОТИЛЕЖНІСТЬ українських і московських інтересів, про те, що вони дбають про "словян", щоб мати "базар для своїх товарів, такий базар, де вони самі й ціну визначають: для урядників, попів, книжок, ситців, заліза, всього!" / що колоніальна політика диктується НАЦІОНАЛЬНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ПАНУЮЧОЇ НАЦІЇ і що цілий ряд українських патріотів того свідомий. Поборювати українців на тому ґрунті однак Драгоманову не вигідно, це небезпечний і слизький ґрунт для кожного москвофила і тому, Драгоманов скористався з помилкового поставлення справи Баштовим / з яким він полемізував /, що почав шукати причин імперіалізму московського у їх вдачі. Ця помилка дала змогу Драгоманову довести фальшивість не підставової ідеї, але ТІЛЬКИ ЦЬОГО ТВЕРДЖЕННЯ, однак він свідомий / не дурнож він читав "європейських соціалістів" /, що не один Лоначевський розуміє правильно істоту московського імперіалізму, а тому він зі зручності циркової балетниці перескакує з питання про потребу самостійності, питання, котре він НАМІСНЕ ПОВ'ЯЗАВ ЗІКЛОЧНО "З НАЦІОНАЛЬНОЮ ВДАЧОЮ" на питання інтересів економічних, але торкається його лише легенько не даючи поміркувати, принагідно кидаючи, як танцівниця усмішку в юрбу глядачів - твердження про існування в українців і москвинів "багатьох інтересів спільних" і підпирає цю, надзвичайної ваги / але фальшиву / тезу, лише ОДНИМ аргументом, щоб чим скорше втікти з небезпечного ґрунту!

На жаль мусимо ствердити, що той дитячий "аргумент" з поважним виразом повторювали українські діячі, котрі виховувались на Драгоманові, це в 1917 році!

Певно "авторитет" Драгоманова не давав їм змоги зміркувати, що напр. напр. "англійський драгоманов" міг би також сказати єгиптянам, індусам, муринам Південної Африки чи тим більше ірландцям: "ви маєте безліч спільних інтересів з Англією, пригадайте собі хоча б право колонізувати всі колонії, які тільки належать Б. Британії, право без зайвих формальностей і трудностей їздити всюди де

поривав прапор Британії, маєте право навіть їздити вчитися до самої Англії, користати там з "усіх скарбів культури, котрі знаходяться в її посіданні" і т.д. Словом, коли б ТАКІ аргументи брали під увагу колоніяльні, поневолені народи - певно мусіли б покинути свої мрії про здобуття незалежності, бо ЩОЛНО ТАКІ "аргументи", прийняті поневоленим народом, РОБЛЯТЬ БІЛЬШЕ ЗА МЕЧ, БО РОБЛЯТЬ ЕГО ДОБІЧНИМ РАБОМ! Коли нарід повірив таким "аргументам", - то справді ідея незалежності там тратить і "грунт і силу", бо ті люди перестають розрізняти право колонізувати якусь землю У СВОЄМУ ІМЕНІ І ІНТЕРЕСІ і брати участь в ролі послугача в колонізаційній виправі свого пана!

Так у цій "повній системі думок про українську справу" фальшивим аргументом замаскував він і збув основне, підставове питання, замаскував саму істоту українсько-московських стосунків, стосунків, які випливають зі сталої протилежності інтересів.

Звичайно спинятись над кілька разів і далі повторюваними аргументами проти самостійності такими як: відсутність в той мент "грунту і сили" - взагалі не будемо, бо х пропагував Драгоманов тоді анархічний соціалізм, коли також для нього не було "ні ґрунту ні сил". Але Драгоманов має завжди для таких справ РІВНІ МІРИ! Ось що тому він пише "я й відмовляю тепер по краній мірі всякої серйозности українському сепаратизму". / ст. 306 /.

"Довівши" такими софізмами, що про самостійність у тій площині / московська влада / до якої він напмісне обмежився не може бути мови, переконує далі: "Коли ми признаємо, як дійсно є, що "обрусніє" єсть ознака й наслідок не національного духу, А ПЕВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ і при тому маючи союзників, між котрими будуть і САМІ ВЕЛІКОРУСИ" / 307 /

Так "підмінював" спритно Драгоманов НАЦІОНАЛЬНУ ОПРАВУ І НАЦІОНАЛЬНУ боротьбу справою вправді "політичною" але АНАЦІОНАЛЬНОЮ, внутрішньо-державною, справою боротьби за той чи інший уряд або режим у межах чужої, ворожої держави!

Більш того - ворога трактував Драгоманов як майже певного співника, як приятеля!

Це й є та ідея, яка викликає ентузіазм усіх москвофілів і не дає "покійникові вмерти", бо москвофіли готові всяку національну боротьбу підмінити боротьбою з режимом: царським, керенського, сталінінським і ще які будуть, аби лише тримати українців у орбіті московської державности, аби українці все стояли в ладах "всеросійського фронту".

Щоб це більше зацитькати голос сумління і затьмарити розум в українців пише Драгоманов: "Тай багато поляків

Зачать , що відрив Конгресівки від Росії був би економічно руїною самої Конгресівки".

Цей "доказ" Драгоманова ще раз стверджує з одного боку, що економічні інтереси БЕРЕ ПІД УВАГУ Драгоманов але лише тоді, коли це йому вигідно, коли треба загальниковими твердженнями ЗАПЕРЕЧИТИ доцільність ВИЗВОЛЕННЯ з під московської влади, а з другого боку, що як показав 1917 рік усі подібні "наукові" категоричні твердження були звичайною фантазією автора, якої єдиним джерелом було бажання зберегти цілість московської імперії.

Так "по кавалерійськи", кажучи словами Шевченка, проправився "вчений професор" / що все накликає до ґрунтовності й науковості, коли треба опонентові "забити баки" / і збувся спритно центральної проблеми українсько-московських взаємин та уважаючи, таким чином, справу самостійності його писанням похованою - переходить до питання федерації.

Як показують його ж писання, був він цілком свідомий того, що "ФЕДЕРАЦІЯ" - це є НЕСТАЛА, перехідова державно-правна форма, яка є тимчасовим компромісом між слабійшими членами і сильнішим, компромісом, котрий ЗАВЖДИ ОБІЛНІШИЙ ЗУМІЄ ВИКОРИСТАТИ ДЛЯ СЕБЕ, лишаючи тільки форму без змісту. Те, що писав Драгоманов про Півн. Амер. Сполуч. Штати доводить, що Драгоманов добре це розумів і САМЕ ТОМУ у конкретному випадкові / московської імперії / він НІЧОГО ПРОТИ федерації не мав, хоча виходячи з ІМПЕРСЬКИХ інтересів не лише радив покрити Україну НА КІЛЬКА ЧАСТИН які мали б кожна ОКРЕМО входить в склад московської федеративної держави, але й радив не конче добиватися перстворення тої держави навіть у федеративну! Він радить українцям стреміти до таких порядків, які є в САМІЙ Англії. "Річезвор", каже він "може бути місцева і повітова автономія в Англії". "Ті порядки мусять на довгий час стати взірцем для всіх великих держав Європи в тому числі і для РОСІЇ". / ст. 310/. З цього речення ми знов бачимо, що Драгоманов вірив і БАЖАВ "ЦІЛОСТІ" МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, якої ЛИШЕ провінцією була в його уяві Україна!

А тому вчив він : "Українські автономісти найпрозумніше зроблять, коли рішучо зважуть долю свою В ДОЛЮ ЗЕМСТВ x / НА УКРАЇНІ і значить у всій Росії" . / ст. 311 /

Як пробує заплемити своїх читачів М. Драгоманов, програма московських земств має збігатися з програмою Кирило-Методієвців "звісно без... федерального американства" додає він .

x/ "Земства" що існували в московській державі були дуже обмеженою формою місцевої самоуправи. Керували деякими комунальними справами.

Ці остатні слова М. Драгоманова можна розуміти тільки так: для поборовання ідеї "самоствійности в принципі" - добра й ідея федерації, тому він "в принципі" годився і на "федеральне американство". Однак / так, як і московський большевицький уряд, що маючи в своїх руках усі "самоствійні республіки" - все ж намагається забезпечитися від будь яких несподіванок меншим числом представників "національних республік" / - уважав певнішим не пропагувати "федерального американства".

Нині часи змінилися й москвофіли не відважуються виступати відверто з такими думками, а до того й придивилися москвини до американської федерації з близька. Вони побачили, що "федеративний принцип" у Сполучених Державах лишився в теорії, в конституції, у державно-правних нормах, але американець не лише не відчуває того, але й ці форми не перешкоджають як процесу денационалізації всіх не англійських елементів так і всьому одностайній політиці. Побачивши це все, звичайно нині москвини й москвофіли, не від того, щоб створити подібну до американської "словянську федерацію". Вони розуміють, що коли б поляки, чехи, болгары, серби, хорвати, словаки і т.д. мали б своїх "драгоманових" та пішли би на цей московський гачок - московська "по сталіновська" імперія зберегла б усі майже недавно загарбані землі, очевидно, як і Драгоманов у своєму гимні, затримуючи в тій СЛОВЯНСЬКІЙ федерації "на власне бажання" ще й якутів, фінів, кавказців і т. п.

Але москвини і москвофіли з жалем серця мусять собі признатися, що тамті народи не мали своїх "драгоманових" або, як і мали - то менш небезпечних, яких впливу вони не піддалися. Тому, москвини з konieczности концентрують свою увагу на українському народові при кожній нагоді нагадуючи йому або "кирило-методіївців" і федералізм, як взірць гідний наслідування, або того ж Драгоманова, до розгляду програми котрого і вертаємося.

Така, сказали б ми "ліквідаторська" програма привела до того, як наївно / чи може підступно? / запевняє Драгоманов, що: "в які небудь 5-10 років ОДНІЮ СИЛОЮ ПЕДАГОГІЧНИХ АРГУМЕНТІВ початкові народні школи стали б у нас національними" / ст. 312 /

Ми бачили, що педагогіка від часів Драгоманова зробила значні успіхи, "педагогічні аргументи" визнавали в 1917р. і пізніших роках і москвини і поляки, та й робили з них висновки ОДНІ - ДЛЯ СЕБЕ, А ЦІЛКОМ ІНШІ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ !

Лише бідні "драгоманівці", яким наука їхнього вчителя перевернула все в голові, не розуміли чому так є - аджеж їх учитель ЗРОБИВ ЇХ НЕЗДАТНИМИ РОЗУМІТИ, до нації керуються не "педагогічними" чи якими іншими АБСТРАКТНИМИ АРГУМЕНТАМИ, а ЛИШЕ ІНТЕРЕСАМИ та що такі гноблення слабійшої нації, всупереч запевненням Драгоманова, є "добрим

інтересом " для пануючої нації, !
Більше того, "драгоманівці" навіть не помічали, що лише в їх власній уяві була "героїчна" а не комічна РОЛЯ ВІВЦІ, котра намагається намовити вовка стати вегетаріанцем і не їсти м'ясива! Безперечно не думали вони також над тим, що школа з ВИКЛАДОВОЮ мовою українською - це ще далеко НЕ УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА / повчаючий приклад тепер можна мати в УССР / !

Та вертаємо до Драгоманова, котрий пробує завчасу і в шкільній справі зробити українців "скромними", а тому "попереджує", що в середніх школах ВАЖКО буде викладати по українськи і зрештою, мовляв, УКРАЇНЦІ НЕ МАЮТЬ НАДТО ВЕЛИКОЇ ПОТРЕБИ В УКРАЇНІЗАЦІЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ. Туди, повчає нас Драгоманов "діставалась би українська мова лише дуже поволі" і то безперечно ЛИШЕ, як окремий предмет!

Такі "рожеві перспективи" малювала програма Драгоманова для українців у майбутньому. Треба признати, що його програма ні до чого іншого і довести не могла та й не могла!

На прикінці, однак, цього розділу Драгоманов, побоюючись, щоб голос традиції, рідна пісня, мова і т. подібні "емоціональні" речі не зруйнували усю його, як він впевняв "розумну і наукову програму" ДЛЯ українців, змушений був ще виступити з розкладовими думками проти того всього. Він цілий ряд таких справ назвав "культу національних святощів" і до нього трапили зберігання звичаїв, народнього одягу, релігія, азбука, календар, мова і т. п.

Тут, як бачимо, перемішано все на купу лише на тій основі, що хтось, десь, у тій чи іншій статті назвав щось "національними святощами." Зрештою згідно з поглядами, які прищеплював Драгоманов, підтримування будь якого культу чи "святощів" - уже було назадняцтвом, клерикалізмом і т.п.

Ми, звичайно, не вважаємо, наприклад, вишиту сорочку за якісь "національні святощі", але маючи ЦІЛКОМ ІНШІ ніж М. Драгоманов ЦІЛІ безперечно думаємо, що і сорочку і народні звичаї і власну азбуку ВАРТО ШАНУВАТИ просто тому, що ВСЕ ЦЕ РАЗОМ зміцнює в народі його НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ. Ми хочемо, щоб наш народ знова почував себе окремим чимось, суб'єктом історії, а Драгоманови хочуть, щоб він себе почував чимось провінційною, "Московськими задрипанками" і пам'ятав, що всі його звичаї, побут, історія - є лише "ЦІННОСТЯМИ ПРОВІНЦІЯЛЬНИМИ", які в порівнанні з гартостями "універсальними" / в практиці - імперськими / мало що варті!...

Поборює ці "національні святощі" Драгоманов своїм улюбленим методом, запевняючи, що саме культ усього українського найбільше шкодить самим українцям, а допомагає москвинам / пор. як спритно запевняв Драгоманов, що ширення впли-

вів МОСКОВСЬКОЇ культури викликає українську свідомість і нищить москвофільство/, подаючи при тому навмисно **ЗАЛІШИВІ МІРКУВАННЯ**. Отже, як твердить Драгоманов "притягає стару галицьку партію / москвофілів Р.Д./ до Московщини і СПОРІД-НЕНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНА, котрої ВАГА зласне **ВЕЛИЧУЄТЬСЯ** теорією національних святощів".

Тут ще й ще підкреслює Драгоманов як довела наука /не існуючу/ НАЦІОНАЛЬНУ / а не хоча б мовну / спорідненість українців з москвинами і далі так розвиває цей **ЩИРО МОСКОВСЬКИЙ** "общерусский" погляд: "Більшість навіть українських етнографів признає.... що генеалогія українців серед слов'ян мусить бути... така: діди - слов'яни, сини слов'ян - чехи, поляки, серби, руси; сини русів - українці, білоруси, великоруси. Отже при такому стані річей одкривається **ОДНАКО ВИЙСЬОМ** ПРОСТІР І ДЛІЯ теорії відрубності і длія теорії панрусської".х/

Цей погляд М. Драгоманова є **ДУЖЕ І ДУЖЕ ВАЖЛИВИЙ**, особливо, коли прийняти під увагу, що в дійсності ця **АНТИ-НАУКОВА ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ** є **ВИГАДКОЮ, СЛАБРИКОВАНОЮ МОСКОВСЬКОЮ НАУКОЮ** ДЛІЯ ЗМІЦНЕННЯ І УЗАСАДНЕННЯ де-націоналізаційної акції москвинів. Незалежна ж, об'єктивна наука усталила / і в супереч твєрджєнню Драгоманова не лише західно-європейська, АЛЕ І УКРАЇНСЬКА, згадати хочби Гв. Вовка, що жадних "РУСІВ", які були б "СИНАМИ СЛОВ'ЯН" взагалі НЕ БУЛО / що зрештою багато разів підкреслював і "літопис Нестора" / Стверджєно наукою лише, що були "батьки" - слов'яни, які мали синів; прямими нащадками "синів" тих "слов'ян" є чехи, поляки, серби, українці й білоруси, та ще є **ПОБІЧНІ** нащадки одного з "синів" слов'ян, який ввійшов у родинні зв'язки спочатку з **ФІНАМИ**, а потім з татарами - це й є москвини, в жилах котрих тече з певністю менше 50 відсотків слов'янської крові / москвофільський проф. Покровський твердить, що лише 20 відсотків/, хоча **МОВНО** з огляду на **ВЛИВ СПІЛЬНОЇ СТАРО-БОЛГАРСЬКОЇ** **МОВИ**, належать до східно-слов'янської не расової, а **МОВНОЇ** групи. Мови ж **СПІЛЬНОЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ** НЕ БУЛО **НІКОЛИ**, всі три мови цієї групи походять **ВЕЗПОСЕРЕДНЬО** від мови **ПРАСЛАВ'ЯНСЬКОЇ** і коли б не вплив тої книжної старо-болгарської мови, яку прийняли з християнством та не стан залежності москвофільських і білоруських предків від Київської української держави, то б вони мовно ріжнилися так само, як ріжняться напр. мова чеська чи сербська між собою, не творячи жадної "східно-слов'янської групи мов".

Але таке наукове поставлення справи, кажучи словами Драгоманова, "не одкриває жадного простору для теорії панрусської" і саме тому Драгоманов волів орудувати антинауковою, москвофільською теорією, та на підставі тої теорії - ширити серед українців "обеденительну" вигадку про спеціально близьке споріднення нас з москвинами.

Аргументів Драгоманова, щодо календаря, мови, релігії,

х/ вигадка Драгоманова про те, що українці є синами "русів" підтверджує, що Лоначевський мав рацію, коли закидав Драгоманову вживання терміну "Малоросія".

не розглядаємо, бо свій погляд ми висловили і згідно з нашим поглядом з ДЕЯКИМИ аргументами ОКРЕМИМИ, наведеними Драгомановим, не маємо чого сперечатися, лиш типово драгоманівськими були ВИСНОВКИ ТА МІРКУВАННЯ. Одне з таких засадничих міркувань ми подали, а тепер подаємо друге.

Драгоманов пише : "Теорія ж національно-історичних святощів ДАЄ ТАКЕ Ж ПРАВО відшукувати ті святощі В КОЗАЧЧИНИ, як і В МОСКОВСЬКОМУ ЦАРСТІ, В ДЕРЖАВІ ДАНИЛА, як і в ІМПЕРІЇ КАТЕРИНИ ІІ, а надто для галичан, для яких історія придніпрянська МАЄ ТАКЕ СТИЛКИ Ж ЧУЖА ЯК І ПРИВОЛЖЬКА, ТОДІ ЯК ІСТОРІЯ ПРИДНІПРЯНСЬКА МАЄ БАГАТО СПЕЦЬНОГО З ІСТОРІЄЮ ПРИВОЛЖСЬКОЮ І ПРИНЕВСЬКОЮ" / ст. 820 /

Ці міркування ВЧЕНОГО ПРОФЕСОРА ІСТОРІЇ нічим не різняться від міркувань редакції україножерської газети "Кієвлянина"!

Саме історикю слід би було знати щодо якогось періоду чібісь історії мають право ті, ХТО АКТИВНО ТВОРИВ історію того періоду. Отже в принципі можемо всюди відшукувати свої історичні традиції, але очевидно дійсне право ми маємо до Князівської Київської доби, до своєї козацької доби, а самозрозуміло, не маємо жодного права шукати чогось в історії боротьби напр. Гзельфів і Гібелінів, навіть коли б там в якійсь з воюючих сторін і були групи українських найманих вояків! Так само ми не брали жадної АКТИВНОЇ участі в творенні царства Московського та взагалі з "Московському періоді" МОСКОВСЬКОЇ Ж історії. Москвини ж знову не мають жадного права до нашої козацької доби, в якій вони фігурують весь час, ЯК ВОРОЖА СИЛА, так, як фігурували напр. шведи в польській історії.

Не мають москвини також жадних прав на наш період князівський Київський, так, як ми не маємо права на період Катерини ІІ - бо в одному й другому випадкові можна говорити лиш про ПРИМУСОМУ, НАСИЛЬНУ УЧАСТЬ у творенні ЧУЖОЇ історії і очевидно це не є аналогічне з тими стосунками, які в'язали цілий український нарід з державою Володимира Великого, Ярослава Мудрого, а потім - короля Данила.

Так тут Драгоманов, як вправний пропагатор-демагог ширячи фальшиву ідею спирає на фальшивих твердженнях, що самі отрують свідомість. Він хоче представити нам, як безсумнівну аксіому, що історія не знає окремих історій українського і московського народів, тільки наче б то знає якусь опільну історію в якій скорше можна знайти узасадненія всякого москвофільства, а не української національної ідеї. Драгоманов не дає змети наївному читачеві нагадати собі, що в період, як творилася Київська Імперія між Олегом і Володимиром Великим - московські предки взагалі не належали до цієї держави, що потім їхня ролія зводилася до безнастанних повстань та плачення данини, а потім - до реваншу, до зруйновання ослабівшої Імперії.

Драгоманов хоче щоб читачі забули про численні війни козацької України з тою ж Московщиною і про те, що й Князівська Україна і Козацька Україна були тісно пов'язані з Галичиною / перша - також формально прагну, а друга - лише в свідомості народу.

Характерно, що з наказу Кремля в урядовій советській "Історії України" саме так мішають московську й українську історію за тим же рецсптом і З ТОЮ Ж МЕТОЮ, щоб советський українець почував себе сином провінції, імперської провінції, яка раз належала до цілості, раз була під чужою владою, раз знову коротко існувала без "батьківської" опіки чи "своєї" чи чужої імперії. Для МОСКВИНІВ ТАКЕ ЗАПАМОРОЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДУЖЕ ВАЖЛИВЕ, бо після того рветься цілком справжня історична традиція.

Лишаємо "драгоманівцям" розв'язувати питання: чи Драгоманов був остільки слабенький історик, що того не розумів, чи був остільки великим московським патріотом, що свідомо в догоду московській ідеї ширив антинаукові погляди; додаємо однак, що ми схилиємося до цього другого припущення.

У своїй "софістиці", якою поборював Драгоманів "національні світощі", пішов він так далеко, що навіть уважав, немов "церковна проповідь зацепила і випестила серед нашого народу ідеал "царсько-державний, котрого тепер безперечно держиться більша частина нашого народу". Це звичайно також не правда, бо наша Церква часів Козацької України - вела перед у боротьбі з зазіханнями царської Москви.

Навіть запевняє далі Драгоманов ще і "культ мови повертається проти наших народівців". Доводить це абсурдну думку він так: "Літературна мова завжди щось штучне в порівнанні з народною, котра в дійсності є певна купа красивих діалектів. КОЛИ НАРОДОВЦЯМ ВІЛЬНО ВИРОБЛЯТИ МОВУ ЛІТЕРАТУРНУ З ДІАЛЕКТІВ МАЛОРУССКИХ, ТО ТРЕБА ПРИЗНАТИ ПЕВНУ СЛУМНІСТЬ І ТОМУ, ЩО РІШУЧІ МОСКВОФІЛИ БЕРУТЬ МОВУ РОСІЙСКУ, НА КОТРУ ВОНИ ПО ЧАСТИ НЕ БЕЗ РАЦІЇ ДІЛЯТЬСЯ ЯК НА ВИРІВ УСІХ РУССКИХ ПЛЕМЕН".

Ця "аргументація" в ІОІ раз виявляє, що Драгоманов не лише був, а і лишився "сещеросом". Тільки тому він не хоче помічати і не дає помічати іншим того, що "виробляти" літературну мову з діалектів ВЛАСНОГО НАРОДУ діалектів, які відрізняються один від одного дрібничками і становлять одне ціле у порівнанні з діалектами чужої мови - це одне, а взяти літературну мову народа -гнобителем, яка різниться основно від усіх діалектів живої власної мови тільки тому, що якийсь технічний вклад у неї зробив також "земляк" зденаціоналізований раб або людина, що за гроші служить своєму порогові - це зовсім друге!

Адже ж "виробляв" ту мову / московську / і татарин Де-

ржавін, і син туркені - Жуковський і нащадок німецького виходця "мужа чвона Рачі" - Пушкін та шотландець Лермонтов і німець-Гербель і татарин - Тургенєв і багато, багато інших не лише НЕ МОСКВИНІВ, АЛЕ І НЕ СЛОВ'ЯН. Першу наукову граматику московської мови написав німець Я. Грот; видавець московського словника А. Зостоков був також німець / справжнє прізвище Остернек/.

Отже при чому тут якісь "усі руські племена", які наче б то брали участь у творенні московської мови? Москвини запевняють і то не без рації, що Микола Гоголь тільки дуже поспував московську літературну мову, ще пара менш відомих одиниць з українців - так само упрямно українців, як і німців / а може й менше / уважати себе "спітворцями" московської літературної мови. Широкі ж маси українські, як відомо й Драгоманову, НЕ БРАЛИ в тому процесі жадної участі.

Яка б, зрештою ні була участь українців учених і письменників у творенні московської мови, ми знаємо, що вони СЛІДОМО творили московську літературну мову, що вони хотіли ворогам нашим, москвинам за гроші чи славу прислужитися, а коли при тому не вмівши визбутися української мови несамохить псували мову московську - то це все аж ніяк не дає підстав уважати московську мову за "виріб усіх руських племен". Правда московські імперіялісти, московські патріоти - "єдиносуделісти", гнобителі українського народу, поборожчи завзято все українське - коли висувається питання про відновлення української державності завжди починали, як і Драгоманов доводити, що українська ідея мовляв "штучна", бо: 1/ Київську державу "творили спільно всі три руські народности" і 2/ "російський літературний язик" - творили спільно всі три руські народности / додаючи до того, що літературна українська мова - це "галіційський язик" /

Людей, що виступали з такими поглядами НІКОЛИ й ніхто не уважав за українців, навіть не уважав за москвинів-українофілів, отже було б не логічно уважати М. Драгоманова, який ширив серед українців такі антинаукові й антиукраїнські погляди, уважати за українського діяча. З наведеної цитати ми бачимо, що Драгоманов, як слушно йому закидав у листі до нього Петруняк-Лоначевський, зле українців - МАЛОРУСАМИ / "малоруських діалектів" /, москвинів - великоросами, московську літературну мову - уважав "спільним виробом усіх руських племен".

Раніше ми наводили цитати, які стверджують, що він ту московську літературну мову уважав мовою науки і літератури "всіх руських племен" /, і тому українцям / яких він, як всякий московський імперіяліст уважав лише одним з "руських племен" /, радив уважати Пушкіна "рідним" поетом, своїм поетом. Українську ж мову він уважав тільки провінційальною мовою, мовою української провінції, якою слід було послуговуватися з практичних мотивів, а саме, щоб легше було

ширити серед українців політичну доктрину, яку ширив Драгоманов, як серед москвинів так і серед українців, та щоб ширити москвофільство.

Тому, що ми українці думаємо, що культ власної літературної мови сучасної та певний пістет до літературної мови козацької України / цілком відмінної від тодішньої московської / є узасаднений і власне підкреслює всю штучність і всю ненауковість та абсурдність всяких "общерусских" фантазій - то Драгоманов, думає інакше, так, як усякий москвин.

Звичайно, при цій нагоді во ім'я ясности ми мусимо ще раз підкреслити, що М. Драгоманов, коли ходило про українську мову, то уважав, що її завдання є таке, як усякого знаряддя "нести в маси народню просвіту найлегшим способом". Отже тому, "для народа" / для селянства / українського з тих ПРАКТИЧНИХ причин / як і большевики, а навіть в деяких патріотичних польських відозвах - то і поляки / писав свої ПОПУЛЯРНІ книжки призначені для українців. М. Драгоманов усе по українські. Наведеним же попередю він лише хотів ще зайвий раз нагадати МІСЦЕ української мови поруч з "недільною школою" та т. зв. "лубком" Самозрозуміло, так розцінюючи роль української мови - треба було завзято поборювати всякий "культ" української мови і Драгоманов це робив.

Нарешті закінчив Драгоманов цей свій виклад про українську національну справу який він сам назвав "повною системою /?/", а його ученє в 1936 році "найбільш продуманим, найбільш дозрілим твором" - таким "резюме": "голове діло - поступ людини в громаді, поступ політичний, соціальний і культурний, а НАЦІОНАЛЬНІСТЬ Є ТІЛЬКИ ҐРУНТ, ЗОРМА, ТА СПОСІБ". / 323/

Подібні думки висловлені були в "Тезах" Ц.К.К.П. /б/у 1927 р. так: "аванґард робітничої кляси повинен опанувати українську мову, як знаряддя будівництва соціалізму і союзу с селянством".

Ми звичайно, на підставі сказаного, не лише "віддаємо належне" М. Драгоманову, котрий вже в 1891 році накреслив у "Чудацьких думках" головні напрямні сучасної нам НАЦІОНАЛЬНОЇ большевицько-московської політики, але і вважаємо не тільки на ті часи, але і для нашого часу "Чудацькі думки" надзвичайно продуманим і ще далеко не перестарілим підручником, з якого повинен користати кожний, хто ПОВОРЮЄ національну українську ідею, хто ПОВОРЮЄ спроби української нації усамостійнитися, ХТО ХОЧЕ ПОШИРИТИ І ЗМІЦНИТИ МОСКОВСЬКУ ІМПЕРІЮ.

Перед тим, як познайомити читача з основними думками, пропагованими в "Листах на Наддніпрянську Україну",

мусимо ще згадати, що М. Драгоманов написав був раніш брошуру під назвою "Пропадий час, або Україна під Московським царством", якої змісту ми не переказуємо, бо ця брошура не має нічого нового... В ній Драгоманов ПІД СЛОВАМИ "МОСКОВСЬКЕ ЦАРСТВО" розуміє ТІЛЬКИ ЦАРСЬКИЙ, монархічний РЕЖИМ і тому пише, що не лише для українців, але і для самого великоруського народу перебування під Московським царством було "пропадим часом". Основна ідея її цілком збігається зі словами Сталіна, сказаними на з'їзді народів Дагестану 17/XI 1920 р.:

"Правительство Росії жло за сьот соков, за сьот сіл угнетаємих нім народов, в том числє і русокаво".

Тепер переходимо до "Листів на Наддніпрянську Україну", які в збірничком полемічних статей, в яких полемізував Драгоманов з Грінченком, котрий вмістив свого часу ряд статей-листів, відомих під спільною назвою "Листи на Наддністрянську Україну" в галицькій пресі під псевдонімом Вартового.

Драгоманов звичайно починає свою "полеміку" - своїм улюбленим способом: заздалегідь намагається знецінити в очах читача все, що казатиме опонент, яко слова людини цілком не компетентної, самоука, чи недоука і приголомшити читачів / і опонента / авторитетом свого "професорського" титула!

На початку вже читаємо: "Вртовий отверто признається, що він "ніякий історик" - ну, а звісно, для політики потрібна історія, як для медицини фізіологія" / ст. 5 /: "Вртовий видимо поклав собі обходитися взагалі без наукового ТОЧНОГО методу, а руководити тільки "глазомером" по своєму зрозумілого ЕТНОГРАФІЧНОГО ПАТРІОТИЗМУ" / стр 3 /

Зкористувавшись з того, що Вртовий москвофільство деяких / безперечно політично низько-стоявших / українських письменників неправильно означив, як "сервілізм" Драгоманов навмисне підмінює той не докладно означений закид москвофільства іншим закидом - в монархічних переконаннях.

Ця підміна дає змогу Драгоманову виступити в "оборону" тих письменників / ст. 4 і 5 / ТУТ УСМІРЕНЧ саме ІСТОРИЧНІЙ ПРАВДІ, доводить, що за Хмельниччини населення України ВАЖАЛО бути під владою московського царя. При цій нагоді, Драгоманов, згадуючі поступові писання людей з України й кажучи про один з таких творів, висловлюється ТАК про українську мову: "Интересно, хоч і гірко признатися, появился не на нашій ЕТНОГРАФІЧНІЙ МОВІ" / ст. 6 / . Не треба й нагадувати, що московську літературну мову / Драгоманов писав "російську" / він ніколи не називав "етнографічною", а московський патріотизм - "патріотизмом ЕТНОГРАФІЧНИМ"

Отже бачимо, що Драгоманов як справжній московський патріот, дбаючи про цілість московської імперії, так, як і інші москвіни за царату і московські большевики нині - намагаються причити свого читача приймати, як доведений факт московську вигадку, немов український нарід ХОТІВ належати до московського царства. Він же, як личить московському патріотові вмовляє спритно в читача / суггерує / немов би українська мова це є лише "етнографічна / це б то - провінційна / мова, а український патріотизм - є патріотизмом "етнографічним", це б то побутовим, провінційним.

Тому, що він бачить в Україні лише провінцію, провінцію, яка й повинна добровільно навіки лишатися такою, а українців уважає провінційною відміною "триединої Русі" - він зі зрозумілих причин під "сервілізмом" хоче бачити лише консерватизм, монархічні настрої, а не москвофільство. Так зясовується спритна маніпуляція, яку вже на початку дискусії, застосовує Драгоманов тим самим вказуючи на конечність надзвичайної чужності в полеміці з таким "полемістом".

Говорячи про Кніста, відомого автора "Оди на рабство" не забув Драгоманов підкреслити, що варто подумати над тим, що і сам Кніст "є нащадком того чужинця, якого Петро I УВІВ У ЧИСЛО УКРАЇНСЬКИХ ПОЛКОВНИКІВ "ДЛЯ ОБРУСЕННЯ" СКАЗАТИ Б ПО ТЕПЕРІШНЬОМУ"

Цих остатніх п'ять власних слів Драгоманова, ще раз з усією переконливістю доводять, що в особі Драгоманова маємо до діла НЕ З СОЛІДНИМ УЧЕНИМ, А З ДЕМАГОГОМ, який, коли це йому потрібно й вигідно з "ученим" виглядом пише раз одне, раз - цілком протилежне.

Коли М. Драгоманова московський патріотизм, та інтереси московські змушують підкреслити зайвий раз, що все мовляв добре на Україні - є завжди московське - він "у полемічному запалі" ЗАБУВАЄ, що своїм "науково точним методом" на ст. 801 своїх "Чудацьких думок" "доводив", подаючи, яко історичну правду немов: 1/ "До самих часів Катерини II великоруський уряд НІЧОГО не робив для денационалізації України" і почав, мовляв, робити щось лише через ворохобність ненавистних Драгоманову поляків "В перший раз проявився рішуче централізм національний у Росії після польського повстання 1863 року". і 2/сам Петро I говорив у Білій Русі та в Галичині по українському", а "Після Петра I, котрий навіть офіційно підписувався по голяндському, ця мягкість Великорусов перед чужими націями явно себе стала показувати" / ст. 300-801 /.

Але Драгоманов знає, що українці мають до діла не з Петром I, а з москвінами, яких присилають для обмосковлення України, та якими колонізують Україну, а тому треба йому і до них викликати не / борони Боже! / слухну ненависть, тільки почуття симпатії. Тому не дуже журячися брехнями про Петра I ним же пуденими в рух / мовляв - "тупі провінціали не розберуть" / пускаються при іншій нагоді переконувати, що навіть ці ПРИСЛАНІ МОСКВІНАМИ ДЛЯ ОБМОСКОВЛЕННЯ чужинці є краді "сини" України за синів справжніх! І тепер, у полемічному запалі виговорюється, що Петро I таки послав "для русифіка-

ції " на Україну полковників-чужинців! Отже в "Чдацьких думках", як показується з останніх власних слів проф. Драгоманова московський професор СВІДОМО БРЕХАВ! Ми бачимо у Драгоманова історичні факти міняються справді "радикально" в залежності від того, що вони в кожному окремому випадкові мають дурній "простонародній" Україні доводити.

Але тут варто ще звернути увагу НА ПОДІБНІСТЬ думання і методів пропаганди УСІХ москвинів, які "правом чи лівом" хочуть у нас викликати почуття "песячої вдячності" до чудового "старшого брата".

Так напр. московський професор Оглоблін / відомий зі своєї "історичної" публіцистики спрямованої на опалювання слазних постатей таких як напр. гетьман Мазепа, яку видадала Академія Н.ук організована окупантами, як наукові праці / не міг втриматися і на еміграції в "Арці" ч.2 за 1947 рік розхваливши московського "генерал-губернатора України" й конфідента царя московського Павла І - Леванідова висловив вражаючо подібну до наведеної нами "уваги" Драгоманова про Капніста, свою увагу: "Так він / Леванідов / НЕ БУВ українцем з походження маючи таких РОСІЙСЬКИХ генералів, як Фельдмаршал граф Румянцев і Леванідов УКРАЇНСЬКЕ офіцерство ... могло з поміж себе виділяти таких діячів як Хурдоба, або Котляревський". / тут підкреслення зроблене самим Оглобліним, який так хотів яскравіше висловити думку про перевагу московського народу /.

А ось ще з тої ж "бочки":

"Процес творення української літературної мови в ХУІІІ ст. проходив під благодотворним впливом російської мови на українську мову й літератур у" / "Радянська Україна" 1947 р./

"Глінка відіграв величезну роль у вихованні українських музикальних мистців" / "Радянська Україна" ч. 87, 1947 р./

Таких висловів про виняткові прикмети тих чи інших москвинів які вони наче б то мали тому, що були москвинами та про щастя, яке вони несуть, можна було б наводити з сучасної большевицько-московської публіцистики й науки десятки й сотні.

З наведеного бачимо, що ідеал виключної додатньої ролі московського народу, ширена московськими большевиками, була властиво знайдена ще Драгомановим.

Крім Капніста згадано Драгомановим ще низку імен з однією метою довести, що як не москвини творили український рух, то хоч обмосковлені українці московською мовою, але без московського елементу не обійшлося б відродження України! При цій нагоді в своїй примітці ЦІЛКОМ ПРАВИЛЬНО відмічає Драгоманов політичне москвофільство "Історії Руссов", НЕПРАВИЛЬНО ЛЮГО звучи "політичним патріотизмом" МАЛОРОСІЙСЬКОГО брєчєства". Різкож робить Драгоманов з того неправильні висновки, бо замість бачати в тому зрозумілий занепад української політичної думки, ЯКО НАСЛІДОК ПОЛТАВСЬКОЇ ПОРАЗКИ, бачить в тому додатне типове явище і майже звірець для нас, приклад! / ст. 8/

На ст. 15 Драгоманов радить молоді в якому напрямці має вона писати праці з історії, та історії української літератури, скеровуючи звичайно на хибний плях : історія українсь-

в історію
кого народу за його порадами перетворюється ... ЛІБЕРАЛЬ-
НИХ ТА НАРОДНИЦЬКИХ ІДЕЙ НА УКРАЇНІ і майже на те ж перетво-
рюється історія українського письменства / інспіровані ними
ідеї відбилися в працях Грушевського та Бфремова /. На цей
же сторінці наш прихильник "точних наукових методів" запі-
вняє, що без історії Русів "Шевченко абсолютно неможливий"
Це, як бачимо не є ствердженням звичайного впливу, про роз-
міри якого можна сперечатися; але дось цілком інше; особливо
коли пригадаємо, що саме Драгоманов уважав ЦЕНТРАЛЬНОЮ іде-
єю автора "Історії Русів" таку думку "кагда паравнялі рус-
скіх дворян в прсіумцествах с малоросійскім шляхетством,
тагда малоросіянє началі смєло вступать в російскую службу,
скінули татарскія і польскія платія, началі гаваріть, пєть і
плясать по русскі".

Певно ніхто не пригадає собі щоб Шевченко ТАК розглядав
українську справу, або аналогічно до неї підходив Той мину-
ле наше бачив Шевченко цілком інакше ніж "Історія Русов".

Тут же радив Драгоманов включити в курс історії україн-
ської літератури творчість усіх поляків і москвинів, корті
або писали про Україну, або ЯКОСЬ ВПЛИВАЛИ НА наших пись-
менників.

Варто з нагоди цієї / абсурдної / ідеї поміркувати над
питанням: чому не радить Драгоманов також включити в число
українських письменників напр. Рудольфа Готшала / німецький
драматург, трагедія в У діях "Мазепа" /, Байрона /"Мазепа"/,
Вольтера /"Історія Карла XII/ і дуже, дуже багатьох інших?
Чому тільки Каразіна треба, а ніших нічи може тому, що тоді б
не набрала історія української літератури специфічного "ру-
сько-малоруского характеру", який зберегти хотів Драгоманов?

На ст 17 вертає Драгоманов до одного твердження, що
"московський царизм є й українська НАЦІОНАЛЬНА святоц" та
пише:

"Для того, дивлячися справді історичним способом на ста-
ровину, треба признати, що часто ті писателі і мали рацію
ДЛЯ СВОГО ЧАСУ. Московське царство поробило нам чималю лиха
ВО СЕ ТАКИІ УРЯД КОТРИІ НАРОБИВ І РОБИТЬ ЛИХО І СВОІМ.... /
.... все таки це царство було певною організацією громадських
сил, до котрої пристала /?/ наша Україна І КОТРА ВСЕ Ж ВИПОВНИЛА
І НАШІ НАЦІОНАЛЬНІ ЗАДАЧІ...." Такими задачами було звіль-
нення нашого краю від насильства татарського, турецького
і польського" Коментарі - зайві! Хіба нагадаємо, що не без
причин це становище нагадує становище "кол зуртованих коло
Керенського, лише треба замінити слово "царизм" - на "больше-
визм".

Майже сторінка присвячена на славословіє Москві за здо-
буття чорноморського побережжя, бо "без північних берегів Чор-
ного моря, Україна неможлива, як культурний край" і як з за-
палом переконув автор, українці "це няхом чули", а тому, що це
було виконано "де при Катерині II, треба признати, що не

х/ Це провідна думка також брошури про Драгоманова "Пропадій
час, або Україна під московським царством".

гляючи навіть на руйнування Січі в 1775 році і на кріпацтво 1783 р. ... Катерина II /"великий світ - мати" / ДУЖЕ БУЛА ПОПУЛЯРНА СЕРЕД НАШОГО НАРОДУ, як і серед інтелігенції" / ст. 18 / Ми могли б навести це, яко певну паралель, таку-ж "популярність" серед українців Сталіна /"батько народів - рідний наш Сталін" / , але вертаємося до ряду інших, кажучи м'яко "неточностей" історичного прихильника "точного знання".

Драгоманов "забув" усі численні вислови зненависти українського народу до Катерини II в піснях, забув, що кожне НОВЕ завоювання всякого завоювника можна трактувати, як "визволення" завоюваного народу / чи території / з під влади попереднього завоювника і тому одна справа здобуття побережжя чорноморського українцями ДЛЯ СЕБЕ, а друга - МОСКВИНАМИ ДЛЯ Москви, збільшення їх імперії. Шевченко, певно на думку Драгоманова "не мав ніху" і в цій справі, а тому п'ялко ненавидів як Катерину II так і Петра I і висловлював цю ненависть у багатьох, таких несимпатичних Драгоманову, своїх поетичних творах.

Чому так пише Драгоманов ми вже знаємо, бо ж не забули, що він уклав для українців цілу політичну програму з єдиною метою, як він сам ствердив - улегшити Москві здобуття Дарданелів і Балканів, а це мало піти гладко лише тоді, коли українці думатимуть, наче б то цілі МОСКОВСЬКОГО імперіялізму - їхні власні цілі!

Сам Драгоманов однак розумів для КОГО здобуває Москва ці терени і виявив це необережно на ст. 19, де, стверджуючи, що він хоча визнає негуманність царських методів усе ж ВИПРАВДУЄ царську Москву таким характеристичним міркуванням: "Та чи ж розумніше й гуманніше поступав ФРАНЦУЗЬКИЙ уряд У АЛЬЖИРІ КОТРИЙ В ДОДАТОК НЕ ТАК ПОТРІБЕН ДЛЯ ФРАНЦІЇ, як Азов, Буджак та Крим ДЛЯ РОСІЇ",

Ця паралель викриває як те, що I/ драгоманов СВИДОМИЇ до здобуття берегів Чорного моря є появом колоніальної, імперіялістичної політики, 2/ СВИДОМИЇ, що ходило тут про терени "ПОТРІБНІ ДЛЯ РОСІЇ," / а не для України! / і 3/ правильно розумів відношення "Росії" до тих теренів. Але РОЗУМІЮЧИ це все, всупереч всякій логіці, робить той "висновок", який йому треба в інтересі МОСКВИ придепяти українцям: "А коли так, то треба ж признати, що московське царство все таки виконало елементарну національну географічну задачу України" Це так же "логічно" як логічним було б бачучи, що лис ловив зайця, а пес погнався за ними і зловив зайця та погриз лиса, зробити висновок, що пес поміг лисові досягнути його мету!

Мовч "драгоманівці" думають, що це ми перебільшуємо і навіязуємо Драгоманову бажання запрягти українців до московського державного воза для здійснення московських, імперіялістичних мрій, - так ось його власні слова: "Оя задача не кінчиться на самому березі Чорного моря між Дністром і Кубанню... УКРАЇНА не може бути забезпечена, поки в КОНСТАНТИНОПОЛІ не сяде дружня їй сила, поки звідти можуть приплинути кораблі й пор'янувати їй порти ПОКИ українським кораблям НЕ БУДЕ ЗАБЕЗПЕЧЕНА ВІЛЬНА ДОРОГА ЧЕРЕЗ ПРОЛИВИ В СЕРЕДЗЕМНОМУ МОРІ, а тепер і в Оуецьку ганаву" / ст. 20 /

Ми бачимо, що коли сучасні драгоманівці накидались на сучасних українських націоналістів за їхні "імперіялістичні" те-

орії, то не тому, що їх так вражав ІМПЕРІЯЛІЗМ / ширили ж вони без застереження писання імперіяліста Драгоманова, хотіли ж вони підтримувати боротьбу Керенського за Дарданели / а те, що замість якого ім серцю МОСКОВСЬКОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ говорилося / і то теоретично! / про імперіялізм УКРАЇНСЬКИЙ!

В наведених слів Драгоманова впливає, що коли б він жив тепер - він би нас переконував, що українці, допомігши здобути Москві Берлін, не сміють на цьому спинятися, лише мусять допомагати Московщині в боротьбі з Англією й Америкою ще зміцнитися і здобути турецькі землі та Балкани. Таке припущення ми цілком маємо право зробити, бо коли навіть припустимо що він відносився негативно до большевицького ладу то і це не міняє ходу його думки, бо ж він ставився негативно і до царату.

Щоб читач бачив, що не Драгоманов, а ми стоїмо на становищі "точного знання", звернемось до цифр, які неблаганно викривають брехню, яку ширить Драгоманов і зясовують ДЛЯ КОГО здобуто було Крим / ціною величезних жертв УКРАЇНСЬКОГО народу, як в людях, так і в майні/.

Крим мав, перед другою світовою війною лише 10,8 відсотків українців, але за те, 42,2 відсотка москвинів і тут жадні софізми Драгоманова не допоможуть! Підкавказзя має москвинів 57,8 відсотка і лише решта припадає і на тубільців і на українців! Так, замість олабючої кожний рік татарської держави ВІДРІЗАЛА УКРАЇНЦІВ ВІД ЧОРНОГО МОРЯ МОСКВА, яка загрожує Україні одночасно і з півночі! Кожній людині, що вміє думати ясно, оскільки погіршало б українське становище, коли б Москва, використавши це раз українську кров, здобула б собі Дарданели і Суец! Звичайно ясно це і Драгоманову, який тільки задурює голову тим же "есеєєрівським" способом, що й червоний Кремль. Він пише далі, немов би Туреччина мала бути поділена між Грєсками Болгарами та сербами й дуже дискретно промовчує про участь і роль Москви, яка мала б за те зоквати

Наводимо слова Драгоманова: "Ця справа не обійдеться без Росії, ТОВТО ЗНАЧИТЬ БЕЗ УКРАЇНСЬКОЇ КРОВИ" / Ось цю українську кров і хоче забезпечити Драгоманов Московщині.

Не здивує нас тепер і те, що Драгоманов пише: "Присяга Богдана Хмельницького Цареві Восточному була актом не тільки натуральним але й НАЦІОНАЛЬНИМ" / очевидно уявляючи це собі не так, як воно було і як уявляв Хмельницький і сучасники Хмельницького - лише так, як цю справу представляли тодішні і сучасні московські історики / Трохи далі, пишучи про Макошичова, дописався Драгоманов до такого безглузлого твердження: "Максимович, напр. при своєму монархізму стояв власне і в своїх віршах 1863 року / Цар дає народу волю, а ляхи бунтують і т.д. / на програмі козаків Б. Хмельницького: "маєте собі свою Польщу, а нам наша Україна зостанеться".

Хотіли б ми знати, до спільного мав бачити Драгоманов і його читачі між дємагогічно-брєхливою фразою / "Цар дає народу волю... / сказаної НА КОРИСТЬ ВОРОГОЇ ДЕРЖАВИ, а гідною заявою хмельничан, представників суверенного народу, які заявляють СВОЄ право на ВЛАСНУ землю?

На стор. 23 "дісталось" Гринченкові за те, що виводить

національну свідомість від Шевченка.

Драгоманов глузує з Грінченка за те, що він "ставить" Шевченка "учителем більш від його образованих слов'янських братчиків". Вачепивши цю тему Драгоманов ухиляється в бік і на ст. 24 та 25 доводить, що "геній Шевченка мав дечому навчитися і від таких панів, котрі бачили світа і знали більше ніж він. Від себе особисто Шевченко приносив своє мужицтво, свої спомини..." і що Шевченко "НЕ МАВ ДУМКИ непримінно ВИРОБЛЯТИ ОКРЕМУ ЛІТЕРАТУРУ УКРАЇНСЬКУ, ВО ПИСАВ СВОЇ ПОВІСТІ ПО МОСКОВСЬКОМУ... Видимо Шевченко вибирав собі мову в кожному разі для нього легшу і відповіднішу, а не думав виробляти особну самостоячу літературу і мову". / ст. 25/ Ми з цієї нагоди просимо пригадати читача вже подані раніш міркування

На стр. 28 маємо нову спробу скомпромітувати Грінченка. Читаємо: "Говоримо про такі способи полеміки д. Вартового, як про ознаку тої літературної невоспитанности і сект'ярської завзятости, котра останні роки досить себе проявляє в певних українських колах" / Ми могли б на доказ правдивости цих слів Драгоманова про його часи нагадати про його власні способи "полеміки", про далеко не коректні докори Франкові саме за брак "сект'ярства" бо за співпрацю з народоцями і т.д./

А ось це зразок драгоманівської льогіки: "Нехай ми / Драгоманов і Костомарів / справді тільки думаємо "обмосковлювати" українців, але при чому тут "сервілізм"? Але ж се термін з кругу політичного, то б то "зовсім з другої опери"! Ми напр. показали в "Чудацьких думках" як французький Конвент хотів пофранцузити всіх провінціалів Франції, але ж досі люди бачили в членів Конвенту всякі гріхи, окрім сервілізму" / ст. 28 / Думаємо, що Драгоманов повинен би був розуміти, що одна річ, коли ФРАНЦУЗЬКИЙ Конвент хоче пофранцузити / це імперіалізм/, а друге, коли українець, щоб зберегти становище і посаду і т. п. "хоче обмосковлювати українців" / тут сервілізм може мати своє місце / Інша річ, що до Драгоманова такого закиду не можна ставити. Його / оскільки уважати українцем / можна обвинувачувати в яничарстві, в національній зраді, але не в сервілізмі царату.

А тепер волухайтесь у сарказм, з яким говорить Драгоманов про українську мову: "тоді Вартовий зможе намовити земство Миргородське заложити у себе український університет / єсть же в Швайцарії кантональні університети / і викладати там СВОЮ ПРЕКРАСНОЮ МОВОЮ, хоч історію, аби хто хотів його слухати!" / мт. 29/ ТАК говорить про українську мову в стані подразнення лише чужинець, якому та мова та її адоратори псують усі пляни.

Далі це раз повторює Драгоманов свою пораду українцям "писати знизу вгору" / від літератури простої до високої" / знаючи, що це в практиці позбавить інтелігентного читача літератури рідною мовою А ТИМ СПОСОБОМ ПОЗБАВИТЬ УКРАЇНЦІВ інтелігенції.

Одне - український інтелігент, який сам живе українською культурою, а зовсім інше - московський по культурі і поглядах інтелігент / як Драгоманов / що для осягнення московських цілей на Україні "усвідомлює" в користному для нього напрямку населення по українськи, а десь в Баткірії - по баткірськи!

Думок Драгоманова про сучасну йому українську літературу не переказуємо - вони не рижяться від висловлених раніше. По тих думках повторює Драгоманов свої основні тези / вже нами переказувані / "Чудацьких думок".

Кінчивши з тим, відповідає Драгоманов Грінченкові на його закид, що УКРАЇНСЬКІ радикали пишуть МОСКОВСЬКОЮ мовою книжки для українського народу, так: "ми не знаємо ніяких московських книжок, зложеніх для українського народу українськими радикалами". Коли цьому повіримо, то треба було б нагадати, як багато написав сам Драгоманов книжок певно "не для українського народу" / бо по московські! /.

На стр. 42 ще раз займається Драгоманов питанням самостійності України, підкреслюючи, що він на "сепаратизм" ніколи не "нападав принципово", бо пише він "не можу мати проти нього нічого принципіально". Ми навмисно зачитували це його речення бо "драгоманівці" тепер мають нахил вживати це речення для навязання Драгоманову тих поглядів, яких він ніколи не мав. Тимчасом наведені слова у Драгоманова це лише "реторичний зворот", бо зараз же по них починає Драгоманов доводити неперетрівність самостійності та велику відстань, що відділяє "принцип" від того, що є дійсно. Він стосує у цьому випадкові ту ж тактику, що і в справі української літератури, мовляв "у ПРИНЦИПІ І БУРЯТИ^x / мають право мати свого Шекспіра /"

Робить це Драгоманов так, пишучи: "в принципі навіть усяке село має право на самостійну державу", але тут же потім ідко глузує з "претензій" українців, зручно прицеплюючи їм комплекс меншевартости словами: "чому не то б Україні, а навіть Миргородові, чи Сорочинцям не бути окремими державами?".

Цей вислів не річиться від хоч би вислову завзятого ворога монархізму, який на закид, що він є навіть проти монархічного титулу - від повів би: "ні! я в принципі проти монархії нічого не маю! Може навіть кочний свинопас чи волоцюга звати себе монархом і носити корону, як що це йому подобається!".

Очевидно, треба уважати нечесною підтасовкою карт висмикнення речення "в принципі проти монархії нічого не маю!" і роблення з нього якихсь поважних висновків / навмисне не помічаючи глузу / з метою довести що той ворог монархізму був монархістом! А саме так роблять з цим реченням драгоманівці.

По цім вибрику з метою приниження українців / бо ж Драгоманову і в голову не прийшло б застосувати такі слова до його улюбленої "Росії"! / вже поважним тоном що раз повчає Драгоманов українців, на що вони, не наражаючись на сміх, можуть рефлексивати, кажучи "я завжди був і єсть прихильником ПОЛІТИЧНОЇ / це б то НЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ Р.Д. / атонсмії УКРАЇНЦІВ У ФОРМІ АВТОНОМІЇ ЗЕМСЬКОЇ: громад, повітів і країн, в котрій ... МОЖЕ виявлятися і автономія національна" / ст. 43 /

Далі по засованні свого відношення до самостійности вертає Драгоманов до літератури. З редакції речення про ук-

х / малокультурний, малий нарід у східнім Сибіру.

раїнську літературу /"Один вірує в українську літературу тільки протонародну, "домашнього обіхода" нехай виробляє її, а хто вірує в ширшу, нехай собі працює по своєму Один бере собі на виходні точки інтереси всесвітні, другий національно-українські - шпять не будемо анахтемувати одні других..." /, впливає, що сам автор і надалі "вірує" лише в літературу українську "протонародну".

Пізніше, що раз вертає Драгоманов до цього питання в зв'язку з новим закидом Грінченка, який ОБВИНУВАЄ ДРАГОМАНОВА, що він УКРАЇНСЬКУ МОВУ ТРАКТУЄ, ЯК ГОВІРКУ "РОСІЙСЬКОЇ".

Очевидно на початку Драгоманов викручується, каючи, що він так писав головно з огляду на галичан, які навіть не хотіли читати Гоголя і Костомарова, як авторів "московських". Далі, що раз зазначає, що поширення ним у ГАЛИЧИНІ МОСКОВСЬКИХ книжок сприяло зміцненню саме українського руху! Але після всіх цих тактичних маневрів прозоро досить натякає що "могли ж, пишучи всі свої праці по латинській Мор - лишитися англійцем, Грот - голляндцем, а Длугош - поляком. Твори св. Августина "читалися як свої рідні по цілій Європі" - отже...

Висновку немає, але ясно, що з того можна зробити лише московфільські висновки.

Опритний політик М. Драгоманов тим разом не зробив виразного висновку, але його ТЕПЕР вже зробив советський публіцист, пишучи: "Російська мова стає МІЖНАРОДНОЮ мовою соціалістичної культури, як латинь була міжнародною мовою верхів раннього середньовіччя." /"Вісті" 1938/. Як бачимо, московські імперіялісти, навіть незалежно від доби, пускають подібні аргументи й аналогії.

Після цього Драгоманов у свою оборону / в справі "протонародної літератури" / каже, що він так широко розумів цей вислів, так далеко йде, що нічого проти НАВІТЬ не має, щоб українці перекладали собі деякі класичні твори всесвітньої літератури, ВКЛЮЧАЮЧИ ІХ з число потрібних "для домашнього обіходу". "Я навіть, пише він, і в 1873 р. не відмовлявся можливості і законності такого зросту. Я ставив питання і про протонародну українську літературу досить широко.... так, що "Кієвлянін" ^x / докоряв мені тим, що я ВВАЖАВ ПОТРІБНИМ // перекласти ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОЛЮДИНА "Гамлета" Шекспіра, "Орлеанську дівчину" і "В Толья" Шіллера і т.д. " /ст. 56/. Отже і тут знова бачимо, що й ті переклади, як і вся українська література мала бути все ж НИЧОГО цабля, а той, хто сам виходив з цієї групи - переходив до літератури вищого цабля - МОСКОВСЬКОЇ. Рівнож бачимо, з цієї полеміки з Грінченком, що справжні українські патріоти сучасники Драгоманова, з тим не згожувалися.

Ствердивши далі / цілком слушно / надмірно велике помозковлення сучасної йому української інтелігенції, Драго-

х/ "Кієвлянін" - україножерна часопис, яка звичайно так поборювала тактику Драгоманова, як нині большевики поборюють тактику соціалістів, хоча визнають ту ж остаточну мету.

манов робить з того такі фальшиві висновки: "все таки тепер єсть ЗАГАЛЬНО-РУСЬКЕ письменство для Росії / з Україною. Р.Д. / СВОЄ РІДНЕ майже для всіх освічених УКРАЇНЦІВ" / ст. 58 /.

Переходячи до причин такого свого погляду, пише М. Драгоманов: "..... пора вже признати, що ЗАМІРИ ШЕВЧЕНКОВІ ОСТАЛИСЬ ДАЛЕКО ВИЩІ ЇХ ВИКОНАННЯ. ТОМУ ПРИЧИНОЮ ЛІТЕРАТУРНА І ВСЯКА ДРУГА НЕОБРАЗОВАНІСТЬ ПОЕТА. Найбільшому, але освіченому прихильнику поета буває просто протиположно² читати грубі пересади в "Сні" / всякого московського патріота ображає негативна оцінка Петра І і Катерини ІІ, ображає вона і Драгоманова. Р.Д. / або мішанину Риму з Росією в "Неофітах", не кажучи вже про історичні помилки".

Тут треба звернути увагу не входячи в те, чи були у Шевченка помилки історичні, це не "помилки", а просто викривлювання і перекручування історичних фактів у Пушкіновій "Полтаві" ані трохи не вражали "професора історії", не перешкаджали йому захоплюватися Пушкіним, бо то було перекручування в інтересах МОСКОВЩИНИ!

Далі йде "апостол нової України" / як його зве Шаповал / дослівно: "У нас дехто любить рівняти Шевченка з Пушкіним і Лермонтовим і високо ставити Шевченка за його ліберальність і демократизм його думок. Тільки ж в поезії самий думок мало, а треба і добірної форми. По формі ж Шевченкові поеми ВІДСТАЛИ ВІД ПУШКІНИ І ЛЕРМОНТОВИХ так, як ВІДСТОЇТЬ НЕСКОРНА ПОЕМА МАЛООБРАЗОВАНОЇ ХОЧ І ТАЛАНОВИТОЇ ЛЮДИНИ ВІД ПИЛЬНОЇ ПРАЦІ ЧОЛОВІКА ВИСОКООБРАЗОВАНОГО". Далі звичайно трохи цукру на цю гірку "пігулку" для "українських дітваків", а потому ще одна порція: "АЛЕ У НІЯК НЕ МОЖЕМО ПРИЗНАТИ ШЕВЧЕНКА ЗА ВИКІНЧЕНОГО ПОЕТА ОБРАЗОВАНОЇ ГРОМАДИ ОН БУВ ТІЛЬКИ МАТЕРІЯЛ НА ВЕЛИКОГО ПОЕТА."

В цих наклепів на Шевченка і вигадок про його творчість робить далі Драгоманов потрібний для себе / і Москви / висновок: "Через те Шевченко не може примусити освічених українців, навіть українофілів, не признавати Пушкіна і Лермонтова ЗА РІДНИХ їм поетів....." "..... чи можуть батьки - українці дати своїм дітям літературне освітання НА САМОМУ ШЕВЧЕНКУ БЕЗ ПУШКІНА І ЛЕРМОНТОВА?" / ст. 59 /

Так, як бачимо Драгоманов і тут навмисне говорить про освіту "на самому Шевченку" / забувши і Шекспіра і Шіллера і Гете та ін. /, а коли "ПОШИРЮЄ ОСВІТУ" то ТІЛЬКИ НА ПУШКІНА І ЛЕРМОНТОВА!

З наведеного видно, що московська література була для Драгоманова РІДНОЮ І ОСНОВНОЮ, та що такою він хотів її бачити для українців. Ніде і ніколи Драгоманов не назвав Шекспіра чи Гете "рідними" і не обстоював тої рідности. Різної і московський імперіялізм і московський шовінізм якими ад кишать твори Пушкіна не вражав Драгоманова, бо був йому рідним.

Далі перебирає Драгоманов усіх інших українських письменників того часу, вважаючи їх усіх малозартними, робить висновок: "примір цих писателів і може говорити ПРОТИ ДУМОК РОЗШИВАТИ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ ДО РІВНОЇ З РОСІЙСЬКОЮ" / ст. 61 / Ці слова Драгоманова мусимо затамувати - вони чудово з'ясували його москвофільство.

Зате Тургенєв , пише Драгоманов "мусить уважатись у Росії за ОБЩЕРУСЬКОГО белетриста, за РІДНОГО й українцям" і то з огляду не на московську мову / її навіть згоджується Драгоманов , глузуючи з означень і з українців "назвати жаргоном", але з застереженням , що"той жаргон рідний у більшій частині образованих українців"/ , а з огляду на те , що наче б то ми в тургенєвських типах "пізнаємо самих себе і там наші почуття, наші думки, наша психіка". Ми не перечимо - Драгоманов там себе міг пізнавати! Далі накидається знова Драгоманов на українську белетристику , знецінюючи її й стверджує: "Такі романи не вирвуть з рук української публіки не тільки Тургенєва або Достоевського, але навіть Боборикіна чи Михайлова" / ст. 61/

Ці "аргументи" та "міркування" зайвий раз стверджують, що Драгоманов до кінця життя ЛИШЕ "УКРАЇНО ЗІЛЬСТВУВАВ" ХОВАЮЧИ ЗА КОСМОПОЛІТИЧНОЮ БРАЗОЮ СВІЙ МОСКОВСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ. Во ж українець, навіть "космополіт" поширив би свої зацікавлення в першу чергу на всесвітнє письменство / яке наслідували і москвини , в тому числі й Пушкін та Лермонтов / а не минаючи "вчителів" пхав би всюди їхніх "учнів" .

Українець же назвав би "рідними" кожному українському інтелекту Гете чи Байрона, Золя чи Горж Занд, Бальзака чи Свіфта . Але Драгоманов за Європу згадує ЛИШЕ ТОДІ, коли на всякий випадок треба забезпечити фразою про Європу крило свого наступу в московському інтересі на український націоналізм. Коли ж йде про КОНКРЕТНІ справи - Шіллер, Шекспір і Золя йдуть у кут! Впливає ж на сцену Боборикін! У вислові "общеруський" криється погляд який мав Драгоманов до кінця життя, погляд на українців, як на провінціально відміну московського народу

По тому, вже вдесяте вертає Драгоманов до Шевченкових повістей , щоб написати: "Вартовий перецінює його літературний націоналізм український , бо Шевченко написав усі свої повісти / то б то більшу половину своїх писань , нехай і слабку / по "московському" і також писав і свій інтимний "Дневник". В Шевченка ще НЕ БУЛО думки вироблювати непримінно самостоячу літературу" / ст. 62 /

Бабагато б забрало б місця займатися цєю фальшивою еквилибристикою та конгльованням мовою Шевченкових повістей, яку нині завзято використовують большевики і тому ми відсилаємо читача до спеціальних дослідів на цю тему / з окрема до нашої розвідки на цю тему : "Генега і характеристика творів Шевченка московською мовою написаних та "Щоденник Шевченка". /

Тут нам лише цікаво відмітити зроблені з тої нагоди Драгомановим припущення : "може українці й НАВІКИ ЗОСТАНУТЬСЯ В ДВОМА ЛІТЕРАТУРАМИ, а не з одною" / ст. 62 /, додавши, що це була певно найтайніша мрія Драгоманова.

Далі признається Драгоманов , що він радив "НЕ ДУЖЕ ВІДРІЗНЯТИ СВОЇ ПИСАННЯ ВІД РОСІЙСЬКИХ ПО ТЕРМІНОЛЬОГІЇ Й ГРАФІЦІ...." / ст. 63 / , що до цього, то мусимо ствердити, що тепер дбають ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ В ЖИТТЯ ЦІЙ "ПОРАДИ" ТАКІ Ж "УКРАЇНСЬКІ ПАТРІОТИ" ПОСТИШЕВ, ХВИЛЯ, ЗІНКЕЛЬ, КАГАНОВИЧ і інші , "відкидаючи бар'єри між українською і російською мовами", а на смігратії - Ю. Щерех і інші, які накинули нам

х / Пушкін, Тургенєв і Лермонтов - не москвини походженням.

вироблений

скрипниківською колегією правопис і "мовознавча секція У.В.А.Нч, яка у березні 1951 року звернулася з "закликом" до редакцій і видавців щоб дали їй на перегляд усі видання, щоб вона могла "виправляти мову".

Владана установа вважає "головною хибю ВІДРИВ мови наших видань від тих норм, що їх виробив наш народ на батьківщині". Самозрозуміло, що УВАН знає про те, що і урядові чинники і більшість комуністів-письменників не лише знали дуже зле українську мову та засмічували її москалізмами, але й свідомо намагалися "не дуже відрізняти ... від російської по термінології та графіці".

Наведене ще раз підтверджує, що ДУМКИ ДРАГОМАНОВА Є ТОЮ КРИНИЦЕЮ З ЯКОЇ БЕЗНАСТАННО ЧЕРПАЮТЬ СВОЇ АНТИУКРАЇНСЬКІ ІДЕЇ МОСКВИНИ ТА МОСКВОФІЛИ.

Вони ЗА РЕЦЕПТОМ ДРАГОМАНОВА НИЩАТЬ УКРАЇНСЬКУ МОВУ, ВИКРИВЛЮЮТЬ ІСТОРІЮ І НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ. Саме тому пізнання справжніх думок і цілей Драгоманова є справою гостро-актуальною.

Це все звичайно не перешюджає Драгоманову / як і згаданим його послідовникам / на ст. 72 запевняти, що він є такою людиною української нації, але для котрої "всім" є її "всесвітські ідеали".

При кінці своїх полемічних "Листів" Драгоманов, вважаючи, що його опонент Грінченко у багато де-чому признав рацію Драгоманову й прихилився до деяких Драгоманових тез - значно змякчив свої попередні твердження, або додав до деяких нові коментарії, що міняють їх дещо.

Тому, що по "Листах" жодної більшої праці писаної "для українців" Драгоманов не лишив, ми не можемо ствердити, чи ті коментарі були щирими, чи були СПРОВОЮ ПРИЄДНАТИ і втягнути в орбіту своїх впливів Грінченка.

Тому ми ці коментарі, яко такі, що до їх щирости ми не маємо певности та, що їх ніде практично не стосував Драгоманов, що де в чому перечать виразній цілості пропагованих Драгомановим протягом цілого життя ідей - тут не розглядаємо.

Хто популяризує Драгоманова - той ширив і ширить не ТРИ СТОРІНКИ коментарів, А ЦІЛІСТЬ ЙОГО УКРАЇНСЬКИХ ПИСАНЬ. ТА Ж ЦІЛІСТЬ СПРИЧИНИЛАСЯ ДО ТОГО, ЩО, ЯК СТВЕРДЖУЄ ДРАГОМАНОВ "ДЕЯКІ ЗЕМЛЯКИ ЗВУТЬ МЕНЕ ЗРАДНИКОМ, АБО Й ПРОСТО МОСКАЛЕМ" / ст. 97. /.

На цьому кінчаємо огляд ідей, ширених Драгомановим, значаючи тим оборонцям Драгоманова, які казатимуть: ну, нехай і так, ну, нехай і ваша правда, але пощо підіймати з цього суперечку, чи не ліпше, щоб був мир".... Що ми В ЦЬОМУ ВИПАДКОВІ власне йдемо по лінії тверджень Драгоманова, які написав: "МИ НІКОЛИ НЕ СТОЯЛИ ЗА МИР ЗО ВСІМА НА СВІТІ. ОЕ БУЛО Б СЕНТИМЕНТАЛЬНІСТЮ, АБО ПРОСТО ДУРІСТЮ" / ст. 94 /

IV. ЗНАЧІННЯ М. ДРАГОМАНОВА ТА ПРИЧИНИ, ЧОМУ ПОКІЙНИКОВІ

НЕ ДАЮТЬ ВМЕРТИ .

Ми докладно познайомили наших читачів з політично-національним обличчям М. Драгоманова головню на основі тих його писань, котрі писані були ним самим ДЛЯ УКРАЇНЦІВ, здебільшого по українськи.

Нас мало цікавить листування тому, що цю розвідку ми призначали не для наукового збірника, який трактує "академічно" кожне питання, а для широкої громади читачів, котрих може і повинно цікавити все те, що ще й тепер ОДЕРЖИТЬ У РУКИ КОНИИ, ХТО, ПОВІРИВИШИ "ДРАГОМАНІВЦЯМ" ВАХОЧЕ "НАБРАТИСЯ МУДРОСТИ" У "ВЕЛИКОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА". Коротко, нашу увагу притягало все те, що ще й ТЕПЕР МОЖЕ ШИРИТИ "ДРАГОМАНІВСЬКІ" ІДЕЇ чи ОКРЕМІ чи І РАЗОМ "цілу систему думок."

Ми можемо зайняти виразне становище до тих ідей, бо ті ідеї НАДТО ДОРОГО КОШТУВАЛИ НАШОМУ НАРОДОВІ, а до того ж їх намагаються певні чинники ширити й нині у змодернізованій формі.

Наші читачі певно вже звернули увагу, що ми виявляли зацікавлення ЛИШЕ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕЙ, пропагованих М. Драгомановим цілковито не присвячуючи жодної уваги його соціально-політичним поглядам. Але тому, що ми порівнювали пропаговані ним ідеї з ідеями московських комуністів, усе ж могло виникнути у де-кого припущення, що все ж погляди М. Драгоманова в справах національних збігаються з поглядами лівих московських кол. Мусимо з притиском зазначити, що таке припущення було б цілковито хибним. Погляди тотожні з поглядами, які ширив Драгоманов у справах національних нині ширять не лише московські комуністи, але й інші московські угруповання, які хочуть замінити методи гноблення, які стосував царат, на більш модерні, "поступові". Отже ми просто тому весь час порівнювали його погляди з поглядами московських комуністів, що ці останні керують державою, а тому кожний може бачити одночасно і декларативний і практичний бік кожної тези в справі національній у відношенні до України.

Щоб ще ясніше було наше становище, мусимо з одного боку нагадати, що ми цитували також виразно антидрагомановські погляди, які висловлював і за які ЗАГИНУВ КОМУНІСТ / М. Звильозий / але такий, який під впливом різних чинників, а зокрема писань Донцова став на українські позиції., а з другого зазначити, що можна було б надати ряд призвищ МОСКВИНІВ - НЕ СОЦІЯЛІСТІВ, що мали цілком тотожні з Драгомановим погляди. Згадаємо тут погляди Мілюкова.

Відомий московський націоналіст і імперіяліст Мілюков, котрий не менш палко, ніж Драгоманов бажав, щоб московська імперія опанувала Дарданели і Царгород, дуже часто забирав голос в українських справах. Ось кілька уривків / для прикладу / з його промови в четвертій Думі, з нагоди т. зв. "німого ювілею Шевченка"; "Радикальними і несуществіміми могут

признати українські вимоги тільки те, хто вважає, що один факт існування українського народу уже рівносильний сепаратизму. За ТАКИМ розумінням українського сепаратизма МИ НЕ ПІДДОМ і в ЄТИХ ПЕРЕДІЛАХ ми вважаємо українські прагнення правильними і законними / перед тим Мілюков говорив про українізацію викладів у школі, впровадження укр. мови до судової і адміністративної практики та право закладати легальні організації/, а боротьбу проти них - політичною боротьбою". х/

"Ми вважаємо, що правий той український письменник, який сказав, що - "українському народу потрібно все те, що потрібно і іншим народам".

"Движення існує, зупинити воно не можете, змінити воно значення ви також не можете, і весь питання в тому хочете ли ви віддати в цьому русі прага ілі друга".

"Сепаратистського русія ще немає на Україні, а ЕСЛИ І ЄСТЬ ВОНО ЗАЧАТКИ, ТО ОНІ ОЧЕНЬ СЛАБИ. ВОНО МОЖНА ВОСПІТАТИ, МОЖНА РОЗВИТИ".

"Я абсолютно НЕ РОЗДІЛЯЮ ПРАГНЕННЯ АВТОНОМІСТОВ-ФЕДЕРАЛІСТОВ і вважаю виконання їх політичної програми для Росії шкідливим і небезпечним делом. І тим не менше я повинен сказати, що і тут є деякі... ЄСТЬ НЕ ТА "ФЕДЕРАЦІЯ", ЯК ВОНО ВИЗНАЧАЄ НАУКА ДЕРЖАВНОГО ПРАВА.

Федералісти - українці недостатньо слідкували за розвитком цього терміна і я думаю, що подальший розвиток їх політичних формул приведе до того, що і термін, і поняття АНІ ДАЛІ НЕ БУДУТЬ ВИКРИЄНІ; в цьому заключається моя надія і моє бажання."

"Я не можу не констатувати, що вже в самому виборі терміна, в самому його трактуванні УЖЕ СОВЕРШИЛАСЬ більша частина цієї еволюції".

"Українці можуть сказати: але які ж ми сепаратисти... ВЕДЬ МИ ГОВОРІМО ПРО ФЕДЕРАЦІЮ В ПЕРЕДІЛАХ РУССЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПРАВА".

Всі ці уривки цитували ми з праці О. Лотоцького "Сторінки минулого, ч. II ст. 422-424.

Ми вважаємо ці думки звичайно з погляду інтересів московської державності розумними і доцільними, так, як і думки Драгоманова з котрими вони мають багато спільного. Обидва виходили з факту, що 1/ український рух існує, 2/ боротьба РЕПРЕСІЯМИ є НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, 3/ що сепаратистські прагнення ще є досить слабкі і 4/ що в інтересі МОСКОВСЬКОЇ державності "ПРИРУЧИТИ" УКРАЇНЦІВ і ТАК УСУНИТИ НЕБЕЗПЕКУ ДЛЯ ДЕРЖАВИ МОСКОВСЬКОЇ.

Головна різниця між Драгомановим і Мілюковим є та, що Мілюков був чистокровний москвин Ярославської Губернії й тому не мав такої надії як Драгоманов "змінити значення" українського руху, хоча безперечно того бажав, на що вказує його міркування про федерацію. Драгоманов українською мовою пропагував ідею федерації, але ЛИШЕ centra ідеї самостійності і то федералізму НЕ ЦІЛОЇ НАЦІЇ, а окремих територій мішаних національно / Україну ділив на кілька таких територій/, але радив НЕ НАДТО висувати "федеральне американство" і ПРАЦЮВАВ НАД ТИМ, ЩОБ "ІЗМІНИТИ ЗНАЧЕННЯ" УКРАЇНСЬКОГО РУХУ. Факт, з приємністю зазначений Мілюковим / "сам

х/ очевидно - для москвинів.

вибор терміна ", "совершилась еволюція" / був наслідком спільних зусиль московської влади від часів Алексея Михайловича / вигублення, або заслання патріотів українських, еліти гетьманської держави / і Михайла Драгоманова.

І Мілюков і Драгшманов нарешті ОДНАКОВО БОЯЛИСЬ розвитку сепаратистичних стремлінь серед українців.

Ту ж ріжницю, яка була між ними / походження / треба вважати єдиною причиною чому очолив Мілюков московську партію і не міг працювати українською мовою, а М. Драгшманов був визначним московським діячем і очолював, чи краще б сказати творив і організовував український Ульстер.

Коли б не ця ріжниця - "пантеон" наших драгоманівців ще б збагатився на одного визначного "українського" діяча - Мілюкова. Бо ми ж бачимо, між обома жодних ПРИНЦИПОВИХ розбіжностей в українській справі не було - ОБОЄ СТОЯЛИ НА ТОМУ Ж ГРУНТІ-- ГРУНТІ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.

Отже ще раз стверджуємо, що нам ходить лише про те, як розв'язує НАЦІОНАЛЬНУ українську справу М. Драгоманов, а не соціально-політичну.

Перед 1917 роком фактично майже всі наші політичні партії в своїй політично-соціальной частині програму майже без змін повторили анальогічні московські програми, що не лише впливало з факту приналежности до московської імперії та великої денационалізації нашої інтелігенції, але й з "драгомановства". Найбільшою помилкою було б шукати причин певної поразки нашої у визвольній боротьбі в тій чи іншій СОЦІАЛЬНОЇ політиці тої, чи іншої української партії.

Таке ставлення справи є ТИМ ЖЕ ДРАГОМАНІВСТВОМ, бо по-яснює боротьбу між націями, яка велася при найріжнійших урядах протягом майже тисячі літ в площі боротьби за "систему", "соціальных" відносин і т. п.

Саме "драгоманівство" тих політиків, що творили нашу політику в ті неповторні роки і було тим найважнішим чинником що привів до погного провалу.

Ми знаємо, що більшість тодішніх українських діячів "з імям", поважних громадян, вчених інтелектуалістів - належало до "Т-ва Українських Поступовців", яке вже в початках революції прийняло знову назву "Партії Українських Автономістів-дедералістів". Найчисленнішою партією, але яка з своїх лавх мала персважно молодь, яка щойно стала українською, була партія Українських Соціалістів-Революціонерів і нарешті третє місце в Центральній Раді займала партія Українських Соціал-Демократів.

Отже не зашкодить нагадати собі, що до першої з них належав уже цитований нами Бфремов, а наведені цитати вказують як ставився до М. Драгоманова Бфремов НАВІТЬ В РОЦІ 1923! Це нас управнює припустити істнотання великого впливу Драгоманова на цю партію. Це припущення безперечно узасаднене, бо його усправедливають факти.

Ця партія саме ТОДІ, коли треба було будувати власну державу, це б то СТРЕМІТИ СВДОМО ДО САМОСТІ.НОСТІ, ПОБОРЮВАЛА, як могла ІДЕЮ САМОСТІ.НОСТІ і пробувала, коли московська імперія вже почала розпадатися - врятувати своїх ворогів, пропагуючи ідею скликання народів, поневолених Москвою для

створення нового імперського федерального уряду / по захопленні в Москві влади комуністами/. Мало того! Все після того, як неблаганне життя всупереч усім зусиллям політиків Центральної Ради змусило оголосити державну незалежність, після того, як ПРОІСТНУВАЛА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА КІЛЬКА МІСЯЦІВ, після того, як в наслідок перевороту захопив владу П. Скоропадський, - відбувся в Києві 4 дня 10-13 ТРАВНЯ 1918 РОКУ зїзд цієї партії, перейменованої трохи раніш на Партію Соціалістів-Федералістів. НА ЦЬОМУ ЗІЗДІ виступив з докладом Шелухин з приводу самостійности України, після котрого ЗІЗД ПРИЙНЯВ ТАКУ УХВАЛУ В СПРАВІ САМОСТІЙНОСТИ УКРАЇНИ, з якої подаємо найцікавіше:

"Партія під час складання своєї програми виходила з того погляду, що найреальнішим і НАЙКОРИСТНІШИМ для УКРАЇНИ є ФЕДЕРАТИВНЕ єднання з РОСІЄЮ. Дальші політичні обставини - ЦЕНТРАЛІСТИЧНА політика російського уряду, суспільства і партій ВОРОЖІТЬ ЇХ до дійсного федералізму і НАРЕШТІ БОЛЬШЕВИЦЬКА АВАНТЮРА - висунули ІДЕЮ САМОСТІЙНОСТИ Української Держави.

Рухуючись з новими реальними умовинами життя партія соціалістів-федералістів ПРИЗНАЛА ДЕРЖАВНІСТЬ УКРАЇНИ й увесь час у своїй парламентарній і загальній політиці підтримувала цю ідею та сприяла консолідації Української Держави... Щодо БЛИЖЧИХ перспектив рахуючись з реальними ОБСТАВИНАМИ ЖИТТЯ Росії, партія для ДАНОГО МОМЕНТУ має виключити всяку можливість федеративного зв'язку з ВЕЛИКОРОСІЄЮ". /Христюк. Матеріали до істор. укр. революції. Т. III ст. 145/.

Читачі бачать, що весь "аксесуар" Драгоманова тут є! І "користь для України від федеративного єднання з Росією" і фальшива москвофільська думка, що стремління поневолити Україну є наслідком не московських інтересів, а лише "централізму" і навіть уживання з української мови терміну "Великоросія" за котрою стоїть з неблаганною конечністю весь комплекс московських поглядів на історичне минуле на "споріднення" і т.д. українців і москвинів, словом "Малоросія" - все доводить повну тотожність поглядів з поглядами Драгоманова.

Лише сліпий може не бачити, що як видно з цієї резолюції й партії протягом рішайучих років, коли "Україна окрадена" збудилася "з огні" - панував неподільно М. Драгоманів і то він диктував їй СВОЮ "національну" політику.

Ця ж ухвала підтверджує незаперечний факт, що "самостійність" НЕ БУЛА жодним наслідком політичного ПРОЗРІННЯ цього "мозку" України, а лише /як і личить "драгоманівцям"/ наслідком СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ АНТИПАТІЙ ДО БОЛЬШЕВИЗМУ.

МОСКОВСЬКІ антибольшевицькі кола оголосили новий комуністичний уряд "авантюристами" і НЕ ВИЗНАВАЛИ його і лише тому ПОГОДИЛИСЯ ласкаво українські політики на усамостійнення України, але НЕ ВІД МОСКОВЩИНИ, а від тих "узурпаторів", з якими, коли вони є, виключена всяка можливість федеративного зв'язку /"Для даного моменту"/ Нарешті з резолюції видно готовість при зміні режиму - зрадити Україну і з підкоком кинути під ноги "любого пана".

Тут маємо доказ, що Драгоманов рсягнув свою мету - та українська партія, котра мусіла ВЕСТИ свій нарід шляхом боротьби до відновлення своєї державности, котра мусіла творити

свою державу, котра мусіла віддавна мати це гасло, як далекий ідеал, ще в своїй найстарійшій редакції програму - раптом, ПІСЛЯ ТОГО, як держава стала фактом всупереч їх бажанням - "ви - знали" ВІДСНУ державність так, немов би то була державність ЯКОЇСЬ ІНШОЇ НАЦІЇ, не розуміючи, усю трагікомічність такого "визнання". Це цілком так, як Драгоманов "визнавав" існування нації! Друга партія /"Укр. Соц. Революц"/ також уперто стояла на становищі федералізму, поборюючи словом і ділом ідею української державности, яку також "визнала" після того, як обставили змусили її оповістити ІУ Універсал і також розуміючи цей акт ЯК усамостійнення від большевиків, а не від Московщини!

Вона також щойно ДЕНЬ 9 ЧЕРВНЯ 1918 РОКУ виявила в ухваленій нею "Платформі У.П.С.Р.", що І/ Уважала національну політику Центр. Ради ЩЕ ЗНАЙДО "НАЦІОНАЛЬНОЮ" / певно в порівнанні з ідеологією М. Драгоманова, якого вони вважали майже своїм "ідеологом"/. Це зафіксовано в уступі II, пункт 2 так: "Однобою національна політика Української Центральної Ради, від якої з самого початку укр. демократія вимагала відповіді на цілий ряд СОЦІАЛЬНИХ запитань....зволікання яких, разом з ВИКЛЮЧНО НАЦІОНАЛЬНИМ КУРСОМ у політиці, викликало недовіря в масах і большевицький рух". X / 2/ УВАЖАЄ і далі своїм політичним гаслом необмежену федерацію республік - НЕСПРИЯЮЧИМИ ОБСТАВИНАМИ ПРИМУТЕНА БУЛА ЗАЛИПИТИСЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ РЯМЦЯХ" кінчається цей III пункт закликом: "за скликання Укр. Установчих Зборів, на землю і Волю, ЗА ФЕДЕРАЦІЮ", з таким поясненням цієї позиції, яке є в істоті речі також "драгоманівське": "Стоючи на СТАРІЙ ПОЗИЦІЇ ПАРТІЇ, що ГАСЛО САМОСТІЙНОСТІ, як САМОЦІЛЬ - ЯВЛЯЄТЬСЯ ЛИШЕ ВБРОЮ В РУКАХ РЕАКЦІЙНОЇ БУРЖУАЗІЇ Ц.К.У.П.Р.С. вважає, що ДЕРЖАВНИЦЬКІ ЗМАГАННЯ НЕОБХІДНО ВВ'ЯЗАНІ В НАЦІОНАЛЬНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ, ОСЛАБЛЮЮТЬ КЛАСОВУ БОРОТЬБУ І НЕМИНУЧЕ ВСТУПАЮТЬ З НЕЮ В КОНФЛІКТ через цю НЕЗАЛЕЖНІСТЬ держави.... Є ЛИШЕ ТАКТИЧНИМ ЗАСОБОМ ДЛЯ ОСЯГНЕННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ФЕДЕРАЦІЇ".

Будь цю платформою найчисленнішої партії, яка претендувала на виключні впливи серед українського селянства, мусимо задуматись, бо вона ВИКРИВАЄ СТРАШНУ ПРАВДУ, яку і зараз ховають саме ті, що мусіли б її визнати.

ХТО МАВ "МУЖНІСТЬ" СВОЮ АНТИСАМОСТІЙНИЦЬКОЮ ПОЛІТИКОЮ ЗАВЕСТИ УКРАЇНУ ЗНОВУ В МОСКОВСЬКЕ РАБСТВО - МУСИТЬ МАТИ МУЖНІСТЬ В ТОМУ ПРИЗНАТИСЯ!

Третя тут згадувана партія / Укр. Соц. Дем. / також стояла ЛИШЕ ЗА АУТОНОМІЮ З МЕЖАХ РОСІЇ / як писав Драгоманов: "таку, як в самій Англії"/ та також щойно коли вже та державність існувала КІЛЬКА МІСЯЦІВ, на своєму У Конгресі / 1918 року / ухвалила змінити цей пункт своєї програми тому, що "Українська революція висунула гасло державної самостійности України" і партія, що ще у ВЕРЕСНІ 1917 року, стояла на ґрунті федералізму / перед тим стояла за автономію, / тепер мусіла всупереч науді Драгоманова міняти свій програм.

Як ми бачили НІ ОДНА з впливових партій, які разом мали більш чим 4/5 всіх голосів у Центральній Раді НЕ ХОТИЛИ САМОСТІЙНОСТІ і вели політику ЗДЕРЖАННЯ України в складі Московської держави. Але й ця політика була на думку УПСР "однобокою"... "виключно "національним курсом" і т. д./ Порівняйте з тезами

х/ З дійсности "недовіря" зкликкала нерішучість Укр. Цен. Ради і шукання нею ласки у Керенського за всяку ціну, большевизму ж підготувала ґрунт соціаліст. пропаганда цієї партії.

М. Драгоманова / . Далі У.П.С.Р. повторювала змодернізовану лише по формі думку Драгоманова, що "сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі і правди для всіх... треба шукати всесвітньої правди" і висувала знова гасло ... федерації. Правда, за існування самостійної української держави і знаючи, що поки що в Москві панують більшовики - говорять укр. есери про "ВСЕСВІТНЮ федерацію", але безперечно автори "Платформи" розуміли, що то порожня фраза, в таку федерацію, як та, яку творили есери ніхто не полізе, крім якісь калмуків, тунгузів, камчадалів і т.д. - отже то було б "нове видання" московської імперії, де виховані Драгомановим москвофіли добровільно вдягли б на себе ярмо.

А коли так, то мусимо відповісти чесно на такі питання:
1/ коли прийняти під увагу, що 90 відсотків укр. народу НЕ БУЛО ПРОСЯКНУТЕ партійною психологією жодної з перелічених партій, а людське життя все ж має для людини дуже велику цінність ЧИ БУЛО В 1917-18 РР. ЩОСЬ ТАКЕ, ЗА ЩОБ МАЛА ЛЮДИНА СТАВЛЯТИ СВОЄ ЖИТТЯ НА КАРТУ?

2/ чи власне перелічені угруповання Центр. Ради зробили протягом 9 місяців / до IV універсалу / те, що треба було б зробити / це б то дали виразну ідею /, щоб населення мало за що ставити своє життя на карту?

Станьте на хвилину не есером, не есеком, не есефом, а просто одним з українських селян і подумайте, чи ви би віддали своє ЖИТТЯ за земельний програм якоїсь партії, памятаючи до того, що він МАЛО ЧИМ РІЗНИТЬСЯ для нас від ДРУГИХ земельних програм / напр. більшовицького /, що багато з того, що в них було - не цілком усе ж задовольняло ваші індивідуальні бажання та й не знати було чи в практиці кращим буде напр. програм УПСР чи РПСР. чи нарешті КП/б/У і чи між ними є аж такі різниці, за які треба жертвувати життям?

Коли ви чесно схочете на це собі відповісти, то скажете: голосувати за той програм, котрий ВИГЛЯДАЄ краще - я можу, підтримати його словом і навіть певною працею - також, але віддати життя - це забагато. І це буде ПРАВИЛЬНА відповідь. Аджеж ні один з тих партійців, хоча всі вони пишуться в документах "православними", не віддасть свого життя за "православ'я", бо вони НЕ ОСТІЛЬКИ ПЕРЕВІЯТИ православної віри як ті християни-мученики, що жертвували своїм життям. Очевидно ті мученики мусіли думати, що кожен християнин думає так, як вони / але ЦЕ Є ВЕЛИКА ПОМИЛКА. Треба бути також надто заслпленим "партійцем", щоб уже по розгромі далі добачати причину поразки в замалому наголосі на програмових пунктах **ЙОГО "платформи"!**

Чи ж міг тоді віддавати життя той селянин за Україну? Як і міг / і віддавав! / **ТО ЛИШЕ ІДУЧИ ЗА ІНСТІНТОМ, РОЗБУДЖЕННИМ У НЬОМУ "КОВЗАФЕМ",** живучи в світі УЯВИ і бачучи Центральну Раду ТАКОЮ, ЯКОЮ ВОНА НІКОЛИ НЕ БУЛА. Таких однак було не так багато і це вони билися за Українську державу.

Решта НЕ МОГЛА БИТИСЯ ЗА ІДЕЮ, яку ні одна з партій Центральної Ради ЯК БАЧИМО, НЕ БРАЛА ПОВАЖНО, за ідею, яку "політичні провідники" прийняли **"ПРОТИ ВОЛІ",** одверто ЦЕ ВИЗНАВАЛИ І ТРАКТУВАЛИ ЯК ТИМЧАСОВУ!

Для широких мас, навчених нашими "драгоманівцями" Шраг,

Ювалевський, Мартош, Боромов чи Грушевський були такими ж "добрими людьми" як і Ленін, Ю Коцюбинський чи Скрипник. "Отже коли за той чи інший "земельний" закон немає чого аж життя класти, коли українська держава, "як і всяка держава", є чимсь пов'язаним з тим осоружним "імперіалізмом", який згідно з запевненням політиків Ц.Р. / і більшовиків / веде тільки до непотрібних воєн, та й взагалі Україна має бути не окремою державою, а знову частиною московської держави / лише коли в Москві скинуть Леніна /, - то і за неї боротися, накладаючи голови, немає чого краще почекати, може якось то "перемелеться"....

Так міркував / і то цілком логічно / український нарід, а міркував він так лише тому, що "драгоманівці" захопили вплив в політичному житті і згідно з наукою Драгоманова скеровували думку лише на такий шлях.

Коли з рішучий момент / 1920 рік / поляки могли виставити коло 70 тисячну армію, яка й забезпечила їм існування польської держави, а Україна в ВІЛЬШ ніж ДВА РАЗИ більшим населенням не могла поставити й половини того / а тому й не мали держави / то відповідальними за те є ЛИШЕ "ДРАГОМАНІВЦІ", що доводять без сумніву подані тут їхні ухвали в справі самостійності.

Є НЕЧЕСНО ТЕПЕР казати, що вінен є нарід, який був "несвідомим" і тому не бився. Діячі Ц. Ради робили його "несвідомим", поставивши справу так, так, що НЕ БУЛО ЗА ЩО БИТИСЯ, а тих "діячів", у свою чергу зробив "несвідомими" сам Драгоманов своєю "уосвідомлюючою працею".

Врештою укр. соц. демократ І. Мазепа в своїй "Україна в огні і бурі" пише: "Центральна Рада довгий час не могла рішитися на припинення війни з центральними державами. Провідники Центр. Ради тішили себе де-який час надією на те, що буде утворено федеративне ВЪЕРОСІЇСЬКЕ правительство і воно ВАКЛЮЧИТЬ ЗАГАЛЬНИЙ мир з центральними державами", а в примітці додає: "Цей погляд що до федеративного зв'язку України з іншими народами КОЛИШНЬОЇ РОСІЇ тоді ПАНУВАВ серед ПРОВІДНИКІВ Центральної Ради". / ст. 82, т. I / А цей погляд, додамо завзято обстоював саме Драгоманов

Характеристичними є не лише такі вислови І. Мазепи "російської", "загальний", писані в 1942 році, але й суть драгоманівської думки, висловлена автором на тій же сторінці, що завоювали Україну більшовики в 1917 році тому, ВО ЗАПІЗНО видала Ц. Рада закон про землю і "використовуючи пасивність українського селянства, що не йшло на оборону недавно проголошеної Української Народної Республіки, російські більшовики встигли окупувати своїм військом майже цілу Україну".

Цікаво, що буш. прем'єрові не прийшла до голови хоча б у 1942 році думка про інші причини. Він ствердив сам, що Центральна Рада була за федерацію й з Росією", це б то БА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД МОСКВИ / додамо від себе, що в III Універсалі, яким проголошувалася "Українська Народна Республіка" лише ІВ разів згадано "Росія" і кожного разу висловлювалося тверде рішення бути під її "опікою". / Про IV Універсал / вимушений обставинами / мало хто й знав по селах, то до того одні не віри-

ли, що Центральна Рада поважно таки стала на пляж державності, а другі знову, менш свідомі, не надавали тому значіння, бо ж цього навчили їх ДІЯЧІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ!

Большевицький земельний закон був лише / як запевняє І. Мазепа / "трохи менш радикальний" зй закон Ц. Ради і тільки.

Большевики писали, що вони також "визнають Україну" - отже чому не спитав себе автор: ВАЩО МАЛИ битися українські селяни? Ващо мали жертвувати життя? Ващо "трохи більш радикальний" земельний закон? Чи за "самостійність", яку писмівав Драгоманов, а з ним усі "драгоманівці"? Аджеж не бився той селянин і за большевиків!

Крім перелічених партій існувала ще партія українських самостійників, дуже нечисленна, яка не здобула собі більших впливів як через те, що не мала в своїх лавах ні "імені" ні демагогів, так і через те, що всі попередні згадані партії українські, хоча жили між собою не конче у згоді, дружно цькували, компромітували й обстрілювали де могли самостійників, а разом з тим звичайно компромітували і ідею самостійности.

ДІЯЧІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ПОБОРЮВАЛИ І КОМПРОМІТУВАЛИ ІДЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ВІД ПОЧАТКУ РЕВОЛЮЦІЇ В ЛЮТОМУ 1917 РОКУ І ДО ГРУДНЯ ТОГО Ж РОКУ, це б то протягом 9 місяців і чи можна хотіти, щоб після цього нарід ДВА ТИЖДНІ ПО НІЩІЙОМУ оголошенні ними самостійности почав битися за цю ідею!

Коли б же справді, як думає п. Іс. Мазепа грала якусь роль "земелька" - селянство українське допомагало б большевицькому перевороту. Ми ж знаємо, що "здобували Україну" московські вояки й матроси під проводом Муравьова, здобували місцеві МОСКОВСЬКІ робітники і жида, але не наші селяни!

Для всякого, не по драгоманівські думачого - справа є ясна.

Лише "драгоманівці" не хочуть погодитися, що було б гротесковим явищем КОЛИ Б ЛЮДИ, які виступали, як провідники нації, ЯКІ ХОТІЛИ вести українську націю не до власної державности, диве за всяку ціну ПІДПИРАЮЧИ ідею МОСКОВСЬКОЇ державности, котру їм прищепив М. Драгоманов, раптом збудували б Українську Державу.

Драгоманов досяг того, що той час, який по революції треба було використати на пропаганду конечности відбудови своєї держави, витрачено було на агітацію ПРОТИ ІДЕЇ САМОСТІЙНОСТІ .. Драгоманівці оглядалися на те, що скажуть їхні / за Драгомановим / можливі союзники з числа "російської демократії", "драгоманівці" влаштовували з ними по Дніпрі прогульки, під час яких Грушевський прилюдно цілувався з Суковкіним! Скажуть, що нарід був "не свідомий", а тому і т. д.

А чому ж Ленін приїхавши і знаючи, що нарід також "не свідомий" / в большевицькому розумінні /, навіть не знав, хто такі большевики, знаючи, що вся інтелігенція є проти нього, замість прилюдно цілуватися з Керенським - виступив проти нього?

Відповідь одна: Ленін персяявся ідеями боротьби за комунізм і здійснював те, чого бажав, а діячі Центральної Ради перейнялися ідеями Драгоманова і також здійснювали свої бажання "зв'язавши себе з долею землі на Україні, а значить і у всій Росії" - пербудовували Росію!

І той же ДРАГОМАНОВ ПИСАВ, що коли багатимуть українці лише "здобути самоуправу та БУДУТЬ СВИДОМІ ЗАЛЮБИТИ ВСЯКОГО СЕПАРАТИЗМУ", то ЦЕ БУДЕ НА УКРАЇНОЮ ГАРАНТІЄЮ, що УКРАЇНЦІ ДВАТИМУТЬ "ЛІШ О ПЕРЕУСТРОЙСТВЕ ВСЕЇ РОСІЇ" / "Вольний Союз" ст. 30 /

Завдяки Драгоманову справа дійсно обмежилась лише до "переустроювання", а що федеративна держава СРСР де чим не нагадує мрій українських драгоманівців - так це часто буває. Можемо їх потішити, що й московські патріоти починали революцію мріями про де-що іншу Росію.

Влучайно, кажемо "дещо інше", але ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНО, бо національно московська сучасна держава, що зветься СРСР ЦІЛКОВОМІТІ відповідає тому, що пропагував, яко "політик" М. Драгоманов і на що боявся погодитися, але остаточно погодився, Мілюков.

Аналіза НА БІЛЬШ СУМЛІННА І ОБ'ЄКТИВНА не лише може, але й мусить переконати кожного, хто проаналізує всі постанови й ухвали всіх наших партій / за винятком "самостійників" та лише до певної міри "хліборобів-демократів" - але ці партії не мали майже жодного впливу на політику Ц.Р./, що всі вони мали ОДИН "національний" програм, і то був в основному програм М. Драгоманова!

Всі вони думали й діяли стисло додержуючися вказівок свого "вчителя". Цей програм тим більше просякав їх усіх, що вони його сприймали не обов'язково безпосередньо з писань М. Драгоманова. В деяких творах І. Франка, П. Мирного, С. Черкасенка, Винниченка, Тесленка і багатьох інших, у публіцистиці та історичних працях М. Грушевського - всюди панувала ця "драгоманівська" ідеологія. Драгоманівці тому таких творів, як напр. найкращі / пізніші / твори Л. Українки та інших нечисленних авторів - просто не розуміли.

Атмосфера, в якій жили "політики" що керували в Центр. Раді була просякнута "драгоманівщиною", "провінціалістичністю" та "обцім кателком". Під цим останнім терміном розуміємо не те, що прийнято розуміти / визначення національної несвідомості солдатської маси /, бо значно більше значіння мало почуття "обцево кателка" у інтелігенції, котра, завдяки впливам того ж Драгоманова занадто вже охоче харчувалася зі "спільного казана" - московської культури, що дало їй давні й далі фатальні наслідки.

Таким чином постать / політична / Драгоманова, мов слово віда тинь, простерлася над цілим періодом українського життя і відіграла величезну роль, хоча про ту роль не говорилось назагал так, як слід було говорити.

Тепер в СРСР про М. Драгоманова майже не згадують і це в цілком зрозуміле.

Інтереси московські диктують там з одного боку ширити культ Леніна та Сталіна, які застосували В ПРАКТИЦІ драгоманівський національний програм, але яким не підходять соціально-політичні думки М. Драгоманова, а з другого боку, а з другого боку - культ Державіних, Пушкіних, Мініних і Пожарських та Суворових. Лише тоді, коли цій в перспективі була "перебудова" московської імперії, потрібне було для москвінів, щоб серед поневолених народів була поширена думка, що державність і суверенність в ріді нічого не парті. Тепер перебудова закін-

чена, народи, на котрих впливала "драгоманівщина" у період коли валили старий будинок імперії його господарі, щоб ПОСТАВИТИ НОВИЙ / разом з новими казематами й касарнями для рабів/ ці народи дивилися на руйнування "роззявивши роти" й не мали навіть підозріння, що руйнування відбувається згідно з планом, та, та, що руйнуються лише де-які частини, а інші використовуються для того саме, щоб кінчити раніше, чим ті народи зорієнтуються в тому, що для них готовий новий хліб і прийшов кінець їхньому дурному стрибанню на дворі, мов випущеного теляти!

ТОДІ треба було говорити, що наче б то "будинки" взагалі непотрібні! ТЕПЕР треба вчити раба ШАНУВАТИ "будинок" ЛЮГО ПАНА. Тепер замість ідеї "розбавлення всякої державної влади" потрібно ширити ідею "совітської батьківщини", "єдиного об'їтського народу", для якого його держава є найвищою цінністю. Те, що Драгоманов виступав проти держави виступав проти всякої держави, але не проти московської імперії - це не є застарілою для нинішніх завдань большевиків - наголошене.

Таким чином Драгоманов є всебічно використаний і мусить йти "в архів". Лише тоді, коли пощастить Кремлю досягнути своєї мети: денационалізувати усі народи ССОР так, що вони дійсно стануть "одною нацією" хоч поділеною на касты, коли вже стане неможливим жодне відродження тих націй - витягнуть М. Драгоманова з архівів і почнуть ставити йому пам'ятники. До того часу - на території ССОР - він є майже мертвий й забутий. / хоча його думки в національній справі не раз з признанням цитуються.

Але цілком інакше стоїть справа поза межами ССОР. Там є подостатком москвінів, малоросів і різних політиків уже обмосковленої інтелігенції народів тої ж царської імперії, котрі всі сходяться на одному спільному пункті: всі вважають кремлівську владу за "банду узурпаторів", ВСІ МРІЮТЬ ПРО ЩЕ ОДНУ ПЕРЕБУДОВУ бувшої імперії московських царів і очевидно всі хочуть її мати щонайменше в попередніх розмірах.

Великою помилкою було б забути українську народню приказку, яка, як і більшість приказок є висловом народньої мудрости, тисячолітнього досвіду і яка каже: "чим горщик накіпів тим і смердіти буде".

Це в повній мірі торкається всіх тих "шановних наших" .. і т.д., котрих змусила невблаганна логіка історії не лише оголосити всупереч власній волі незалежну державу, але ще й так жобтоко з них поглузувала, що змусила стати в позу державників, боротися за неї й по самозрозумілій поразці цих "державників по неволі" - смігрувати з рідної землі та далі грати роль "державників", повторюючи на світовій сцені трагічну роль "пана Віктора" - безсмертного героя, безсмертного оповідання Коцюбинського, яке зветься "Дебют"!

Можуть їх обставини, як і так психологічно-правильно схопленого "пана Віктора" змусити навіть "сунути голову в вапморг" і це раз почати боротьбу "за державність", але, як і "Пан Віктор" вони повними спраги очима дивляться по-рятунку!

Вони палко хочуть здійснення своїх СПРАВНИХ мрій: відбудови "федеративної", ліберальної "Росії" кінця тих усіх революцій, соціалізацій, націоналізацій чи колективізацій! Вони

мріють про драгоманівське "земство" / звичайно під більш модерною назвою / про становище якогось голови ГУБЕРНІАЛЬНОЇ земської управи, або інспектора земських шкіл з однієї з чотирьох чи п'яти автономних одиниць "Юга" Росії з українським населенням. Вони мріють про ще не одну спільну прогулянку по Дніпрі з керівниками "братської" московської держави про спільні відвідини могили "замучених большевицькими катами" героїв-українців, які вмирали, посмирячи прокльони не большевикам, а Москві "кацапам" та їхнім слугам і про скріплення доброю чаркою юдиного поцілунку ще з якимсь Суковкіним на тій оганьбленій могилі....

Багато про що мріють вони, але... але розуміють вони, що тепер настали якісь такі дивні часи і такі дивні українці появились, що з тими мріями треба ховатися як лише можна.

А коли треба ховатися - то як же тоді наблизити реалізацію тих мрій, як сприяти їх здійсненню, як повернути колесо історії назад?

І хоча про це не говорилося голосно, хоча ніхто в цій справі не скликав зборів і не дебатував на них аж за північ - усі москвофіли старшої генерації розуміють, що єдина надія - на покійного! X/

Лише він один може / коли поширити його ідеї / допомогти так, що і буде "Росія" і все ж на її "Юг" знайдеться затишний куточок для "українських патріотів". І українці будуть потрібні / бо ж українським "одягом" мають вони бути для народних мислительців і не треба ні від кого відділятися, ні про яку міжнародну політику думати!

Звертаємо увагу наших читачів, що цей "ліричний" уривок не є жодною "поезією в прозі" але на жаль іншим стилем висловленою об'єктивною істиною.

Ми вказали тут ту СПРАВЖНЮ причину, завдяки якій люди, що виносили в 1918 році подані нами попередні постанови НЕ ДАЮТЬ СПОКІЙНО СПОЧИВАТИ покійному М. Драгоманову, а тим самим змушують і нас забирати в цій справі голос. Вони для того ширять його писання, вони для того в році Воєному 1944 під німцями, а нині "під демократією" пробували і пробують викликати у молоді зацікавлення його творам, до яких заздалегідь подають брехливі коментарі.

Крім них із задоволенням приглядаються цій акції люди з оточення "ясновельможного" з яких де-хто хотів би ще раз мати нагоду читати нову "грамоту про федерацію".

Яке ж наше становище щодо цієї праці над популяризацією М. Драгоманова?

Наше становище є виразне. Ми засадничо проти того, щоб хтось щось відкидав, повіривши будь кому "на слово". МИ СТОЇМО ЗА УВАЖНЕ ПРОЧИТАННЯ ТИХ НАГОЛОВНІШИХ ПИСАНЬ ДРАГОМАНОВА всіма, хто їх уважно не читав.

Наша розвідка має подекуди лише виконати завдання таблички з написом "тут свіжо пофарбовано" - це б то остерегти, щоб людина не помітила, що замазалась фарбою вже тоді

x/ Москвофіли ж "свіжого випуску" ставлять ставку на: Винниченка, Багряного, Любченка, Яновського, Шереха, Оглобліна та інш. хоча не нехтують і Драгомановим.

коли буде запізно!

МИ ХОЧЕМО ПРИЙТИ З ДОПОМОГОЮ І ПОМОГТИ ЧИТАЧАМ НЕ ПЕРЕКІ-
НУТИ БЕЗ НАЛЕЖНОЇ УВАГИ НІ ОДНОЇ СТОРІНКИ З ТВОРІВ ДРАГОМА-
НОВА, хочемо змусити людей, котрі "чули" драгоманівців, або
читали їх статті, звернутися "до джерел"..... І ДОБРЕ ПОДУ-
МАТИ.

Ми не маємо на меті, ані хвалити, ані гудити М. Драгома-
нова, ми лише мали на увазі допомогти розшифрувати його полі-
тичне "credo".

Хочемо звернути увагу на дємагогічність його публіцисти-
чних писань, на фальшивість аргументів, на шпертс, але не
узаasadнене намагання пирити москвофільські ідеї з українсь-
кому одягови.

Ми хочемо, як казав пост "розділити світ на "так" і "ні",
на "біле" і "червоне"!

Хочемо, щоб той, хто пирить погляди М. Драгоманова, був
свідомий, що ВІН БОРЕТЬСЯ НЕ ЗА УКРАЇНУ, А ЗА С.С.С.Р. - ЛИШЕ
В ІНШИМ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИМ ЗМІСТОМ. І додаємо, хочемо, щоб
він волею чи неволею ЦЕ ЧЕСНО ВИЗНАВАВ.

Оказати це все було нашим обов'язком, цього вимагала від
нас непімчена кров українців убитих суздальцями за Ан-
дрєя Боголюбського, зіпаних тисячами московським київським
заводом за Виговського і Дорошенка, кров усіх мелканців мі-
стечка Срібне і багатьох вигублених москвинами, кров обо-
ронців Батурина і Крут та героїв Базару Цього вимагають від
нас тіні героїв з під Конотопу, Ромадана і Чонгарського мо-
оту

Нарешті цього вимагають ті мільйони українців, що ста-
ли жертвами нової окупації, платячи своїм життям і життям
своїх близьких за москвофільство ділчів 1918-20рр. виплекано
творами Драгоманова. Цього ж вимагають мільйони українців, що
їх вигубили москвини за допомогою голоду в роках 1921-22 та
1933. Без попередньої цілковитої ліквідації решток тих
москвофільських ідей - неможлива відбудова Української Де-
ржави.

ДЕ-ЯКІ ПРАЦІ ТОГО Ж АВТОРА, ОПУБЛІКОВАНІ ПІД ІНШИМИ ПСЕВДАМІ:

1. Р. Млиновецький - Історія українського народу, ст. 312
2. Р. Задніпрянський - Український та українофільський "Кобзар", ст. 136
3. " - Чи Шевченко був "налоросом", ст. 118
4. Задеснянський - Леся Українка, ст. 110
5. Р. Гармаш - "Трагедія Хвильового - трагедія нашого покоління"
ст. 80
6. Р. Гармаш - "Політична ідея "валлітян" і українська націона-
лістична думка," ст. 114
7. Проф. Р. Паклеп - "Біла книга", ст. 210
8. Р. Задеснянський - Україна / Курс українознавства / випуск I, ст. 112

УВАГА!

Ласкаво перепрошуємо Шановних Читачів за, на жаль, надто численні друкарські помилки, котрі повстали в наслідок незалежних від Видавництва та автора обставин! Долучення списку усіх тих помилок - було б лише формальним полагодженням справи. Однак де-які з помилок утруднюють, а то й унеможливають розуміння змісту і тому, ласкаво просимо Шановних Читачів ПЕРЕД ЧИТАННЯМ виправити олівцем подані нижче помилки:

стр.	рядок	має бути:
6	II	пахрування недосвідченому глядачу.
12	13	"Вестник'у Європи"
12	35	Вакінченнях
16	35	"Вольнаво Слова"
16	50	"Правди"
18	30	ніяк не тенденційно
20	1	як і їхні батьки
24	26	тоді допускався Драгоманов вживання
25	16	національного занепаду
30	27	державник, прихильник "ліберальної"
31	4	визнавати
32	4	з якій погну
33	26	до його листа
38	10	а не про "історію" Оглобліних
50	14	Азербейджана
52	41	"дають погну
55	2	що...нагніт одного народу над
56	23	та переклади
57	9	каже, що тому
63	17	на написання
69	35	програма привела би до
71	24	Хв. Борка./,
77	49	пускається
79	3	іноспіровані ним
79	6	без "історії Русів"
80	31	викриває, що
81	4	любою їх серцю
81	50	сказано на користь
85	22	в поезії самих думок
85	24	від Пупкінових
85	52	розширювати
89	22	тут есть еттенкі... это есть не та
89	50	і федерації не цілої
95	14	ні "імен", ні
95	35	підпірати ідею